theofil misievici

viata era singura mea avere

CAPITOLUL 1 – ÎNCHISOAREA

M-a trezit mama, cu şoaptele ei blânde, cu mâna pusă uşor pe umărul meu. Mă căuta cineva, un militar. Ştia că nu sunt năzuros când mă trezesc, aşa că m-a lăsat. M-am ridicat din aşternut, mi-am luat ceva în spate şi am trecut dincolo, în bucătărie. Un sergent militar s-a ridicat de pe scaunul pe care i-l dăduse mama, a scotocit într-o geantă cazonă de pânză şi mi-a întins o hârtie. M-a aşteptat să-mi arunc privirea pe ea, apoi m-a pus să semnez cu un creion chimic într-o condică. Totul fără o vorbă din partea lui ori a mea. Apoi, închizând geanta, mi-a spus că am tren seara, târziu. Mamei i-a spus sărut-mâna şi a ieşit, salutând cu mâna la capelă. Ea l-a petrecut până la uşă.

Totul nu durase decât două, trei minute, destul ca să-mi treacă toropeala. Am rămas cu hârtia în mână. M-au năpădit gândurile răvăşite. Frigul din odaie m-a luat de la picioare, m-a făcut să mă trezesc de-a binelea. Am căutat-o din ochi. Îşi făcea de treabă în alt colţ. M-am aşezat pe marginea patului ei, cu aşternutul de acum strâns. Abia atunci m-am uitat cum trebuie la hârtie, ***Ordin de prezentare la încorporare.***

Asta era. Am citit totul, o dată, de două ori, pe o faţă şi pe cealaltă. Gândurile îmi împuiau capul. Nu ştiam pe care să-l ascult mai întâi. Se învălmăşeau.

Mi-am rotit privirea prin bucătărie. Fereastra care dădea într-un cerdac deschis era îngheţată bocnă. Plita era moartă, lemne nu mai erau. Altfel mama ar fi aprins focul.

Cele două surori mai mici dormeau pe divanul lor. Ceas avea numai cea mai mare, dar dormea cu el la mână. Era dis-de-dimineaţă, afară încă întuneric, mama moşmondea ceva la lumina lămpii de pe masă.

„Cum a nimerit militarul aşa de dimineaţă?" „Pe stradă oamenii bâzâie", mi-a răspuns mama. Am stârnit-o la vorbă numai ca s-o abat de la gândurile care, ştiam bine, o năpădiseră şi pe dânsa şi nu-i dădeau pace. Biata de ea, era tăcută ca şi mine. O fiinţă chinuită de necazuri care îi măcinau viaţa. Mă durea inima când o urmăream cu coada ochiului şi bănuiam cât se frământă cu grija la cei dragi de lângă dânsa şi ceilalţi care erau împrăştiaţi. Mi-am amintit cum ne

povestise altădată despre plecarea tatălui în celălalt război, când tot așa rămăsese singură.

„Nu mai sunt lemne..."

După o întârziere chibzuită rupse tăcerea „Trebuie să ieie fata leafa, zilele astea".

Am tăcut iar și eu și ea. Mintea îmi alerga, gândurile mă asaltau bezmetice.

„Mi-au trimis chemarea la armată" – și i-am arătat hârtia din mână. „Mă așteptam. Mi-a venit sorocul. Nu știu de ce a durat atâta. La recrutare am fost în decembrie"...

După o vreme, ea: „Așa l-au luat și pe taică-tu în celălalt război. Cele trei surori ale tale erau mici... Eram însărcinată cu Florica..."

Știam ce vrea să spună mai departe. Rămânea iarăși cu cele două mai mici. Una era vânzătoare la prăvălia unui particular, cealaltă studentă. Tata era acum internat într-un lagăr. Cu cazierul lui de la Siguranță îl socoteau, pesemne, periculos. Fusese ridicat în 24 iunie 1941. Acum era februarie '42.

Nu știam ce să fac. Treptat mi-am revenit. M-am îmbrăcat cu hainele bune, de stofă *Scherg*. Am învelit într-un ziar și cele două cămăși albe de poplen, mi-am îmbrăcat pardesiul. N-aveam palton. Pardesiul îl cumpărasem la *taica Lazăr* la București. Am mângâiat-o pe păr și am ieșit în gerul care mușca.

Se luminase și trecătorii începuseră să se înmulțească pe străzi. Frigul a făcut să mi se așeze gândurile, să mă liniștesc.

Strada unde erau prăvălii cu haine vechi era pustie. Am parcurs-o în toată lungimea și mi-am luat inima-n dinți, bătând la o ușă.

A deschis un bătrânel, îl văd ca acum. N-a spus nimic. I-am dat eu „bună dimineața" și am intrat. I-am spus ce voiam. M-a pus să-mi scot pardesiul, m-a tras la lumină și mi-a dat ocol, cercetându-mi hainele. M-a descheiat, m-a pus să dezbrac haina și s-a dus la tejghea. A tras un sertar, a scos un foarfece și cu vârful a desfăcut un colț de căptușeală, după ce se uitase la marginile mânecilor și la guler.

În prăvălie era întuneric cu becul chior pe care îl aprinsese. Și un miros greu de la hăinăretul înșirat pe umerașe agățate de rastele umplea încăperea. Tăcerea moșneagului a făcut să mi se pară minu-

tele lungi. Mi-a înapoiat haina şi a intrat printre rânduri. Când a ieşit mi-a întins o pereche de pantaloni şi un surtuc de culori diferite. M-am schimbat în faţa lui fără jenă. Mi-a dat altă haină, cea pe care mi-o dăduse întâi îmi era strâmtă. După aceea m-a lăsat să aştept şi când s-a înapoiat din camera de alături mi-a întins nişte bani. I-am luat fără să-i număr şi i-am băgat în buzunar. A cercetat şi cămăşile pe care le desfăcusem din pachet şi iar mi-a adus bani.

I-am spus că plec la militărie. M-a privit lung şi s-a văicărit „oi-oi-oi", dând din cap. Am ieşit după ce am dat mâna. Din uşă mi-a mai spus "să ai grijă..." De treabă bătrânul ovrei.

Mai încolo, pe stradă, am scos banii şi i-am numărat. Nu ştiu dacă târgul fusese în avantajul lui, dar de câte ori mi-am reamintit de moşneguţ am simţit o simpatie deosebită pentru el.

În drum spre casă am cumpărat pâine, zahăr, brânză. De două ori m-am dus la depozit şi am cărat câte o coşniţă cu lemne de foc tăiate care aveau să ajungă două, trei zile.

În casă am surprins-o pe mama uitându-se la hainele cu care mă îmbrăcase bătrânul. Desigur pricepuse ea ce făcusem, dar n-a spus nimic.

În ziua aceea mi-am răscolit hârtiile, operele din ultimii ani. Le-am pus pe foc păstrând un pachet pe care l-am legat cu sfoară. Revăzându-le, mi-am amintit cum pe unele le citisem în cenaclul nostru, în clasele a cincia şi a şasea. Câteva fuseseră tipărite în revista elevilor.

După amiază m-am dus la singurul prieten care îmi rămăsese în oraş. Întâlnirea a fost tristă, despărţirea apăsătoare pentru amândoi. Augustin era un om bun, sincer. Eram ataşaţi unul de altul ca fraţii, avea să-mi lipsească. Când ne-am strâns mâinile şi ne-am îmbrăţişat, amândurora ne plângeau inimile. Mă petrecuse afară dezbrăcat. La poartă mi-a spus să-l aştept, şi-a luat paltonul şi mi-a făcut plăcerea să mă însoţească până aproape de casă. Ne-am mai îmbrăţişat o dată. "Să vii sănătos!" mi-a spus.

Acasă, numai cu mama, mi-a venit greu să-i mai spun ceva, s-o mai stârnesc, deşi cred că ea abia aştepta. Ce-aş fi putut să îi spun? Cum să-i alung gândurile negre când şi ale mele erau aşa? Mi-a venit greu, dar am lăsat-o singură şi m-am dus dincolo, hain.

Era rece în odaie. Am regretat că lăsasem căldura de dincolo şi pe ființa aceea necăjită. Să-i fi spus măcar o vorbă, o minciună. Nu putusem. M-am băgat îmbrăcat în aşternut, m-am ghemuit cu genunchii la piept şi îndârjit m-am lăsat pradă gândurilor.

Februarie '42... Războiul bântuia de mai bine de jumătate de an. În casă la noi erau lipsuri, sărăcie. Mama sărmana rămânea zilnic în bătaia nevoilor. Tata cine ştie ce îndura pe unde era. Acum trebuia să plec şi eu. Ce altceva puteam face? Din decembrie, de când fusesem la recrutare, aşteptasem să fiu chemat. Acum spărsese buba. Nesupunerea la încorporare însemna ceva mai rău...

Şi alte gânduri şi amintiri îmi apăreau fugare. Se învălmăşeau să-mi spargă capul. Gata, mi-am zis, zarurile au fost aruncate.

N-am mai avut ce face. În cele câteva ceasuri care trebuiau să mai treacă până la plecarea la gară m-am perpelit. Gândurile mă urmăreau ca un roi de albine. Senzația însingurării mă copleşea. Îmi lipsea până şi apropierea paznicului care îl veghează pe condamnat. Eram singur şi mă înecam...

Am mai rămas o vreme pe marginea patului, cu capul în mâini, cu privirea în podea. Mama împungea o rufă cu acul. M-am ridicat şi mi-am îmbrăcat pardesiul de plecare. Mi-a venit greu să mă apropii de ea, să o sărut şi să ies. N-am fost în stare să-i spun o vorbă. Aveam ca un nod în gât şi nici nu ştiam ce să-i spun.

Afară se întunecase. Era frig. Pe străzi, trecători puțini, grăbiți. În drum am trecut pe lângă casa unui fost coleg încă din clasele primare. Mi-am amintit cum fusesem cândva în casa aceea. În lipsa părinților, cum el scosese pe o hârtie câteva lingurițe de cacao, a amestecat-o cu zahăr şi a împărțit grămăjoara pe din două. Ultima oară când l-am mai văzut era în cămaşă verde, cu diagonală şi pistol la brâu. S-a făcut că nu mă vede. Apoi a dispărut.

Mai încolo am trecut pe lângă casa avocatului Crețescu. Cu băiatul lui fusesem coleg în clasele de liceu. N-avea mamă, era bicisnic. Iarnă şi vară, îl însoțea menajera lui taică-su la şcoală şi îi ducea servieta. Acum ştiam că era student la medicină. Nevolnic, pesemne fusese dispensat de militărie.

Clădirea mare a gării, din cauza camuflajului, pe dinafară părea pustie. Înăuntru gemea de ticsită. De cum deschideai canatul greu al uşii, trebuia să stai să te dumireşti unde să păşeşti din cauza trupu-

rilor aşternute până în prag. Valul de aburi năvălit de afară împâclea iluminatul zgârcit. Cu chiu cu vai desluşeai cărarea subţire şi strâmbă, lăsată de oamenii trântiţi pe jos. Vorbărie şi miasme pluteau în holul mare şi înalt, îngreunând aerul.

Am făcut rău că, după ce am parcurs cărarea în lungimea ei, m-am oprit în celălalt capăt, lângă uşa care da la peron. Aici era un du-te-vino neîntrerupt şi valurile de frig care năvăleau de afară te tăiau. N-am putut rămâne mult locului. Îmi era lehamite şi de ţiuitul fluieraşului care se auzea într-un colţ şi de palavrele unui călugăr ponosit care îmbia tinerii din jurul lui cu Visul Maicii Domnului şi Minunile Sfântului Sisoe.

Am ieşit afară pe peron. Curentul trăgea în lungul clădirii. N-am rezistat mult şi am intrat înapoi, lângă uşa pe care ieşisem. Naveta asta am repetat-o două ceasuri lungi. Regretam că plecasem pripit de acasă.

În acest timp gândurile nu m-au lăsat în pace. Mă chinuiam ca o râmă rătăcită din gaura ei. Băieţii aceştia, râme şi ei, se zvârcoleau pe pardoseala rece, cu trupurile învelite în zdrenţe mizerabile. Era pe atunci obiceiul la recruţi să plece la cătănie cu tot ce aveau mai rău de îmbrăcat. Bătrânii îi sfătuiau aşa, pesemne ştiau de ce.

Întrebări derizorii, stupide, mi se impuneau în minte, mă sâcâiau. Răspunsuri la fel. Cum de era posibil ca unele creiere bolnave să stârnească urgia care frământa omenirea? Sânge, hecatombe, nenorociri... Există monştri printre oameni? Nu pot fi izolaţi, puşi în imposibilitate de a tulbura liniştea lumii. Liberi, ies în faţă la un moment dat. Sunt puţine exemplare, nici câte degete la o mână... De-a lungul istoriei sunt mulţi, destui să strivească omenirea cu tăvălugul relelor. Unii sunt proclamaţi eroi, sunt glorificaţi, li se ridică monumente şi statui, li se face apologia şi li se tipăresc biblioteci întregi. Mulţimea, gloata, li se închină şi uită grozăviile. Istoricii îi cădelniţează...

Aici, această adunătură amorfă de trupuri care viermuieşte îşi trăieşte aşteptarea dinaintea intrării la maşina de tocat, războiul, supusă, docilă, neputincioasă, inconştientă.

Îmi aminteam că aveam cândva un câine care venea singur şi stătea liniştit să-i pun zgarda la gât. Şi eu veneam acum, ca şi toţi cei de aici, să mi se pună zgarda la gât. Altceva nu puteam face.

Într-un târziu s-a anunţat tragerea trenului la peron. Zarva a răscolit mulţimea, a pus-o pe jăratic. Tumult, strigăte, îmbulzeală. Am luat-o la fugă, spre coada trenului, cum îmi făcusem planul. Vagonul s-a umplut cu vârf şi îndesat. Cu nervi, cu supărare. Apoi, cu frenezie veselă.

M-am ghemuit într-un colţ, la fereastră, presat ca o sardea. Altă soluţie nu era. Năvăleau într-una. S-au foit destul până şi-au găsit locurile. Mă aştepta o noapte de groază. Când a pornit trenul s-a iscat o veselie de parcă plecau la nuntă. Apoi s-au potolit şi, treptat, au început a moţăi în trăncăneala sacadată a roţilor.

Se lumina de ziuă când trenul intra în ramificaţiile de linii , anunţând apropierea de staţia de sosire. A început iar foiala şi vorbăria până ce, cu un scrâşnet prelung de frâne s-a oprit trenul.

Am coborât. Peronul se umpluse de oameni, de zarvă. Strigăte şi buluceală ca la iarmaroc.

Gara era mare. Cu greu am putut răzbate unde un glas striga „cei de la artilerie, care eşti la artilerie, aici"... Şi tot aşa până am reuşit să mă apropii. Se adunaseră acum o grămadă în jurul unui sergent delegat să ne îndrume. Îl pusese pe cel care striga să repete ca o gură spartă şi acesta îşi făcea rolul temeinic. În locul lui aş fi strigat şi eu, dar mai rar şi nu aşa agasant. Doar nu chema la plăcinte.

Am ieşit din gară cu grupul şi ne-am înşirat pe o stradă care urca la deal printre clădiri ruinate şi mormane de moloz. Când am intrat în oraşul adevărat se luminase de-a binelea. Au început să apară case mari de o parte şi de alta a străzii largi, în spatele unor garduri de fier lucrate cu măiestrie. Băieţii îl tot zgândăreau cu întrebări pe sergent. Era un tânăr frumos, bine legat, cu manta nouă şi cizme lustruite.

Am mers destul până s-a isprăvit strada, s-au împuţinat casele şi am continuat pe un drum fără pavaj şi trotuare. Abia mai încolo au apărut iarăşi case, mai rare, mai ponosite şi, fără veste, ne-am pomenit în faţa regimentului. Clădirea regimentului, comanda şi birourile, era pe stânga, cazarma pe dreapta.

Am intrat pe o poartă largă pe lângă ghereta şi santinela cu puşca la umăr. Când m-am văzut în cazarmă lăsasem în urmă orice speranţă...

Sergentul ne-a băgat într-o încăpere lângă poartă şi ne-a părăsit. O cameră mare, cu ferestre ridicate. La peretele lung şi orb erau aşternute paie pe podeaua de scânduri. Altceva nu era. Nici sobă. Faţă de frigul de afară, la început părea cald înăuntru.

Băieţii s-au lungit pe paie şi şi-au scos din boccele de-ale gurii. Noi, cei trei târgoveţi – ne deosebeam după straie – am rămas în picioare şi am făcut cunoştinţă. Unul era din oraş cu mine, contabil spunea el, celălalt din alt oraş, frizer. Am pornit sporovăiala şi ne-am aşezat şi noi într-o margine, jos. Paiele erau tocate, fuseseră măcinate de alţii înaintea noastră. Frizerul era timid, tăcut. Era bine îmbrăcat. S-a dovedit un băiat simpatic, modest, nu cum era contabilul, înfumurat şi palavragiu. Ziua întreagă am zăcut în odaia aceea şi n-am fost scoşi afară decât la prânz şi seara, când un soldat ne-a dus la sala de mese să ne hrănim. În rest am stat ca pe ghimpi făcând presupuneri şi am tras cu urechea la zgomotele de afară fără să putem privi pentru că ferestrele erau la înălţime. Soldatul planton care ne luase în grijă când apărea, când dispărea. El ne-a condus să ne facem nevoile fireşti. Abia a doua zi ne-au scos şi fără să dăm cu un strop de apă pe faţă ne-au pus în front pe platoul dintre clădiri. Sergentul care ne adusese de la gară a apărut şi s-a ocupat de noi să ne aşeze aliniaţi ca soldaţii.

Am aşteptat dârdâind până a venit o comisie de ofiţeri şi ne-au împărţit. Cei trei covrigari – cum li se spunea celor de la oraş – am fost daţi fiecare la altă subunitate, aşa că nu aveam să ne mai vedem curând. Eu am fost repartizat la bateria întâia. Nu vreau s-o fac pe grozavul dar au tras de mine doi ori trei ofiţeri. Se luau pesemne după şcolirea fiecăruia. Contabilul a fost dat la bateria a doua, frizerul la a treia. Furierul de la biroul mobilizare a regimentului citea din registru datele fiecăruia dintre noi.

După împărţirea „oilor" ne-au luat în primire gradaţi de la baterii. Treaba nu durase mult. Asta a fost încorporarea, începutul începutului... .

În dicţionar calvar înseamnă chin, suferinţă, încercare grea... Doar atât? Echivalentele mai au şi plural. Deci calvar înseamnă şi suferinţe, chinuri...

Am trăit calvarul pe pielea mea şi nu-l pot uita. A fost un şir lung şi greu de suferinţe şi chinuri. În timp şi în spaţiu.

Viaţa recrutului era de plâns în cazarmă. Păduchii i-am luat ori din tren ori din paiele din camera de aşteptare. I-am predat odată cu îmbrăcămintea mea civilă la magazia de efecte. Încă din primele nopţi în dormitorul cu un pat comun lung cât încăperea, unde dormeam alături unul lângă altul, ne-am înzestrat cu altă liotă de mişcători. M-am căptuşit bine şi n-am scăpat de ei decât târziu.

Dormitorul recruţilor era o încăpere lungă cu două rânduri de paturi tot aşa de lungi, ca două platforme de scânduri pe capre joase. Dormeam unul lângă altul ca lodbele de lemn. Spaţiul fiecăruia era strict dimensionat, aşa că păduchii ne călăreau în voie. Greu, în timp, m-am obişnuit să dorm în comun. Sforăitul în cor, surpriza câte unui picior băgat pe sub pătura ta şi duhoarea care se instala în încăpere erau greu de suportat. Cele două, trei becuri chioare care rămâneau aprinse toată noaptea şi bocănelile plantonului cu ciubotele pe duşumele - trebuia să te înveţi cu ele. Dacă aveai de cusut un nasture, ori de pus un petic la pantaloni era o pedeapsă. În hardughia plină seara de tusea oamenilor nu se simţea frigul decât dimineaţă la deşteptare. De cum suna goarna, la spălător îţi îngheţau mâinile de apa rece, te strângea frigul în spate cum erai numai în cămaşă. Câte doi la un robinet, intrai în ritm cu celălalt şi spălatul, vai de capul lui, dura destul. În tot acest timp gradaţii lătrau pe întrecute şi te zoreau cu glume de prost gust. Pe cei mai simţitori îi făceau să se încurce. Graba pe care o ordonau brutal şi minutele indicate de ei „două minute e-chi-pa-rea" erau subiective şi reuşeau să-ţi bage frica în oase. Unii îşi însoţeau sudalmele şi cu lovituri şi astfel frica creştea. Acţionau ca şi câinii dresaţi împotriva răufăcătorilor, lătrau şi muşcau. La ieşirea din dormitor se postau de o parte şi de alta a uşii, cu centiroanele în mâini şi nu puteai scăpa fără arsura loviturilor. Spuneau hlizindu-se „că coboară milităria din pod"... Îşi alegeau victimele şi pe unii îi protejau.

Cazarma era o închisoare cu regim sever, milităria o pedeapsă grea. Dacă deşteptarea după odihna precară era începutul, programul zilei continua cu o mulţime de cazne.

Un canon era instrucţia la cai, în grajd. De la dormitor până la grajdul care se afla dincolo de platoul cazarmei era o distanţă de 50-60 de metri. Comanda era „pas alergător la grajd, marş". Acolo însă, în grajd, te aştepta greul.

Îngrijirea cailor nu era treabă complicată, gradaţii însă îşi făceau din aceasta prilej de distracţie ca la circ. Recruţii erau aliniaţi pe linia grajdului – drumul dintre cele două şiruri de cai legaţi la ieslea fixată la pereţii lungi cu ferestruici. Animalele erau, ca şi oamenii, fie nărăvite, fie liniştite. Cei zurbagii erau despărţiţi câte doi, trei de stănoage – nişte lemne rotunde fixate la capete cu belciuge -, să nu se bată între ei şi să nu se bage unul peste celălalt. Cei liniştiţi nu aveau nevoie de stănoage.

Înainte de îngrijirea cailor se făcea inspecţia ţinutei recruţilor. Gradatul se oprea în faţa celui pe care nu-l avea la inimă, îl privea lung de sus până jos şi îi căuta noduri în papură. Trăgea de nasturii de la veston care, dacă nu primul ori al doilea următorul se desprindea. Şi ploaia de invective se pornea pe capul bietului recrut. O practică curentă dar interzisă era prinderea nasturilor cu sârmă. Ca să coşi nasturele era un chin. Operaţia o puteai face numai seara la dormitor. Îţi trebuia însă ac, aţă şi uneori şi un petic de postav. De unde să le iei? Nu se dădea nimic. Efectele primite de către recruţi de la magazie erau vechi, peticite, ponosite. Cizmele nişte şcrabe. „Cizmele... nu-mi văd mustaţa în ele"... rânjea gradatul. Cum să faci să lucească nişte ciubote scofâlcite, peticite, uscate, roase? Şi cu ce? Perie şi vacs nu se dădeau. La prăvălia din şosea se vindeau cutii cu vacs şi curierul care mergea la poştă putea să-ţi cumpere dacă îi dădeai bani. Eu unul nu aveam bani. De multe ori duceam dorul unei ţigări. Îmi venea greu să cerşesc de la alţii. Între ei băieţii de la ţară se îngăduiau, se cunoşteau, erau „de aproape" cum se spunea. Eu eram de la oraş, ostracizat, un corp străin. Nu că ar fi fost răutăcioşi, dar era umilitor să tot umbli cu milogeala. Pentru vacs mai calea valea. Erai totuşi nevoit să aştepţi până îşi termina el treaba şi timpul era scurt.

După inspecţia ţinutei se urla comanda „la cai". Era şi asta o treabă urâtă. Intrai între doi cai cu peria şi cu ţesala în câte o mână.

Dacă se nimereau cai nărăviţi, dintre stănoage, te vedea sfântul. Mai toţi caii erau nărăvăţi. Unii muşcau, alţii „băteau" – adică loveau cu copitele – alţii zburdau. Aproape nici unul nu suferea să pui ţesala pe el. Puţini erau cei liniştiţi. Dacă în faţă aveai parte de un animal docil şi se întâmpla ca cel din spate să aibă draci trebuia să fii cu grija în spate, loc de fereală nu aveai. Operaţia era cu năbădăi. Ordinul era să scoţi de pe cal un număr de prafuri – nu mai ţin minte câte. Oricum era exagerat. Caii erau curaţi şi de pe o zi pe alta n-aveau cum să adune multă murdărie. Ştergeai cu peria în răspăr o suprafaţă din pielea animalului, apoi trăgeai peria pe dinţii ţesalei şi ieşeai la linia grajdului să baţi ţesala jos pe podea. Cu frică în spate dacă animalul era nărăvaş. Praful de pe ţesală cădea ca o liniuţă subţire pe podea. Intrai iar între cai şi repetai operaţia. Când ajungeai cu periatul la părţile mai sensibile animalul parcă înnebunea de tot. Şi tocmai pe acolo pe sub burtă, pe picioare era mai mult praf. În grajd atmosfera devenea de nerespirat. Strigătele gradaţilor, zăngănitul lanţurilor şi sforăitul cailor se amestecau. Rezultatul era năucitor. În sfârşit, când curăţatul cailor se isprăvea, se făcea sau nu se mai făcea numărătoarea prafurilor însoţită de sudalme. Se trecea la hrănirea animalelor.

Recrutul trecea prin faţa uşii deschise de la orzărie şi lua în braţe troaca cu urluială. Intra iar între cai şi punea troaca în iesle dinaintea calului pe care îl periase. Rămânea pe loc până isprăvea calul de mâncat. Se dădea apoi fân în iesle şi animalele erau adăpate. Urluiala era de obicei din crupe de porumb şi recrutul prindea momentul să-şi umple gura. Crupele erau umezite cu saramură şi, după ce înghiţeai zeama sărată, porumbul era dulce. Chiar dacă nu te vedea, gradatul ţipa „te văd, răcute, te văd cum furi din raţia calului".

La urmă rămâneau în grajd numai cei cu funcţia de conductor – cel care avea în seamă cai. Ceilalţi ieşeam să ne scuturăm, să ne lustruim ciubotele şi chipurile să ne spălăm mâinile. Apa era pe sponci la grajd, zăpadă curată nu găseai, aşa că numai vorba venea că ne spălăm pe mâini. Seara la infirmerie se făcea coadă. Veneau cu pielea mâinilor crăpată să primească „alifie" pentru mâini. Cu ochii iritaţi aşteptau să li se pună „picături". Se întâmplau şi accidente. Într-o seară unul dintre ajutoarele sergentului infirmier i-a picurat recrutului în ochi tinctură de iod în loc de colir. Sergentul infirmier era „dom' doctor" în infirmeria lui. Pe maiorul medic al regimentului

cine îl vedea? Subofiţerii, când erau nevoiţi să apeleze la infirmier, ca şi gradaţii, aveau orele lor. Recruţii tremurau în faţa sergentului infirmier. Până să-ţi aplice leacul te judeca, te bruftuia. Nu se cobora el să oblojească cu mâna lui recrutul. Avea unul, două ajutoare dintre cei internaţi acolo şi-i punea la treabă.

Funcţiile, ca şi gradele se respectau. Bucătarul ori artelnicul ori magazinerul erau domni. Nu mai vorbesc de furier. Până la subofiţer şi ofiţer ei erau sfinţii care „te mâncau".

Încolonaţi în faţa grajdului, mergeam la sala de mese să luăm surogatul cu pâine. După surogatul de dimineaţă, recruţii treceam la programul de instrucţie. Am început cu poziţia de drepţi. Ne-au pisat ceasuri şi zile de nu mai ştiai cum e bine şi cum să stai, că în nici un chip nu era cum trebuie. Ori poate eram grei de cap şi nu puteam înţelege? Când am trecut la marşul pe loc, apoi la marş, la întoarcerile de pe loc şi din mers, la pas alergător şi pas de defilare, la salutul de pe loc şi cel din mers am înţeles cât de complicată poate fi viaţa şi cât de proşti fuseserăm până a nu le fi învăţat pe toate. Mă întrebam şi ne întrebam cum de putusem să trăim până atunci fără salutul din mers şi toate celelalte... Îi auzeai cum vorbesc între ei şi îşi dădeau cu părerea despre viaţa de soldat. Cât de neprevăzută este şi cât de grea va fi abia de aici încolo... Îi vedeai cum păşeau acum altfel, mai ţanţoş, mai treziţi la viaţă, nu pleoştiţi ca înainte, vorbă să fie. Mă întrebam şi eu la ce bun. Mă simţeam singur, rătăcit în mijlocul unei turme hăituite. Totul puţea în jur, greţos.

Cum se întâmplase de ajunsesem acolo? Ştiam. Mi-o făcusem singur, cu mâna mea, cum spusese profesorul, fostul diriginte din clasa a şasea. Povestea nu e lungă.

Când eram în clasa a şasea de liceu aveam optsprezece ani. Pentru prima oară m-am îndrăgostit. De fata unor vecini de peste gard. Situaţia şcolară a început să şchiopăteze. Profesorul diriginte s-a sesizat, a venit în vizită acasă, a stat de vorbă cu tata şi au hotărât să mă interneze în căminul liceului. Aşadar m-au condamnat la închisoare. Aveam dreptul la cămin fără taxe fiind bursier. Când mi-au pus în vedere, am făcut opoziţie. Le-am pus şi eu în vedere că dacă îşi menţin poziţia nu va fi bine, dar dacă mă lasă extern mă angajez să-mi repar situaţia şcolară. Au trecut peste dorinţa mea şi m-am ţinut şi eu de cuvânt. Nu mi-am mai corectat notele din catalog.

Când mai era puţin până la încheierea anului şcolar, într-o zi, la prânz, a apărut profesorul în sala de mese la cămin şi m-a chemat. Am lăsat lingura din mână în farfuria cu supă şi ne-am dus în clasa noastră din clădirea liceului. Îndată au intrat şi directorul cu profesorul de matematică. Am ieşit la tablă, cei trei s-au aşezat în bănci. Cel de matematică mi-a dictat o chestiune de algebră, apoi toţi trei au aşteptat să rezolv. Am tăcut încăpăţânat. Cel de matematică mi-a spus să şterg tabla şi mi-a dictat o problemă de trigonometrie. Am desenat şi am scris datele. În continuare am rămas mut, cu privirea fixată în podea. Cei trei au şuşotit între ei n-am auzit ce. Au rămas tăcuţi câtva timp, apoi s-au ridicat, şi directorul cu cel de matematică au ieşit. A rămas profesorul diriginte. Vădit stânjenit, negru de supărat, s-a apropiat de mine şi mi-a spus „măi băiete, cu mâna ta ţi-ai făcut-o"... şi a plecat şi el. Asta a fost povestea.

Ba, poate că pentru lămurirea tărăşeniei ar trebui să dau câteva amănunte. Profesorul de matematică era sever, intransigent, dar drept. Se ştia că nu acceptă compromisuri ca reexaminarea. Cazul meu a provocat uimire printre elevi. Pe atunci profesorul era suveran pe postul lui. Acum, pe celălalt, pe diriginte, îl rănisem greu prin comportarea mea. Era şi acesta un om deosebit care îşi făcea meseria cu dăruire. Şi eu, cum îl răsplătisem eu pentru grija pe care mi-o arătase? Cum suportase el afrontul la care îl supusesem faţă de cei doi colegi? Era mare porcărie ce făcusem. Nu numai mie mi-o făcusem, dar îl trăsesem şi pe el după mine, în „cazul" care nu era al lui.

În anul următor am refăcut clasa a şasea în particular, cum se spunea. Mai departe sărăcia de acasă m-a împiedicat să mai înaintez. Am pierdut trenul. Colegii de clasă s-au împrăştiat prin şcoli militare. În afară de câţiva învârtiţi şi de evrei – dintre care vreo câţiva au sfârşit tragic când cu nenorocirea legionară – toţi s-au dus la şcoli militare, căci îi ameninţa războiul. Până şi cei care nu călcau a militar s-au refugiat la şcoli de ofiţeri de administraţie când nu au fost acceptaţi ca ofiţeri combatanţi.

În treacăt fie spus, după război, unul care fusese la şcoala de ofiţeri de infanterie mi-a mărturisit cum făcuse să mai repete un an pentru că războiul se lungea. Cu toată rigoarea era preferabil să rămâi acolo decât să fii trimis la o unitate pe front. Dormeai într-un pat, la căldurică, şi viaţa îţi era asigurată chiar dacă programul era aspru.

După instrucţia fără armă ni s-au dat arme. Carabine şi baionete. Carabinele erau vechi, Manlicher 18.., nu mai ştiu ce an scria pe ele. De pe vremea lui Carol întâiul.

„La picior arm!"... „Pe umăr, arm!"... „Pentru onor înainte, prezentaţi arm!"... Ne-au înnebunit. De ce o fi fost necesară prezentarea armei pentru onor n-am înţeles, când noi ne pregăteam pentru războiul care era în toi. Cu baioneta în vârful carabinei, la atac, treacă, meargă. Dar pentru onor? Încâlcite mai sunt căile vieţii. Orele pentru curăţatul armei erau o calamitate. Cum să scoţi rugina - neagră de veche ce era şi care cu timpul mâncase din netezimea oţelului - cu o cârpă şi cu o surcică de lemn moale. Oricât se chinuia recrutul, nu ieşea bine la inspecţie. Instructorul îşi făcea o plăcere să te chinuiască. Pe cei mai nenorociţi cădea ponosul. Dacă erai cioflingar de oraş te vedea sfântul. Te freca de crăpa fierea în tine şi n-aveai încotro. La descrierea armei şi a pieselor componente mai era haz. „Nuca, furca şi trăgaciul" le intrau greu în cap unora mai sărăntoci şi li se încurca limba în gură când trebuiau să repete „nurca, fuga şi tărăgaciul", de provocau râsul general. Nenorocitul se simţea umilit de-ţi făcea milă. La ce bun?

Am lăsat în urmă şi instrucţia cu arma individuală şi am trecut la altele. La instrucţia cu tunul, la telefonie, la călărie, la instrucţia de specialităţi. Regimentul avea trei baterii de tunuri de câmp şi trei baterii de obuziere. Tunurile bateriei noastre erau KF, de calibru 75 milimetri. K însemna Krupp şi F însemna cu cămăşuiala ţevii înlocuită de franţuji după ce le luaseră de la nemţi, în urma primului război mondial. Cămaşa ghintuită interioară ţevii tunului o fi fost ea bună altădată, acum însă era decalibrată. Alta era însă hiba principală la tunurile noastre: nici un tun nu mai avea luneta – aparatul de ochire – cu aceeaşi serie ca şi ţeava. De asta, ori din cauză că fusese manevrată cum fusese, pusă în locaşul ei, luneta avea un joc care abătea traiectoria proiectilului de la obiectiv. Ofiţerii cunoşteau problema dar n-o comentau de faţă cu subordonaţii. Aceste arme le aveam, cu ele trebuia să ne descurcăm pe front.

În afară de carabină, baionetă şi tun, noi de la artilerie nu mai cunoşteam alte arme. Să spunem că o puşcă ZB de la infanterie, calea-valea, am fi ştiut folosi la o adică. Dar o puşcă mitralieră ori o mitralieră n-am văzut. Am auzit mai târziu păcănitul lor pe front. Nici

o grenadă n-am avut în mână ori ni s-a arătat. Nu mai spun de tanc. Până pe front n-am văzut tancuri nici în poze.

Bateria avea chesoane – vehicule pentru transportat proiectile de tun. Avea două furgoane – harabale mari pentru transportat fân, paie. Şi avea căruţe cu coviltir. Am văzut artilerie tractată cu cai şi în armata germană. Cred însă că nu erau nemţi sadea. Bănuiesc că erau slovaci ori polonezi. N-am văzut căruţe cu coviltir din rogojini de papură ca la noi. La sovietici am văzut mai târziu căruţe cu cai.

Pe la jumătatea lui martie vremea se încălzise, instrucţia se schimbase. S-a trecut la instrucţia pe funcţii. Tunarii la tunuri, conductorii la cai, transmisioniştii cu telefoanele. În comun toţi recruţii am început ore de călărie. Echiparea calului de călărie am învăţat-o cu instructorul gradat. Punerea căpăstrului cu zăbala şi frâul, punerea şeii, strângerea chingii sub burta calului.

În zilele frumoase am ieşit cu caii de căpăstru la manej. Celelalte secrete ale călăreţului le-am aflat de la căpitan, comandantul bateriei. Încălecatul, poziţia călăreţului, mersul la pas, la trap erau specialitatea lui. Caii de încălecat se împărţeau în două, cei pentru călăreţi individuali şi cai care erau înhămaţi la o sarcină de tractat. Înaintaşii de la atelajele tunurilor ori chesoanelor, înaintaşii de la atelajele pentru furgoane, la care se înhămau câte două perechi de cai.

În general caii de încălecat se comportau cu docilitate, dar unii, puţini, erau şi îndărătnici. Refractari să primească zăbala ori să se lase închingaţi cu chinga de la şea pe sub burtă. Dacă ţi se nimerea un astfel de exemplar recalcitrant tu, recrutul, erai vinovat că nu-l stăpâneşti. După cum şi dacă se constata când se scotea şeaua că animalul era rănit sub şea, tot omul era vinovat. Nu pentru că pătura de sub şea era veche, cu vreun nod nevăzut ori că şeaua era ponosită.

Funcţia mea pe ordinea de bătaie a bateriei era observator-operator. Instrucţia specifică am făcut-o la început cu instructorul de la telefonişti, adică nu am învăţat nimic cu el. Mai târziu a venit un elev plutonier care „ştia carte". Aparatura de observare a bateriei nu era prea bogată dar oricum de un grad de dificultate mai complex decât telefonia. Binoclul, busola Bezard, luneta Busch, goniometrul Vickman, luneta periscop, telemetrul Wildt erau în dotarea bateriei. Manevrarea şi folosirea lor trebuia însuşită. Elevul plutonier s-a do-

vedit un om cuminte. Era un tânăr ochelarist delicat, simpatic şi omenos, care parcă era căzut din senin în mediul acela. Ne încărcam cu două, trei aparate şi ne refugiam undeva mai departe pe terenul din spatele bateriei. Câteva ore eram rupţi de atmosfera apăsătoare de puşcărie, cu comenzi urlate, strigăte şi blagosloveli urâte. Instalam pe trepied un aparat, îl manevram şi-l cercetam în liniştea binefăcătoare, discutând prieteneşte. Timpul trecea plăcut, repede şi ne întorceam la baterie la continuarea programului despărţindu-ne, eu cel puţin, cu părere de rău. Aşadar viaţa de soldat putea fi şi frumoasă. Dar cu porţia - şi porţiile erau mici, neîndestulătoare. În clipele acelea uitam de păduchi şi de foame, care la două luni de la încazarmare devenise cronică. Duceam şi lipsa tutunului. Elevul plutonier nu era fumător, însă încă la a doua şedinţă de instrucţie a venit cu ţigări şi m-a tratat, aprinzând şi el să-mi ţină tovărăşie. Mă îmbia delicat să primesc pachetul abia început. Ce puteai să spui despre un asemenea instructor?... N-a stat mult în baterie. Pesemne fusese detaşat temporar. Într-o zi a plecat şi nu l-am mai văzut.

La o şedinţă de călărie, când să încalec, a plesnit chinga sub burta calului. Am căzut rău pe o coastă, cu şeaua peste mine şi mi-am scrântit mâna stângă. Într-un ceas, mâna mi s-a umflat bute şi mă durea. Bineînţeles că eu am fost „vinovat", nu chinga din piele scoaptă. Am rămas deoparte, cu calul de dârlog. Fără să mă trimită nimeni, seara nu m-am dus la infirmerie. Ştiam că n-are cine ce să-mi facă. Am stat aşa, cu mâna umflată şi cu durerea, vreo săptămână. Furierul, contingent vechi, a profitat, că tot făcea el zâmbre să se desconcentreze, şi m-a luat la cancelarie. Mâna dreaptă îmi era bună, puteam scrie, el mulţumit, eu bucuros. S-a găsit însă cineva nemulţumit. Maiorul comandant de divizion, venit în inspecţie la o oră de călărie, l-a întrebat pe căpitan de lipsa mea. Când acesta i-a spus povestea cu accidentul, a trimis după mine tot atunci să mă prezint la el. Când s-a convins că într-adevăr eram beteag, s-a stropşit la mine şi mi-a ordonat să rămân la manej – „măcar să asişti cu ochii". De unde până unde mă luase la ochi maiorul? Până atunci nu dădusem faţa cu el. Îmi amintesc vorbele lui de atunci: „vă cunosc eu pe covrigarii ăştia, ce poame îmi sunteţi"... Mi-am pus coada între picioare şi mi-am jurat să mă feresc cum oi putea din calea lui. Nu om rău, era câine

rău. Mai târziu am mai avut un conflict amândoi. Mai bine spus, tot el cu mine. Dar asta-i altă poveste.

La ce se gândeşte un recrut proaspăt în cazarmă? Încă din primele zile la foamea care îl chinuieşte. Cu timpul, tot mai rău. Greu de înţeles pentru cine n-a suferit de foame. Mai sunt multe rele în cazarmă. Foarte multe. Cine îl întreabă pe recrut „măi băiete, ia spune tu, ce ai pe suflet, ce îţi lipseşte?" Nimeni nu-l întreabă. Ţine ascunse într-însul necazurile lui, relele de care se izbeşte la tot pasul. Chiar dacă unii au trăit acasă cum au trăit, în lipsuri, au cunoscut foamea, păduchii, frigul, udeala la picioare, bătaia, la cazarmă n-ar trebui să le mai întâlnească. E păcat să închizi în cazarmă oameni tineri ca pe vite în ocol. Şi vitele e păcat să le ţii în lipsuri. Recrutului nu-i ajută cu nimic să-i spui „atât ne dă statul, statul n-are"... Dar cine îi spune măcar aşa?

Pe lângă alte dureri de zi şi noapte, instrucţia. Ce se înţelege prin instrucţie? În nici un caz umilirea cu sudalme şi bătaie. În nici un caz cu mijloace degradante. În nici un caz cu ignorare şi terfelire a demnităţii individului, cu măsuri absurde. Dar pentru asta ar trebui ca mai întâi ofiţerul, subofiţerul şi gradatul să fie ei instruiţi. Cine, în şcoala de ofiţeri, i-a atras atenţia viitorului ofiţer că va avea pe mână un material preţios, omul?

Un prieten fost ofiţer, mi-a făcut odată o mărturisire. I-a ajuns la ureche că doi soldaţi, discutând între ei, unul ar fi afirmat că „abia aşteaptă să ajungă pe front, pentru a-i plăti poliţa ofiţerului"... Cam ce poliţă avea de gând să-şi răscumpere soldatul de la ofiţer? Cu ce preţ, pentru ce datorie? Şi prietenul, şi eu am înţeles adevărul gol, goluţ. Preţul era un glonte şi datoria era o nedreptate. Glontele avea să fie pentru ofiţer, aşa cum nedreptatea fusese îndurată de soldat.

Ură ascunsă între comandant şi soldat, cauzată de nedreptăţi. O operaţie chirurgicală nu e plăcută, ci doar necesară. Milităria este un şir lung de operaţii chirurgicale. Ca să înlăture răul, chirurgul „taie în carne vie". O face însă în anumite condiţii, sub anestezie.

Recruţii şi soldaţii bateriei nu ştiau alţi ofiţeri decât pe căpitanul comandant, pe sublocotenent şi pe maiorul care venea uneori în inspecţie. Căpitanul apărea dimineaţa în cancelaria bateriei, unde dădea ordine plutonierului major. Nu vorbea niciodată cu soldaţii, parcă

nici nu-i vedea. După prânz nu se mai vedea în cazarmă alt ofiţer decât ofiţerul de serviciu.

Într-o seară trupa era la cină, în sala de mese. A intrat ofiţerul de serviciu şi fără să aflăm motivul, a ordonat în gura mare: „toată lumea afară, pas alergător!"... Ne-am bulucit la uşă. Afară am fost răspândiţi pe platou şi am auzit comanda „culcat!", apoi „drepţi!", iar „culcat!" şi tot aşa cam vreme de un ceas. Se întunecase şi oamenii osteniţi de peste zi şi de culcările de acum, întârziau în executarea comenzilor. Totul a devenit brambureală. Ofiţerul care comanda a devenit nervos şi ne-a prelungit pedeapsa încă nu ştiu câtă vreme. Când a ordonat „ în sala de mese!" eram extenuaţi. Mâncarea în gamele se răcise. Nu am ştiut pentru ce fuseserăm pedepsiţi toţi. Unul spunea una, altul alta.

Subofiţeri în baterie nu erau alţii decât majorul, care de fapt era numai sergent major. El era mâna dreaptă a căpitanului, şi ordinele acestuia ajungeau la noi printr-însul şi prin gradaţi. În baterie se vorbea că „dom' căpitan trăieşte" cu nevasta majorului. Acesta locuia cu nevastă-sa într-o cameră închiriată, peste drum de cazarmă. Mai erau doi subofiţeri, sergentul major veterinar, care venea în grajd când vreun cal era bolnav şi sergentul major armurier, pe care nu-l vedeam decât rar.

Despre gradaţi pot spune că erau o liotă pestriţă. Pentru noi, recruţii, gradaţii erau împărţiţi în două: cei din contingentul '41, care erau instructorii noştri şi cei din contingente mai vechi, cu care nu prea aveam treabă. În amândouă grămezile se găseau destule capre râioase şi puţini oameni de omenie.

Se spunea „dacă ai vreun păs ieşi la raport". Dar păsurile noastre erau de-obicei împotriva instructorilor. Pentru că trebuia să raportezi numai ierarhic, păsul rămânea numai în sufletul recrutului.

Printre recruţi circula istorioara cu domnul general care venise în inspecţie la regiment şi-l întrebase pe un soldat dacă îi ajunge mâncarea. Regimentul era adunat pentru vizita generalului. Soldatul făcu un bulgăre de zăpadă şi îl dădu din mână în mână mai departe. La domnul general bulgărele ajunse cât o nucă.

Foamea recruţilor era cronică. Dacă ziua te frecau gradaţii şi te chinuia foamea, noaptea te chinuiau păduchii. Pe atunci păduchii nu aveau leac. Duminica, unii recruţi se ocupau cu despăducherea.

Dar asta era posibilă numai când a început să se încălzească vremea, pentru că în dormitor nu puteai intra decât seara, la sfârşitul programului.

Atât de chinuită era viaţa recrutului în cazarmă, încât unii, ajunşi la disperare, recurgeau la fapte nesăbuite. Un recrut de la bateria a treia şi-a retezat două degete de la mâna dreaptă şi a fost trimis la curtea marţială. O altă practică curentă şi răspândită era s-o faci pe prostul, pesemne sfătuiţi de cei bătrâni, de acasă. Cu riscul de a încasa mardeală de la instructor, cel care „o făcea pe a prostului" – cum spuneau ei – răspundeau anapoda la comenzi. Nu toţi însă aveau talent să joace teatru. Printre recruţi erau şi sectari pe care, vezi bine „îi oprea credinţa să se atingă de armele diavolului". În ruptul capului nu acceptau să pună mâna pe arme. Astfel îşi făceau viaţa mai grea, fiind obligaţi să execute cele mai înjositoare corvezi.

Într-una din zile l-am cunoscut pe Feraru. Era un ţigan din oraş cu mine, conductor în baterie. Nu ştiu, aflase el ori eu că suntem din acelaşi oraş. Ne-am dat mâna şi am vorbit. Era contingent vechi şi trecut prin ciur şi prin dârmon. Isteţ de-i sticleau ochii în cap, uns cu toate alifiile. Ne-am împrietenit de la prima vedere şi m-a luat sub aripa lui de cătană bătrână. Avea în primire o căruţă cu doi căluţi, care semănau de parcă ar fi fost gemeni. Îi erau dragi, îi îngrijea şi-i alinta ca pe copiii lui. Nici noaptea nu se despărţea de ei. Dormea în grajd, în iesle, în faţa cailor. Îşi umplea ieslea cu paie proaspete. Făcea zilnic corvezi cu căruţa, pentru baterie ori pentru regiment. Era coţcar, se pricepea la învârteli. Ieşea cu căruţa dimineaţa în oraş şi nu-l mai vedeai decât târziu, seara, în fundul grajdului, la locul care îi era rezervat pentru iepurii lui, cum îşi dezmierda căluţii. Când îl găseam, stăteam de vorbă amândoi bucuroşi şi fără să mă întrebe, scotea tabachera şi mi-o întindea, mândru că-mi este de folos. El, un ţigan negru la păr şi la piele, unui băiat şcolit, cum aflase. Scotocea şi prin sacul lui de merinde, lustruit de vechi şi slinos, şi-mi dădea pâine cu „saleam" ori slănină şi briceagul legat cu lanţ de cureaua de la pantaloni. „Dacă ai merge cu mine, ţi-aş da şi-un rachiu", spunea râzând cu toată faţa. „Ori o bere. Îţi place berea?" Mă ispitea şugubăţ. „Mie nu-mi place, îi amară. Mai degrabă un rachiuaş, nu mai mult, şi la treabă, că subofiţerii îs câini. Răi oameni mai sunt pe lume."... Şi ofta din rărunchi. Mă întreba de acasă, vorbeam de oraşul nostru, de

ai mei, dacă mai am frați și surori. Când mă vedea necăjit nu știa cum să mă mângâie și să mă încurajeze. Când îl întrebam despre altcineva ce fel de om este, mă sfătuia „să te ferești de el, că-i om rău, pestriț la mațe"... Ori îmi răspundea: „e pâinea lui Dumnezeu". La despărțire, când îi mulțumeam că mă hrănise și-mi oblojise rănile sufletești, zâmbea încurcat și spunea „pentru atâta?"...

În aprilie, pe la începutul lunii, mi-a atras cineva atenția că mi-s ochii galbeni. Albul ochilor. M-am dus la infirmerie și a doua zi m-au trimis la spital. M-au oprit acolo și m-au întrebat ce am mâncat și altele. Baia mi-a prins tare bine și când mi-au dat rufe curate și m-au dus la pat nu mi-a mai trebuit nimic. Am dormit dus nu știu câte ore.

Oamenii erau de treabă aici. Sora de salon era o măicuță, tinerică și frumușică foc. Când vroia s-o facă pe severa, dacă vreunul întrecea măsura, nu se putea abține prea mult și zâmbea. Zâmbetul o prindea de minune. Într-o bună zi s-a răspândit vestea că măicuța Mărioara a șters putina. A dispărut nu știu cum, răpită pesemne de sergentul care venea la dânsa și îi sucise capul. Și el ei, și ea lui.

Paștele din acel an m-a găsit în spital. Plutonierul major cu administrația mă luase de scriitor la cancelarie. Nu era rău acolo.

În zilele de Paști au început să vină oameni cu căruțe și cu care cu boi, încărcate de se umpluse curtea spitalului și strada largă. Spitalul s-a îndestulat cu friptură de miel, ouă roșii și cozonac, de nu mai întindea nimeni gamela la marmita cu mâncare. Nici nu mai era în tot spitalul vreun vas gol. Vinul umplea lumea din butoaiele tolănite în care. Nu puteai scăpa să nu primești de la femei și oameni buni, care țineau la obiceiurile și tradiția locului.

Repede au mai trecut zilele acelea. De tratat boala mea nu-mi amintesc să-mi fi dat o pastilă. Așa pesemne era tratată gălbinarea pe atunci.

Într-o zi, bucurie mare, cine a venit la mine? Nu, nu Feraru, prietenul meu. M-am pomenit cu mama. A făcut ce a făcut și a apărut speriată. Biata de ea! Greșeala a fost a mea, că n-avusesem minte și îi scrisesem într-o carte poștală că sunt în spital. Sărmana, s-a dat peste cap și a venit să-și vadă odorul. A găzduit-o o noapte măicuța Mărioara, că încă nu plecase. Singură, la vreme de război, în trenurile pline cu soldați...

Șederea mea în spital a însemnat un concediu plăcut. Cu tihnă, în curățenie, cu venirea mamei...

La începutul lui mai m-au trimis înapoi la cazarmă. Plutonierului major cu administrația spitalului i-a părut rău la despărțirea de mine. Țin minte că mi-a dat țigări și de-ale mâncării, recunoscător pentru ajutorul meu.

La baterie toți erau în fierbere că se apropia zece mai. Pregătirile pentru paradă erau în toi. Toate trebuiau curățate, lustruite. În primul rând tunurile, chesoanele, armamentul și hamurile cailor. În ultimele zile dinaintea evenimentului au fost grijiți caii și în ajun ni s-au dat rufe curate și efecte noi. Întreg regimentul a executat o repetiție generală. Încolonate pe șosea, toate bateriile au fost trecute în revistă în marș de către colonelul comandant. Noaptea dinainte a fost scurtă, oamenii au dormit pe sponci, deșteptarea a sunat încă pe întuneric. În oraș am stat încolonați pe o stradă în apropierea pieței unde era plănuită defilarea. Infanteria trebuia să defileze înaintea noastră. Acolo, în față, a fost ce-a fost. Cuvântări, ovații, fanfară. Noi am auzit gălăgie, urale și am fost bucuroși când totul s-a terminat și ne-am retras la cazarmă. Pentru trupă, cel mai important eveniment - mâncarea mai bună de la prânz și cana pe trei sferturi cu vin din dreptul fiecăruia. Asta după ce totul a fost pus la loc, caii adăpați și hrăniți.

În cele trei săptămâni cât am fost în spital, în lipsa mea, în cazarmă s-au petrecut unele evenimente. Mai important a fost depunerea jurământului de către recruți. În anul acela au fost încorporate două contingente '42 și '43. Se vede că era nevoie mare de carne de tun. Feraru nu știa să-mi spună cum a fost la jurământ. El nici la paradă n-a luat parte, fusese tot la corvoadă.

„Contabilul", contingentul meu de la bateria a doua mi-a dat o știre urâtă. „Frizerul", băiatul de la bateria a treia fusese pălmuit de un gradat așa fel încât surzise. L-au dus la spital și de acolo nu a mai revenit. Asta a fost toată milităria lui. Noroc sau nenorocire?

Cam la o lună de la înapoierea mea la baterie, furierul vechi a fost desconcentrat. Era contingent vechi, avea copii acasă și trebuia să-și are și pământul. Locul lui în cancelarie l-am luat eu. M-am bucurat mai cu seamă că de acum aveam să dorm aici singur în patul de fier. Am scăpat de balamucul din dormitorul comun, unde în fiecare seară și nopțile se încingeau miasme grele. Păduchii mei i-am luat cu

mine. Nu se putea altfel. În noile condiţii am pornit o luptă cu ei în fel şi chip să pot scăpa de pacoste. O vreme am reuşit. Aveam în cancelarie posibilitatea să mă despăduchez în fiecare seară, singur, pe îndelete şi la lumină bună.

Ca furier mi-au crescut acţiunile repede. Când trebuiau să plece în delegaţie toţi cei din contingente vechi treceau pe la mine să le înmânez hârtiile şi când îşi primeau hrana rece pentru drum mă onorau din proprie iniţiativă, cum fuseseră obişnuiţi de furierul vechi. Dacă nu aveam încă îndrăzneala să mă duc la bucătărie să-mi iau porţia direct de la cazan, cum proceda cel dinaintea mea, acum aveam jos, în dulapul cu hârtii, rezervă de pâine şi marmeladă ori slănină. Până şi unii dintre recruţi, cei mai umili, începuseră să mi se adreseze cu „dom' furier" când veneau să le dau cartea poştală ori să le-o scriu cu mâna mea. Îmi era jenă că mă numeau astfel. Încercam să-i ajut cum puteam. Şi unii dintre gradaţi îşi schimbaseră purtarea faţă de mine. Dintre cei cu bun simţ şi omenoşi. Desigur mai erau şi ceilalţi, canaliile din născare, care nu priveau cu ochi buni noua mea situaţie. Le scăpasem printre degete. Într-o dimineaţă ieşisem din pat în izmene să mă uşurez în şanţ, în spatele grajdului. Se îngâna noaptea cu ziua. Nitam-nisam mă pomenesc că mă arde pe la spate cineva cu o vargă. Când m-am întors fript, a dat cu ochii de mine, a bâlbâit ceva că „nu mă recunoscuse", vorbă să fie... Era un contingent '41. Ce să mai spui? I-am spus totuşi în gând ceva de dulce...

Într-o dimineaţă, eram cu majorul în cancelarie când a intrat căpitanul însoţit de un sergent TR. I-a făcut cunoştinţă unuia cu celălalt. Degajat, neobişnuit de liberi în gesturi, au schimbat tustrei între ei câteva cuvinte. Căpitanul i-a spus majorului „domnul sergent TR este repartizat la bateria noastră"...Eu rămăsesem retras deoparte, nebăgat în seamă. Dar mintea îmi umbla. De unde până unde atâta familiaritate la domnul căpitan al nostru faţă de un sergent chiar dacă TR? Şi încă a pronunţat căpitanul, „domnul sergent TR Codreanu"... Obişnuit, căpitanul i se adresa majorului cu Stănescule. Acum însă îl cam jignise numindu-l „majurule". Aha, am rumegat eu, pe de o parte „domnul sergent TR Codreanu", iar pe de alta „majurule". Am înţeles repede. În vremea aceea conducătorul statului îi hăituia pe „rebelegionari". Dăduse ordin să fie priponiţi şi cred că se şi înfiinţase unitatea de „reeducare" de la Sărata, în sudul Basarabiei. Acolo

îi aduna pe cei mai nesupuşi şi care făptuiseră nelegiuiri. Acolo erau instruiţi milităreşte şi pregătiţi pentru a fi trimişi pe front. Cei care nu fuseseră încă prinşi se ascundeau prin toate găurile. Se zvonea că printre simpatizanţii verzilor se numărau şi ofiţeri, unii chiar cu grade superioare, care aveau posibilitate să-i ascundă prin unităţile pe care le comandau. Pe la mănăstiri ar fi trebuit să aştepte să le crească bărbile, ori ei n-aveau vreme să aştepte. De ăsta mi-era şi dumnealui, sergentul TR Codreanu. Era tot cu garda, căpitanul şi arhanghelul din cer... Căpitanul nostru nu ştiu în ce ape se scălda. Poate i-l dăduse în grijă altcineva, un grad mai mare.

Sergentul TR Codreanu a apărut în baterie îmbrăcat în efecte noi, cu cizme noi, cu galonul şi „pişatul boului" noi nouţe pe umăr. Şi a rămas în bateria noastră până la plecarea pe front. Atunci a dispărut tot aşa brusc cum apăruse şi nu l-am mai văzut. Dar până atunci şi-a făcut datoria „conştiincios". La început mi-a fost frică că îmi va lua locul de furier. N-a fost aşa. De fapt nu avea nici o funcţie şi nu făcea nimic. Umbla vorba că în civilie fusese student la teologie. Cei de la biroul mobilizare ştiau pesemne mai multe despre el. Ce contingent era, locul naşterii, adresa şi altele. După vorbă era basarabean. Nu se amesteca în treburile mele şi păstra distanţa legală. Cu gradaţii stătea de vorbă, dar aceştia îl ocoleau pentru că era îngâmfat.

Într-o dimineaţă s-a iscat bucluc în dormitor. Unui băiat i-au dispărut cizmele de la picioarele patului. Când să se încalţe, ia cizmele de unde nu-s! Gălăgie, strigăte... Păgubaşul îşi rotea speriat privirile la cei din jur. Plantonul de noapte nu ştia ce să răspundă întrebărilor sergentului pus să-i zorească pe recruţi. Când a apărut majorul de baterie i s-a raportat: „recrutului X i s-au furat cizmele." „Cum se poate? Ce sunteţi nebuni?" „Întocmai, domnule major"... „Bine, să-i aducă cineva o pereche de cizme de la magazie şi să treacă la program. Vom vedea"...

Până una alta dom' sergent TR Codreanu adunase cele trei plantoane ce făcuseră serviciul noaptea în dormitor şi le interoga. Destul de repede l-a descoperit pe făptaş. Unul dintre recruţi ieşise noaptea din dormitor şi dăduse nas în nas tocmai pe la grajd cu plantonul de la cai care ieşea cu roaba cu bălegar. „Cine eşti acolo?" „Să vină Tagarcea." „Ce căutai astă noapte în izmene tocmai pe la grajd?" „Că câr, că mâr". „Unde-i dormitorul şi unde-i grajdul?"

Până la urmă hoţul s-a dovedit a fi Tagarcea. A mărturisit şi l-a condus pe „dom' elev Codreanu" la stogul de paie din spatele grajdului de unde a scos cizmele. Judecata vinovatului a fost neîndurătoare. După ce şi-a mărturisit fapta, „judecătorul" l-a trimis la program. Abia mai târziu, seara, Codreanu a reluat cazul de unde îl lăsase dimineaţă. În grajdul pustiu de oamenii retraşi de acum la dormitor, vajnicul procuror şi-a atribuit şi rolul de călău. Deşi nu-l investise nimeni cu atari sarcini. În vreme ce-l interoga fără să-l slăbească cu întrebările lui, Codreanu i-a legat mâinile de un stâlp de pe linia grajdului, pentru că nenorocitul se tot ferea de ploaia de lovituri care se abătea asupra lui. L-a bătut sălbatic cu centironul pe care şi-l scosese de la brâu. Plantonul din grajd se ascunsese înfricoşat printre cai. În fundul grajdului, Feraru, la căluţii lui, n-a putut să adoarmă aproape toată noaptea. De la dânsul am ascultat istorisirea chinurilor îndurate de păcătos. Grajdul era plin de zgomotele lanţurilor cailor, amestecate cu vocea răstită a călăului şi cu gemetele hoţului. A doua zi am văzut cu ochii mei spatele tumefiat, cu vărgi vinete pe care Feraru i le ungea nenorocitului cu alifie. Vremea s-a scurs. Dialogurile între recruţi pe seama întâmplării s-au stins treptat. Când îl revedeam pe Tagarcea nu mă puteam abţine să nu mă întreb cum de fusese în stare acest băiat slăbănog să reziste caznelor la care îl supusese zdrahonul. Simpla prezenţă în apropiere a lui Codreanu îmi repugna. Şi despre căpitanul nostru ce puteam, ce trebuia să cred? Cum de se putuse întâmpla asemenea mişelie fără, sau şi mai grav, cu ştiinţa lui? Vinovatul declarase că avusese de gând să vândă cizmele ca să cumpere de mâncare. Foamea îl îmboldise deci. Recruţii sufereau de foame. Unii primeau „pachete" de acasă. Cei mai mulţi nu. La sala de mese porţiile recruţilor erau neîndestulătoare. În plus, ce plutea deasupra ciorbei, sau cu grosul de la fundul cazanului, bucătarul umplea gamelele gradaţilor. Aceştia, fără ruşine, în preajma orei de masă, înainte de a suna goarna, se strecurau la bucătărie. Puţini erau gradaţii pe care îi puteai vedea în sala de mese. Dintre ofiţeri ori dintre majorii care aveau în grijă gospodărirea bateriilor rareori călcau vreunul în sala de mese să se uite în gamelele recruţilor şi a soldaţilor de rând. Ofiţerul de serviciu care se rânduia zilnic de la altă baterie apărea rar în vreme ce oamenii luau masa. Cât am fost furier, ce-i drept, găseam când reveneam de la masă gamela adusă de

la bucătărie ca „probă” să guste comandatul sau majorul. Aceştia erau plecaţi de mult. Dar şi în gamela cu proba era de fapt altceva decât în gamelele soldaţilor.

Seara, în dormitorul recruţilor se putea vedea la câte un pat o mână de oameni adunaţi ciotcă. Unuia îi venise pachet. Primeau cei mai înstăriţi acasă. Erau invitaţi la ospăţ numai apropiaţii şi întotdeauna gradatul era în mijloc. Ce ospăţ putea fi cu ce se trimetea de acasă? Se ştia că alimentele se alterau pe drum, că poşta mergea greu. De multe ori „sticla” se spărgea pe drum şi oamenii mâncau plăcintele muiate în rachiu. Dacă ajunsese întreagă, gradatul era cel care lua în mână sticla şi o judeca după cum ştia el. „Tu bei? Nu bei. Tu bei? Nu bei. Atunci hai noroc”... Şi ducea păhărelul la gură. De regulă, un pachet de câteva kilograme nu putea lăsa resturi pe a doua zi. Curierul care ridica mesageriile şi corespondenţa de la poştă preda de obicei el însuşi pachetul destinatarului. Cărţile poştale – scrisori nu se admiteau, fiind interzise de cenzură – şi trimiterile de bani se predau destinatarilor prin cancelarie. La primirea banilor prin mandate era obiceiul ca destinatarul să lase furierului de un pachet de ţigări. Obiceiul pământului. Dar în cea mai mare măsură, suma primită de acasă era derizorie şi nu te puteai îndura să primeşti cei câţiva lei de la nenorocit. Nu mă simţeam mândru de procedeu şi mă consideram un păcătos. Îmi amintesc că înainte de a fi furier de două sau trei ori i-am scris mătuşii, sora mamei, rugând-o să-mi trimită ceva bani pentru ţigări. Mă uitam cu jind la cei care fumau şi îmi lăsa gura apă. Mătuşa nu mi-a trimis niciodată nimic, deşi ştiam bine că avea de unde. Degeaba am tot sperat. Până când întâmplarea mi l-a scos înainte pe Feraru, odihnească-se în pace că e mort de mult.

Ideea îmi venise pe nepusă masă. Şi de cum mi-a venit mi s-a înfipt în cap ca un cui. M-am frământat şi m-a obsedat vreo săptămână. Într-o după-amiază am luat un sfert de coală, mi-am scris un bilet de voie, l-am semnat pe căpitan, am pus ştampila bateriei şi seara eram în tren. Dezertasem. Era într-o sâmbătă. Îmi făcusem socoteala şi mi-o împrospătam mereu în gând ca duminică noaptea să fiu în trenul de înapoiere, iar luni dimineaţă să fiu la program. Nu spusesem nimănui nici un cuvânt. Socoteala de la plecare nu s-a potrivit, ca totdeauna, cu cea de la înapoiere. Fapt e că am rămas acasă şi luni şi abia marţi dimineaţă am fost prezent la baterie. Luni, fireşte,

mi se descoperise lipsa. Când am dat ochii marţi dimineaţă cu majorul bateriei, mi-a spus fără să mă privească: „ai încurcat-o, băiete"... Atât. A venit căpitanul, pe mine m-a dat afară majorul şi au rămas amândoi în cancelarie. A durat cam mult. Căpitanul a plecat apoi la regiment. Majorul s-a dus şi el nu ştiu pe unde. S-a întors însoţit de sublocotenent. Acesta s-a uitat lung cum scriam la masă şi târziu mi-a spus „pregăteşte-te pentru douăzeci de trăgători"... şi a ieşit din cancelarie.

Când mi-a spus sublocotenentul ce mi-a spus, mi s-a făcut negru în faţa ochilor. Am rămas pradă gândurilor. N-a trecut mult şi căpitanul a revenit. Când a intrat în cancelarie mi-am luat inima în dinţi şi i-am spus „domnule căpitan, vă rog, daţi-mi altă pedeapsă... cu închisoare... câte zile credeţi... carceră... nu bătaie...". Nu s-a uitat la mine, îmi ocolea privirea şi a ieşit fără să spună un cuvânt. Am rămas singur. Îmi clocotea creierul în cap.

Într-un ceas, poate mai repede, oamenii erau adunaţi pe linia grajdului. Au trimis după mine. Am intrat în grajdul plin, încurajându-mă singur „n-am să mor"... M-am oprit pe la mijlocul frontului. Unul a adus o pătură. Frontul s-a rupt în două, cel care adusese pătura a aşternut-o pe pământ. Sublocotenentul mi-a făcut semn. M-am descheiat, am lăsat pantalonii să-mi cadă, apoi şi izmana şi m-am lungit cu faţa în jos pe pătură.

Sublocotenentul a spus: „un voluntar, cine se oferă voluntar?" şi a ridicat mâna în care atârna trăgătoarea, un centiron. Liniştea era neobişnuită. Se auzeau când şi când zornăind lanţurile cailor şi sforăiturile lor.

A durat cred un minut şi nimeni nu se oferea călău. Minutul mi s-a părut lung.

Un sergent contingent vechi a ieşit din front şi când sublocotenentul a dat să-i întindă trăgătoarea, instructorul meu, sergentul Patrichi, a fost mai repede şi aproape a smucit din mâna ofiţerului centironul. Nu târziu aveam să înţeleg rostul incidentului. Când primul voluntar, sergentul Turculeţ i-a strigat lui Patrichi: „nu te face că dai, Patrichi, trage cum scrie la regulament"...

La regulament nu ştiu cum scria, dar parcă Turculeţ ştia? Canalia îşi dăduse singur arama pe faţă.

Martori au fost oamenii și caii că nu am scos un geamăt. Am numărat în gând loviturile. Douăzeci... Gata... M-am ridicat înghițind în sec, mi-am tras izmenele și pantalonii, am ieșit ispășit pe ușa grajdului. Îmi țiuiau urechile. M-am dus în spatele grajdului, la stogurile de fân. Îmi curgeau lacrimi pe obraz, pășeam ca un orb. De mult nu-mi mai curseseră lacrimi. Nu mai plânsesem din copilărie.

L-am revăzut pe Turculeț peste ani, în viața civilă. M-a scrutat îndelung, dar i-am susținut privirea. „Da, îmi amintesc, canalie, n-am uitat"...

A venit Feraru după mine la furaje. S-a așezat și el, a scos tabachera și mi-a întins-o în tăcere. Apoi, răsucind și el țigară, a îngăimat „lasă, lasă... nu se merită"... Și după alte vorbe pe care le găsea cu greu „se întoarce ea roata... acolo unde mergem au să fie ocazii"... M-am uitat lung la el și am înțeles la ce se gândea.

Multe zile după aceea am stat de vorbă cu mine. Fusese sau nu fapta mea dezertare? Mă înapoiasem singur și înainte de a trece trei zile cum se spune că scrie la regulament. Fusese numai lipsă la apel. Îmi recunoscusem vina și mă rugasem de căpitan... Fusese dreaptă pedeapsa? Aici nu știam răspunsul. Căpitanul pesemne se gândise să dea un exemplu pentru a-i descuraja pe alții să le treacă prin minte să păcătuiască și ei? De ce se oferise sergentul Patrichi să tragă el și nu-l lăsase pe Turculeț să pună mâna pe trăgătoare? Mai departe, cine legiferase această pedeapsă primitivă, umilitoare? Nu cumva era vorba de bunul plac al cuiva? Ce însemna dreptatea altceva decât vorbă? Gata. Totul a trecut... Nu, n-a trecut. Ce i-a trecut prin minte țiganului Feraru?...

Sublocotenentul, tânăr și el, nu știu ce făcea în vreme ce avea loc execuția. Se uita la cai? Ori poate la carnea mea chinuită? Camarazii, de asemenea, ce-o fi fost în capetele lor? Unii poate își întorseseră privirea, alții nu.

În iulie au început să aducă cai de rechiziție. Plecau câte doi, trei oameni din contingentele vechi în delegații la primăriile din comune și în câteva zile se întorceau cu doi, trei cai. Gloabe bătrâne, slabe, cu șira spinării ascuțită de te tăiai în ea. Spuneau delegații că oamenii prin sate se plângeau că era a treia rechiziție pe care o îndurau. Unii refuzau să primească petecul de hârtie pe care li-l dădea primarul drept chitanță. Se uitau căpitanul și majorul la mârțoagele

înşirate afară la conovăţ şi înjurau printre dinţi. Îngrijitorii care îi luau în primire aveau ordin să facă din ei cai. Îi puneau îndată pe furajat şi îngrijit, pe controlat cu veterinarul şi potcovit. Completarea efectivului de cai a mers din ce în ce mai greu, s-a lungit şi în august. Delegaţii se întorceau cum plecaseră, fără să aducă vreun cal. Scriam în continuare adrese către primari şi delegaţii pentru cei care plecau de pomană.

Când în sfârşit s-a isprăvit cu rechiziţia, într-o zi majorul mi-a cerut ordinea de bătaie a bateriei, a trecut cu privirea şi degetul peste numele oamenilor şi s-a dus singur să-i caute pe cei asupra cărora se hotărâse. Au fost aduşi la cancelarie înaintea căpitanului un sergent şi un caporal. Pe mine m-a trimis majorul din cancelarie afară. Nu trebuia să fiu de faţă. După ce au discutat, majorul mi-a spus să le scriu delegaţii celor doi. Aşa fel m-a lămurit, că am înţeles despre ce era vorba.

A doua zi în zori au ieşit pe poarta cazarmei cele două furgoane cu câte patru cai înhămaţi la fiecare. Pe lângă cei doi gradaţi, comandanţi la câte un furgon, aveau şi câte doi oameni călări. Toţi primiseră de cu seară carabine, baionete şi câte cinci cartuşe.

Dimineaţă s-a oprit Feraru în uşa cancelariei şi după ce mi-a dat bună-dimineaţa m-a întrebat unde au plecat furgoanele. I-am răspuns că nu ştiu. „Cum se poate să nu ştii? Ce-i aici, tarapana? Când au scos caii din grajd, chiar dacă uşa asta era închisă, n-ai auzit nimic? Că doar au făcut destulă zarvă când îmi era mie somnul mai dulce"... „Nu ştiu nimic", i-am repetat. M-a privit lung, zâmbind şmechereşte, şi nu s-a lăsat păgubaş. „Cum adică, dacă nu-i aici dom' căpitan, nici majurul, nu le mai ţine nimeni locul?" Şi şi-a dat drumul râzând de-a binelea cu toată faţa. Mi-am pus degetul pe buze şi atunci a lăsat-o şi el moartă.

Ziua aceea a trecut fără să se întâmple nimic, dar în cea următoare, pe înserat au intrat pe poarta cazărmii cele două furgoane pline cu fân. Trosneau din încheieturi de încărcate. Le-au dus în spatele grajdului, la furaje şi le-au descărcat până târziu, clădind stoguri. Feraru a trecut prin faţa uşii deschise a cancelariei cu un braţ de fân, s-a oprit în loc şi mi-a spus „halal marfă, parâng a-ntâia"...

Peste vreo trei zile au apărut într-o dimineaţă în şosea, în faţa regimentului, o ceată de ţărani. Au stat acolo pe marginea şanţului şi

au fumat toată ziua. Şi încă două zile următoare. Nu ştiu dacă au vorbit ori nu cu cineva. Colonelul comandant venea la regiment cu trăsura. Dintre ceilalţi ofiţeri superiori unii veneau călare, alţii pe jos. Ţăranii se tot ridicau în picioare, se descopereau, se frământau şi se potoleau aşezându-se iar pe malul şanţului. Sporovăiau tot timpul între ei. După cele trei zile au dispărut aşa cum apăruseră. Oamenii au cosit şi adunat, militarii au încărcat, totul s-a petrecut pe tăcute. Majorului îi sticleau ochii în cap când se uita la cogeamite stoguri.

Pe la începutul lui august, bateriile au executat trageri directe antitanc. A fost o parodie. O parodie cu destulă osteneală pentru noi recruţii. Undeva departe, la o distanţă de un ceas de marş de cazarmă, într-un poligon, o caricatură de carton care voia să închipuie un tanc era târâtă cu un odgon de oameni care trăgeau înşiraţi într-un şanţ săpat anume. Câte un tun din cele trei baterii de câmp au executat trageri şi au făcut ferfeniţă macheta din şipci şi carton. Uneori „tancul" rămânea înţepenit şi oamenii râdeau în pumni. Când se mişca ţinta, tunul trăgea. Până la urmă totul s-a terminat cu bine. Băieţii s-au odihnit, apoi au năduşit în marşul de înapoiere la cazarmă.

În altă zi a fost executată şedinţă de trageri cu carabina. Trei cartuşe de om. Atât. Nu ştiu la ce concluzie au ajuns comandanţii, care de fapt fumau şi discutau deoparte între dânşii. A trecut şi asta.

Acum că se apropia plecarea regimentului pe front viaţa în cazarmă devenise ternă, oarecum liniştită. Recruţii se mişcau somnoroşi la corvezile la care îi puneau gradaţii. Din când în când, gornistul regimentului, un ţigan scurt, gras şi vesel, suna chemând la adunare la regiment pe ofiţerii de la baterii. După-amiază, activitatea şi mişunatul oamenilor se potolea de-a binelea. Recruţii care nu erau de ser-viciu se ascundeau prin cotloane să se despăduchească ori să moţăie. Când începea să se întunece, gradaţii tineri o întindeau în oraş, cazarma devenea aproape pustie şi întunecată.

În perioada aceea de acalmie oraşul părea că dormitează şi el. Doar în partea de jos, spre gară, în casele de toleranţă ascunse între ruine începea alişverişul. Tinereţea îşi reclama dreptul.

Într-o duminică m-am dus dimineaţă să caut locuinţa fostului meu profesor şi diriginte de care mă legau amintiri. Nu-mi amintesc cum am aflat adresa casei lui. Ştiam că locuia în oraş şi tot întrebând

am găsit. O casă frumoasă, retrasă de la strada largă, în spatele unui grilaj de fier, cu o grădină de flori în faţă.

Revederea cu el a fost rece ca de gheaţă. Mă văd însă cum, după ce făcusem cunoştinţă şi cu soţia lui, o doamnă frumoasă, zâmbitoare, m-am jucat cu cei doi copilaşi drăguţi care ţinuseră să-mi arate toate jucăriile lor. Le aduseseră acolo, jos pe covor, în mijlocul unui salon mare. Doamna a insistat să rămân la masă. Profesorul, mi-am dat seama, a rămas mut şi distant cât a durat vizita mea. Mai degrabă soţia lui a fost prietenoasă şi mi-a pus câteva întrebări în legătură cu viaţa de soldat. M-a invitat să vin şi duminica următoare. Pesemne profesorului, care odinioară mă protejase şi pe care, la rândul meu, îl iubisem, acum îi răscolisem amintiri neplăcute. Nu m-am dus duminica următoare şi nu l-am mai întâlnit de atunci. Irosisem o afecţiune deosebită, neghiob cum fusesem. Rana nu se închisese, nu se mai putea drege nimic. Am rămas cu o pată neagră pe conştiinţă. Nici la plecare nu mă învrednicise cu vreo vorbă ori măcar o strângere de mână. M-am înapoiat la cazarmă ca de la o înmormântare. Ţin minte că răscolit cum fusesem în următoarele zile îmi propusesem când să revin, când nu. Să-i cer iertare. Zilele au trecut, durerea pe care o resimţeam din când în când s-a ogoit, dar liniştea sufletească nu mi-am recăpătat-o. Pentru profesor devenisem definitiv un străin. Mă ustura la inimă.

La începutul lui septembrie când plecarea pe front devenise fapt cunoscut într-o zi am fost duşi la baie. Am mărşăluit grosul bateriei, în afară de cei care rămâneau să aibă grijă de cai. La gară, pe o linie moartă era tras trenul baie. Vremea era bună, caldă. Ne-am dezbrăcat pe rând câte douăzeci, rufele le-am aruncat la căruţa care ne însoţise, am primit câte o aşchie de săpun şi am intrat în flanc în vagonul cu duşuri. Câte doi sub un duş ne-am muiat. Apa s-a oprit, ne-am săpunit, ne-am frecat unul pe altul pe spate, s-a dat drumul iar la apă şi am ieşit. Bineînţeles că nu am avut cu ce ne şterge să ne uscăm. Următorii erau gata dezbrăcaţi pentru a ne lua locul.

Nu apucasem să mă isprăvesc de echipat când sergentul infirmier m-a luat de mânecă şi fără nici o vorbă m-a dus în faţa maiorului medic al regimentului. Mai erau câţiva la rând. Ajuns în dreptul ofiţerului, mi-a ars o palmă peste obraz şi m-a înjurat. Aşa le făcuse şi celor dinaintea mea. Eram cei cărora infirmierul ne răscolise

grămezile de efecte şi ne găsise păduchi. Ce mai conta o palmă faţă de cele douăzeci de trăgători? Taci şi înghite, măi Melinte...

Maiorul medic era o caricatură, un moşneag roşcovan, sfrijit, cu o mutră înăcrită. Acum îl vedeam pentru a doua oară. Întâia dată îl văzusem când mă trimisese la spital, cu gălbinarea. Ce puteam face? Ca şi cei dinainte am salutat şi m-am retras înciudat. Palma pe obraz a fost de fapt o ştersătură, pesemne moşneagul ostenise tot dând palme. Era o stârpitură de om, cu picioarele strâmbe înfăşurate în moletiere, ca infanteriştii. Ştiam că infirmierul mi-o copsese. Era dintre cei care îmi purtau sâmbetele. Nu avusese timpul necesar să-mi cerceteze efectele pentru a-mi găsi păduchi. Era un ţopârlan plin de ifose care bruftuia recruţii când ajungeau la dânsul de nevoie. Feraru mi-l pictase ca pe o hahaleră care îşi făcea mendrele în umbra maiorului medic. Pentru recruţi a merge la infirmerie era o pacoste. Infirmierul era domn acolo, medicul musafir. De când luasem locul furierului la cancelarie şi nu mai aveam ce căuta în dormitorul recruţilor mă cam uşurasem de păduchi. Seară de seară mă luptasem cu ei. Dezbrăcat la piele îmi cercetam fiecare cusătură, întâi la rufe, pe urmă la efectele de postav. Feraru îmi făcea rost de petrol cu care mă ungeam şi pe piele. Învinuirea infirmierului fusese o invenţie răutăcioasă şi ca să-mi arate cine era el şi ce-i putea pielea.

După baie ni s-au împărţit rufe curate şi efecte. Toate boarfele dezbrăcate au fost trecute la vagonul etuvă ataşat trenului baie lângă locomotiva care pufăia într-una.

CAPITOLUL 2 – DEZASTRUL

La începutul lui septembrie s-a pornit îmbarcarea pentru plecarea spre front. A însemnat şi asta o tevatură întreagă. Bateria toată, oameni, cai şi bagaje până la ultimul fir de pai a fost mutată în triajul gării. Hărmălaie, manevre de vagoane, strigăte şi ordine peste ordine. Bagaje multe, tunuri şi chesoane, căruţe încărcate, baloturi de furaje. Caii, care nu aveau loc printre liniile ferate până să se tragă vagoanele închise la rampa neîncăpătoare. Balamucul a durat o zi întreagă, până noaptea târziu, numai pentru bateria noastră. Cu masa trupei şi cu băgarea cailor în vagoane au fost probleme. A doua zi încă se mai iveau mutări şi schimbări, se proceda la înţepenirea tunurilor şi chesoanelor pe vagoanele platformă. Lipseau opritorile de pus la roţi, cuiele, ciocanele. Oamenii se încurcau unii pe alţii sleiţi de oboseală. Gradaţii nervoşi erau depăşiţi de sarcini, nemaiştiind cum să improvizeze. Locomotiva a tras şi împins vagoanele încărcate, să lase locul altora goale. Abia seara târziu s-a potolit tura-vura şi ne-am văzut mişcaţi cu chiu cu vai din loc. Ce rămânea în urmă ştiam, ce ne aştepta înainte era închipuire. Oricum, dislocarea părea să aducă linişte în sufletele zbuciumate. Ne bucuram că ieşisem dintr-o închisoare odioasă unde chinurile curgeau cu ghiotura. Acum porneam. Unde, cine ştia? Spre „front". Ce era frontul? Eu nu ştiam.

Împreună cu locotenentul rezervist ne urcasem sus pe baloturile de fân stivuite pe vagonul platformă. Noaptea era plăcută, răcoarea liniştitoare, cerul plin de stele. În legănatul trenului şi uruitul întrerupt din când în când de şuierul locomotivei, curând avea să ne prindă somnul, un somn ca un leac. Întâmple-se ce s-o întâmpla, am adormit.

Cele câteva zile şi nopţi, aproape o săptămână, care au urmat, au trecut ca un vis. După câte o goană bună trenul se oprea pe nepusă masă cu scrâşnete de frâne. Dacă se întâmpla să fie miezul zilei se anunţa masa şi oamenii începeau să alerge către vagonul unde era instalată bucătăria. Coadă lungă nu se făcea pentru că cei de la vagoanele cu cai erau încă ocupaţi cu hrănirea şi adăparea animalelor. Coboram de pe baloturile de fân şi cu gamelele, a ofiţerului şi a mea, aş-

teptam să-mi toarne porţiile şi să-mi dea pâinea. Apoi ne aşezam amândoi pe bancheta terasamentului la poalele vagonului. Mă duceam fuga la pompa de apă să clătesc gamelele. Oamenii care cărau apă în găleţile de pânză pentru adăpat caii îmi dădeau apă şi reveneam la vagonul cu baloturi. Uneori stăteam pe loc în vreo staţie şi aşteptam să treacă un transport nemţesc care venea din urmă ori din faţă. Ne-am învăţat curând că ei aveau întâietate totdeauna. Asta nu ne supăra, că erau „mai grăbiţi". La urma urmei războiul era al lor şi pe noi ne luaseră împotriva vrerii noastre, la voia führerului nostru...

Vremea era bună, cu zile însorite şi nopţi răcoroase. Sus pe baloturile de fân ne făcusem culcuş bun. Îi compătimeam pe cei care aveau în grijă caii, câte doi oameni la opt cai într-un vagon închis. N-aveau spaţiu destul şi nici răgaz de odihnă de răul animalelor. Caii nu-şi găseau astâmpăr nici zi nici noapte. Locotenentul îi căina pe oameni şi pe bietele animale, unii mai nevinovaţi decât ceilalţi. Prostia omenească îi implicase în aventura asta.

De nu ştiu câte ori, când venea vorba, se întreba locotenentul ce s-ar face el în situaţia de soldat. Când nu dormeam, tolăniţi pe baloturi, discuţiile noastre se lungeau pe teme diverse. Încă de a doua zi de la plecare se amestecau, în neliniştea care ne frământa, gânduri, întrebări, răspunsuri îngrijorătoare. Uneori negre de-a binelea. Încotro ne îndreptam, ce aveam să întâlnim, cum era pe front, ce căutam pe meleagurile acelea?...

Bucuria că mă vedeam scăpat dintr-o puşcărie, care fusese cazarma nu mă părăsea. Ofiţerul însă apăruse din altă lume, venise de la altfel de viaţă şi nu ştia ce înseamnă să încasezi palme. Nu ştia nici ce înseamnă să te foiască păduchii. I-am povestit despre elevul T. R. Codreanu pe care îl cunoscuse şi el în zilele când venise la baterie, cu puţin timp înainte de plecare. I-am descris cum îl maltratase pe nenorocitul acela o noapte întreagă. După felul cum se uita la mine, mi-am dat seama că nu se putea transpune în pielea celui torturat nici cu gândul. Dacă nu imposibil, e cel puţin greu să-ţi închipui cum e să te ardă pe spate cu o centură un haidamac ca sergentul Codreanu. Şi nu putea să-şi imagineze nici cum arată frontul, războiul. E adevărat că în viaţa zilnică citise ziarele, ascultase oameni discutând despre război. Ce ocupaţie avea în civilie, profesor, avocat, nu mai ştiu. Era un om blajin, paşnic, cinstit. Când se întâmpla să trecem pe lângă trenuri

cu „aliaţi" şi vedeam deosebirea dintre aceştia şi noi, cum ne luau în derâdere şi ne umileau, locotenentul îşi dădea drumul gândurilor naive şi condamna complicitatea celor care ne livrau străinilor drept carne de tun. „Cu căruţe cu coviltir, spunea el, şi cu mârţoage de rechiziţie, în nemărginirea ostilă a teritoriului inamic... alături de aliaţi care îşi râd de sărăcia noastră"...

Într-una din zilele acelea au apărut din stepa întinsă grupuri de localnici care cerşeau sare. Erau mai mult femei şi copii de prin satele căzăceşti din preajma liniei ferate. Ai noştri le-au dat sare că aveau pentru cai. Nu mai conteneau cu mulţumirile alergând de la un vagon la altul. „Una din feţele războiului", a spus locotenentul. Femeile arătau ca ale noastre de acasă.

Când trenul oprea într-o staţie cu pompă de apă, oamenii dădeau năvală cu găleţile pentru a adăpa caii. Garniturile lungi care veneau dinspre răsărit aveau uneori numai vagoane închise, păzite de santinele. Locotenentul spunea că nemţii cărau prada din teritoriile ocupate. Gările oraşelor mari prin care treceam erau pline de mormane de dărâmături şi ruine, care pe înnoptate căpătau aspecte stranii de tărâmuri selenare. Din înălţimea baloturilor puteam vedea prin culoarele întortocheate marginile oraşului, cu clădiri rămase şi coşuri de fum înalte de fabrici, unele frânte, toate stinse.

Periplul nostru avea să se termine curând. Cam o săptămână a durat, şi într-o dimineaţă ne-am pomenit cu trenul oprit pe o linie de descărcare, într-un triaj mare. Peste cărările îngropate de moloz, de o parte a liniei unde a rămas trenul înţepenit, a început îndată forfota. Ordinele strigate s-au pornit, amestecate din când în când cu vaierele locomotivelor. Până dincolo de prânz s-a desfăşurat descărcarea şi transbordarea printre obstacole către marginea unei şosele principale, pe lângă care s-a înşiruit în dezordine bateria. În ziua aceea n-am mai mâncat de prânz. Când vagoanele golite au rămas în urmă, pe şosea şi în marginea ei ne-am înşirat şi am tot înaintat. Pe măsură ce coloana se forma oamenii şi-au intrat în rosturi, zarva s-a potolit. În scurt timp am lăsat oraşul în urmă şi am înaintat în mijlocul stepei întinse. Târziu, coloana a părăsit şoseaua şi bateria a tăbărât pe o parte. Caii au fost deshămaţi şi legaţi lângă vehicule. Li s-a dat tainul. Amurgea când oamenii au început să se înşire în faţa celor două bucătării de campanie, aşteptând cu gamelele. Până ce ne-am hrănit s-a întunecat.

Pe lângă bagaje, trântiţi pe foi de cort şi înveliţi cu mantalele, cu raniţele şi şeile sub cap, oamenii au aprins ultima ţigară pe ziua dusă. Sporovăind cu voci domoale, adormeau pe rând.

Noaptea a trecut repede. Când s-a crăpat de ziuă, au reînceput foiala şi ordinele. S-a împărţit surogatul, pâinea şi ţigările. Au fost înhămaţi şi înşeuaţi caii, s-a dat ordinul de plecare. Am urcat pe şosea şi am pornit-o mai departe. După câteva ceasuri de marş, când caii au început să se poticnească, ne-am oprit pentru haltă.

Vremea era cuminte, uscată şi călduţă. Peste noapte nu fusese prea rece, şi vânt nu bătea. Chiar dacă somnul ni se păruse odihnitor, oamenii erau osteniţi. Tinereţea îşi spunea totuşi cuvântul. După o jumătate de ceas ne-am pus din nou în mişcare, până încolo de amiază am tot mărşăluit. Până pe la ceasurile patru am fost în mişcare, fără incidente.

De o parte şi de alta a şoselei se desfăşura stepa pustie, misterioasă, stranie. Cât cuprindeai cu privirea se întindeau foste ogoare acum lăsate de izbelişte. Am coborât iar de pe şosea pentru tabăra de noapte. S-au rostuit animalele, s-a împărţit mâncarea, şi oameni şi animale s-au potolit. Aşa aveau să urmeze zilele vreme de încă două săptămâni.

Odată a trecut pe lângă noi o coloană lungă de prizonieri încadraţi de sentinele nemţeşti. Cu feţele trase de foame şi oboseală, înecaţi de colbul stârnit în mers, întâlnirea cu noi parcă i-a trezit din amorţeală. Când dintre ai noştri le întindeau ţigări, nenorociţii se repezeau să apuce şi nemţii îşi luau puştile în mâini zbierând şi împingând în momâile care se agitau grămadă. Unii mormăiau a lehamite, alţii zâmbeau trişti dând din cap, alţii întorceau priviri pline de ură către paznici. S-au găsit unii nemţi să se răţoiască la noi, scrâşnind pesemne sudalme şi mânuind armele. Scene care-ţi aminteau dictonul „homo homini lupus". Locotenentul, fostul meu vecin de culcuş, nu mai era aproape, să comentăm, era la secţia lui pe care o comanda.

În altă zi am întâlnit în cale o linie ferată în lucru. Departe se vedea un oraş. Alături cu şoseaua, linia ferată era împânzită în cea mai mare parte de femei tinere, unele adolescente. Împănau piatră spartă cu târnăcoapele sub traverse, cărau piatră cu tărgi şi răsturnau. Era miezul zilei, cald, şi câte una îşi ştergea faţa năduşită cu

broboada, în vreme ce neamţul supraveghetor o zorea la treabă. Nu-mi închipuisem până atunci femei cu târnăcopul în mâini. Acum le vedeam în realitate.

În zilele acelea mi-a ieşit un buboi pe o parte a şezutului. Strângeam din dinţi când călăream. Cu funcţia mea, făceam parte din grupul de comandă şi trebuia să călăresc în preajma căpitanului, în fruntea bateriei. Gloaba de cal îmi făcea zile fripte. Era năbădăios. Când mergeam cu el de căpăstru la adăpat, dacă vedea un soldat cu găleţile pline, nu-l mai puteam ţine. Mă târa şi se năpustea la găleţile cu apă. Dacă omul încerca să i se ferească din cale, îl urmărea şi încerca să-l muşte. Mai rău însă, după două, trei ore de marş începea să se poticnească. Fără a se lovi de ceva anume, la intervale neprevăzute se împiedica cu picioarele de dinainte şi avea o zvâcnire care mă zdruncina dureros. Acum, cu furunculul care mă frigea la mişcări bruşte, călăritul mi-a devenit calvar. Am răbdat câteva zile până n-am mai putut. I-am raportat căpitanului şi m-a învoit să rămân în coada bateriei. M-am ataşat de căruţa lui Feraru, care m-a primit bucuros. Tot la două zile Feraru făcea corvoadă să aducă de la aprovizionare alimente la bucătărie. O zi întreagă lipsea atunci şi mă chinuiam în căruţa cu aparate, lungit pe cutiile colţuroase şi trebuia să am şi grija animalului, care, cu toate păcatele lui, îmi devenise drag. Până la oprirea şi fixarea noastră în poziţie nu am mai încălecat. Furunculul a spart, mi-am scârnăvit rufele.

Septembrie era pe sfârşite când ni s-a fixat locul sub soarele care mai încălzea încă. Când ne-am oprit în amplasamentul stabilit pentru postul de comandă al bateriei, mai întâi ne-am dezbrăcat şi am scuturat îmbrăcămintea de praful care ne intrase şi prin toate ungherele corpului. În ultimele zile mărşăluisem pe drumuri lăturalnice, nebătute, prin stepa uscată şi buruienoasă. Mi-am scos şi izmenele murdare, cenuşii, acum şi pătate de la buboi. Le-am întins la soare, le-am frecat. Condiţii să le spăl nu erau.

Îndată am început să ne săpăm adăpostul. A urmat o noapte scurtă care ne-a prins bine obosiţi cum eram.

Nici a doua zi nu am fost gata cu mormântul nostru, o bucată de şanţ lungă de doi metri, lată de unu şi jumătate şi adâncă de un stat de om. Ceilalţi erau gata instalaţi când eu mai orbecăiam prin împre-

jurimi să adun bețe de floarea soarelui pentru acoperit și căptușit groapa.

Camaradul meu, cu care trebuia să împărțim adăpostul, era un sergent concentrat, de loc din București. M-am crucit când seara s-a dezbrăcat și și-a pus o pijama scoasă din raniță. I-am spus că-i va fi frig noaptea. Nu știa pesemne zicala franțuzului: „la război, ca la război"... M-am lungit cu fața la peretele de pământ și l-am lăsat cu „ofurile" lui, silindu-mă să-mi chem somnul. Aproape singur săpasem „mormântul". În timpul lucrului el dacă dădea câteva lopeți de pământ trebuia să se vaite și să se maseze pe șale îndelung. Și să se odihnească. Mă oboseau și mă enervau văicărelile lui pe lângă săpatul pământului tare. Mai târziu am reușit să fac rost din urmă, de la trenul regimentar, de bețe și crengi pe care le-am cărat greu atâta distanță. Am refăcut acoperișul adăpostului, pentru că tulpinile de floarea soarelui erau scurte și peste noapte improvizația se prăbușise. Ceilalți își aduseseră materiale pentru ei. Pe noi ne luau la vale de câte ori aveau ocazia. Înadins ne logodiseră amândoi. Eram băieți scuturați, de oraș... Nici nu s-ar fi putut altfel. Sergentul meu T. R. era ca și mine observator-operator, dar și ageamiu. Și pentru că era și grad, și contingent vechi, soarta mea avea să fie tristă în zilele care urmau. Alături de dânsul.

La construirea adăpostului pentru căpitan au fost trimiși din spate, de către major, oameni și o căruță cu materiale. Acolo au făcut treabă bună. Adăpostul era cu trepte la intrare, înăuntru era larg și avea doi stâlpi de lemn care susțineau acoperișul sub un strat gros de pământ. Alături era instalată centrala telefonică, cu firide de dormit pentru ordonanța căpitanului, pentru agentul de legătură și încă un telefonist pe lângă sergentul centralist. Astfel completat, grupul de comandă al bateriei număra vreo șapte oameni.

Căpitanul lăsa vorbă sergentului de la centrala telefonică unde putea fi găsit. Și dispărea. Avea să lipsească nopți întregi de la postul lui. Se întâlneau nu știu unde și pesemne încingeau jocuri de cărți pe bani, deși cu banii nu aveai ce face pe acolo. Uneori pleca și ordonanța căpitanului și lipsea câte o zi. „Țucălarul" era bine dresat, era secretos și nici nu îndrăzneam de altfel să-l întrebăm despre căpitan.

Cel mai apropiat orăşel era la cincisprezece kilometri. Asta însemna două ceasuri dusul călare şi încă două înapoierea. Şi ce să cumperi acolo ? Ordonanţa căpitanului avea în primire cogeamite ladă de campanie burduşită numai el ştia cu ce. Ocupa toată căruţa care o transporta. Eu nu-mi băteam capul cu ce „se vorbea". Ştiam să-mi păzesc degetele dacă putea să frigă.

În jurul nostru era rutină şi spaţiu imens. Ne legănam într-o linişte stranie şi naivitate inconştientă. Credeam în cele ce ni se spunea, că aveam să rămânem pe loc netulburaţi până în primăvară. Ne făceam iluzii, trăiam în prezent. Nu ne trecea prin cap ce puteau gândi alţii, ce planuri îi frământau pe „cei din faţa noastră". Nu ne gândeam la ziua de mâine, nicidecum mai departe. Totul era frumos şi bine. Nu ne dădeam seama că de fapt visam, că luam dorinţele drept realitate. Nimic nu ne clintea în inconştienţa care pusese stăpânire pe toţi ca o vrajă. Nu ne-ar fi venit să credem că s-ar putea schimba în rău ceea ce acum ni se părea pace, linişte. Că în orice moment situaţia s-ar putea sparge ca o oglindă, în cioburi ascuţite, duşmănoase.

Nu ne gândeam că năvălisem acolo, la peste o mie de kilometri, în bârlogul lor, asupra unor fiinţe care aşteptau momentul prielnic unei răzbunări crunte ca şi invazia noastră. Parcă ceva ne luase minţile şi nu mai puteam gândi. Preocupările erau legate de ceasul de faţă, nicidecum de următorul. În loc să scrutăm zarea, în loc să tresărim din somn speriaţi, cu gândul mereu la „cei din faţă", la ce plănuiau ei cu privire la soarta noastră, ne legănam cu iluzii deşarte că totul este bine în cel mai paşnic peisaj de pe pământ. Când situaţia noastră era în fapt dramatică. Şi la drept vorbind noi, care stăteam ascunşi precum cârtiţele în pământ, nu aveam datoria să gândim mai departe. Alţii aveau sarcina asta. Cine?...

Îndată ce ne-am îngropat, ne-au năpădit să ne foiască noaptea gângănii sumedenie care nu ne lăsau să dormim. Colocatarul meu bodogănea noaptea întreagă şi uneori aprindea lanterna lui, dar nu reuşea să prindă nimic. Apoi, tot a doua noapte, mie îmi venea rândul să fac de sentinelă afară, sub cerul înstelat ori înnegrit de nori, când bezna era de nepătruns şi nu vedeai la doi metri. Era neliniştitor să stai întins pe burtă, cu carabina alături, cu gândurile care te încercau

şi cu părelnicele vedenii împrejur. Nu puteai spune că nu-ţi era frică datorită întunecimii şi a liniştii copleşitoare, a pustiului.

În octombrie, în nopţile senine se vedea spre răsărit cerul înroşit ca un fel de auroră. Şi se auzea şirag de tunete înfundate ca o bolboroseală rostogolindu-se peste liniştea de ţintirim. Era acolo Stalingradul, cu lupte îndârjite.

Încolo zilele se petreceau unele după altele cu evenimente locale. O dată sau de două ori au trecut pe lângă noi prizonieri luaţi de infanteriştii noştri care aveau tranşeele cam la un kilometru în faţă. Îi priveam curioşi. Erau dispuşi să răspundă întrebărilor noastre naive. Spuneau că ţara lor nu putea fi supusă pentru că era foarte mare, cu oameni mulţi. „Mnoghi liudi, balşoi narod"... Erau bucuroşi că fuseseră luaţi prizonieri de ai noştri şi nu de nemţi, care erau „ca fiarele". Nu ştiam dacă să-i invidiez că scăpaseră într-un fel de război ori să-i plâng că de fapt săriseră din lac în puţ. Cine ştia dacă ai noştri nu-i predau aliaţilor ? Pentru că nouă numai asta ne mai lipsea, un bagaj în plus. Şi încă unul pe care trebuia să-l hrăneşti şi să-l păzeşti.

În zilele acelea de linişte perfidă oamenii răspândeau zvonuri. Acolo pe front se schimbase comandantul regimentului. Fusese numit un colonel care avea cravaşă şi alături un câine. Mergea vorba că într-o zi, după ce inspectase bucătăriile, adunase majorii, îi aliniase, îi muştruluise şi îi fripsese pe toţi la fund cu cravaşa. Pentru mâncarea rea pe care o gustase. Într-adevăr mâncarea era proastă, oamenii o constatau zilnic şi erau nemulţumiţi.

De curând, se mai spunea, trecusem în subzistenţa nemţilor. În primele zile se simţise în surogat gustul de cafea, cafea. Şi în mâncare erau porţii de carne. În scurtă vreme însă situaţia revenise în rău. La început primisem ţigări străine, mai întâi câte trei pe zi pentru ca mai apoi să se reducă raţia la două. Se spunea că o ţigară se opreşte pentru dom' căpitan... Apoi s-a revenit iar la trei. Nu mai ştiai ce să crezi. Se fura. Se furau ţigările, cafeaua adevărată, altele.

Vorbe şi discuţii erau cu ghiotura. Se spunea că frontul trebuia să rămână neclintit până în primăvară, aşa cum ne găseam acolo, în bucla cea mai înaintată a Cotului Donului. Nici să atacăm, nici să ne retragem. Ca urmare, trebuia să ne pregătim pentru iernat. Mai cu seamă era necesară adăpostirea cailor. Dar şi aprovizionarea cu hrană a animalelor era de asemenea o problemă. Dacă oamenii nu înţele-

geau „ce căutăm în pustietatea aceea", caii nici atât. Chiar dacă nu erau puşi la treabă, cereau hrană şi adăpost.

Deocamdată vremea ţinea cu noi. Toamna începuse bine, era uscată, caldă. Brume nu căzuseră încă, dar nopţile şi dimineţile erau reci, e adevărat. Ne dădeau avertismente.

Nemţii, eram la cheremul lor, ne trimiteau după furaje la mama dracului în spate. Prin preajmă erau foste ogoare de floarea soarelui şi lanuri părăsite, de alte cereale, acum pârloagă. Până la poziţia noastră ajungeau infanteriştii veniţi să adune boabe. Le umflau într-o tinichea de conservă şi le rumegau aşa crude. La dânşii situaţia era mai jalnică decât la noi. Îi vedeam apoi cu pantalonii în vine, împrăştiaţi prin gropi, pe unde îi pălea pântecăraia. Ne cereau apă, dar n-aveam nici noi.

Furgoanele noastre plecau goale şi abia peste două, trei zile se întorceau cu ce găseau. În vremea asta caii şedeau înşiraţi, legaţi la conovăţ zi şi noapte sub cerul liber. Puţini dintre ei aveau şansa să aibă o pătură pe spate, pentru că lipseau şi păturile. Oamenii care îi aveau în grijă erau şi ei puţini, câte un om la zece, cincisprezece cai. Peste noapte se adunau în câte o groapă, sporovăind în jurul unei moviliţe de cenuşă şi lăsau animalele de izbelişte. Caii rupeau legăturile şi se împrăştiau să pască buruieni. Zorile îi găseau pe băieţi adunând caii prin ceaţă la distanţe mari.

Majoritatea oamenilor bateriei era ocupată cu săpatul pământului pentru adăpostul de iarnă al cailor în urma unui ordin nechibzuit. Toată suflarea disponibilă fusese concentrată să sape în coasta unui mal într-o râpă. Erau exceptaţi gradaţii, bucătarii şi răspândirile. Ceilalţi erau puşi la săpat pământul şi îndepărtat. Era o prostie, să disloci manual un volum mare de pământ şi să-l îndepărtezi, adăpost pentru şaptezeci, optzeci de cai numai ai unei baterii. Nu era treabă uşoară mai cu seamă că lipseau uneltele şi mijloacele de cărat. Câte doi oameni târau câteva lopeţi de pământ pe o foaie de cort, se încurcau unii pe alţii, săpătorii cu cei care cărau, şi rezultatul nu se prea vedea. După câteva zile oamenii erau sleiţi de puteri şi deveneau apatici. Nimeni nu se gândea, la fel, cu ce se va acoperi şi închide groapa mare. Unde erau lemnele, scândurile necesare, sculele şi cuiele ? Când mă duceam după apă la trenul regimentar nu ştiam cum să mă feresc vederii celor care frământau

pământul acolo. Mă gândeam ce iad ar deveni locul dacă ar da o ploaie.

Când camaradul meu isprăvea apa din cele două bidoane îmi arunca „nu te duci după apă ?" Întâi mă făceam că nu am auzit, eram şi eu al dracului. Dar ştiam de ce. Îl aşteptam să repete întrebarea şi chipurile mă miram „s-a terminat apa ? Abia am adus." Îndrugam apoi o predică, „că prea se spală, şi pe dinţi şi se bărbiereşte şi iroseşte acest element acolo rar şi greu de procurat"... Priveam ostentativ la cer, adică să văd cam ce oră era, fără să-l întreb cât arată ceasul pe care îl avea la mână. „Păi, e cam târziu – ziceam într-o doară ca să-l provoc. Până la fântână înnoptează şi eu nu văd pe întuneric." Asta pentru că ştiam ce urmează şi să mai ridic din preţ. Aşteptam să mai insiste. „Ce dai ?" îl întrebam. „Două..." răspundea. „Două ţigări ?!" mă miram eu. „Nu facem târgul. Pentru două bidoane cu apă, de la mama dracului, nu se face"... „Câte ?" spunea el. „Măcar cinci" ziceam eu. „Oho, făcea el. Raţia pe două zile pentru un bidonaş cu apă chioară ?"... „Două bidonaşe, ziceam eu apăsat şi nu e chioară, că doar nu vei fi vrând să fie apă de Colonia"... „Trei" spunea el. „Trei pe un bidonaş, adică şase pentru două bidonaşe". „Ei, asta-i acum ! Eşti un nesuferit. Nu ai nici un dumnezeu. Jefuieşti ca-n codru"... „Ca în stepă", îl corectam eu. „Ca în stepa asta seacă de apă"... Aşa se lungea tocmeala noastră. Până la urmă ne înţelegeam şi plecam cu trei ţigări plătite înainte pentru cele două bidonaşe cu apă chioară. Aduceam apa de la trei kilometri, mergând cu firul de telefon în mână. Într-o seară, mai înainte, nu ştiu cum făcusem că după o jumătate de oră de mers m-am pomenit iar de unde plecasem. De atunci, de frică să nu mă rătăcesc cine ştie pe unde, mergeam numai cu firul telefonic în mână. Acolo, la fântâna de lângă bucătării, era totdeauna îmbulzeală de oameni cu cai la adăpat, era noroi pe o rază de mulţi metri şi zarvă. Degeaba m-am dus o dată la cealaltă fântână dintre casele staniţei, că era şi acolo gloată şi gâlceavă.

Cu ţigările stăteam prost, mai cu seamă când îmi venea rândul să fac de santinelă noaptea. De singurătate şi gânduri fumam mai des şi mi se părea că timpul trece mai uşor. Singurătate, pustiu, întuneric şi gânduri. Spre răsărit cerul era înroşit când nu era ceaţă. Şedeam lungit pe burtă, cu carabina alături şi tot rotind ochii în jur, silindu-i să străpungă întunericul duşmănos. Din când în când mă în-

torceam la nouăzeci de grade, apoi la o sută optzeci, de grijă să nu fiu surprins prin flancuri. În mintea mea mă puneam în pielea vreunui inamic care ar încerca să mă descopere. Câte închipuiri nu te asaltează în singurătatea copleşitoare! Şi, după ce mă hotăram să scapăr chibritul între palme pentru a aprinde o jumătate de ţigară, mă chinuiam să mătur spaţiul întunecat din jur cu priviri bănuitoare. Când în sfârşit se apropia cel care urma să mă schimbe, trezit de sergentul de la centrala telefonică – acesta afla ora de la alte posturi – , mă simţeam izbăvit şi slobod de sarcină. Schimbam pe şoptite câteva vorbe între noi şi mă strecuram în gaura unde camaradul se lăfăise în voie. Acum mormăia deranjat. Eu, încovrigat ca o javră pe aşternutul de buruieni uscate, cu genunchii proptiţi de peretele de pământ, acoperit cu mantaua neîndestulătoare, îmi chemam somnul. Ultimele imagini înainte de a adormi îmi veneau în minte de acasă, departe, ori de la cei din faţă, infanteriştii noştri. Mă gândeam la dânşii cu compasiune, pentru că erau mai chinuiţi ca noi şi ne păzeau de primejdii neştiute. Dimineaţa dormeam mai târziu, nederanjaţi. Cel mult de câteva pocnete şi pârâituri de arme uşoare trase acolo în faţă, zgomote care ajungeau la noi şterse. Uneori ne trezea agentul care striga „la cafea, că se răceşte." Ne sculam cu chiu cu vai, sergentul îşi privea ceasul de la mână, îl întorcea, iar eu luam amândouă gamelele şi ieşeam în aerul rece de afară. Surogatul era mereu rece şi pâinea tare şi acră. Apă dulceagă cu pâine, asta ne ţinea până pe la ceasurile două, trei, la amiază când ajungea la noi mâncarea pentru întreaga zi. Două feluri, o ciorbă şi de obicei o tocană cu o porţie de carne sleită şi cartofi reci, de culoarea pământului. Alteori mâncare de post, cel mai adesea fasole ori un fel de pilaf de orez cu bucăţi de sfeclă şi prăjeală de ceapă arsă. Sergentul cârtea scurmând în gamelă şi mi se adresa de parcă eu aş fi fost vinovat. Nu ştiu cu ce se ţinea, că ciugulea îndelung cu vârful lingurii şi pe urmă punea gamela pe pământ aşteptând să i-o curăţ eu. Ţigările avea grijă să le pună în cutia pe care o ascundea în fundul raniţei şi raniţa sub cap în loc de pernă.

Sfârşitul lui octombrie '42. Într-o zi, căpitanul a ordonat ca furierul bateriei să fie mutat la postul de comandă în locul meu şi eu în locul lui. N-am ştiut niciodată motivul acestei mutări, dar mie mi-a prins bine. În ultima vreme slăbisem ca dracu' şi mă canoneam cu

schimburile de santinelă de noapte şi cu viaţa de sălbatic pe care o înduram. Acum se schimbase calimera. Dormeam într-un pat în odaia cancelariei, rechiziţionată la hazaica de treabă, care se oferea să-mi spele şi rufele. Aveam apă şi săpun, mâncare caldă în apropiere.

În urma mea, la postul de comandă, s-a petrecut ceva grav, despre care s-a zvonit şi s-a comentat mult. Bateriei noastre îi venise rândul să preia postul de observator înaintat în linia infanteriei, timp de o săptămână. Într-o noapte, colonelul comandantul regimentului l-a căutat la telefon pe căpitan şi a constatat că nu era la indicativul „Codru", de unde nu avea voie să lipsească. Căpitanul a fost pedepsit să rămână peste schimb la observatorul înaintat. Vorbele s-au răspândit şi la infanterie, clevetelile nu au încetat vreme destulă.

Început de noiembrie '42. Linişte, linişte... Liniştea dinaintea furtunii? Îşi punea la noi cineva această întrebare? După toate aparenţele, nu. Totul decurgea obişnuit, în cea mai anostă existenţă. Vremea era încă bună, cu ceţuri şi brume normale pentru acea perioadă a anului. Soldaţii se lăsau pe tânjală în treburile lor, gradaţii păreau că moţăie când dădeau câte un ordin. Ofiţerii dormeau duşi în timpul zilei, prin vizuinele săpate în pământ. Aşa ne-a prins iureşul dezlănţuit în zorii zilei de 19 noiembrie '42!

La mine, aici, în marginea staniţei, unde se afla trenul regimentar al divizionului, la 3 km de linia frontului, au apărut în dimineaţa aceea... ai noştri. O vâltoare de oameni, azvârlită peste cap de pacostea atacului duşman. Năvală de grupuri de oameni, în dezordine, îngroziţi de infernul din care scăpaseră. Răniţi, obosiţi, bocind din mers de prăpădul care îi împingea din urmă.

Nici n-am realizat când s-au ridicat şi ai noştri, cei de aici, să părăsească locul. Ne-a luat cu el valul venit din faţă, pe nepusă masă şi ne-a dus în dezordine, zarvă şi bufnituri de explozii, măturând cu mulţimea de oameni, vehicule şi bagaje, stepa afurisită care ardea vâlvătaie. Încotro? Peste întinderi care ne înghiţeau greu, neprimitoare, înecându-se cu noi...

În două zile după aceea am schimbat mai multe poziţii. De fiecare dată eram mai puţini, mai aiuriţi, mai osteniţi. Din urmă ne tot fugăreau, cu pocnete şi foc, ziua şi noaptea. Se înteţea uneori vacarmul şi goana.

Cum să descrii ce se petrecea acolo, când nu vedeai pe unde calci, când nu ştiai ce se va întâmpla la câţiva paşi mai departe?

În curând l-am reîntâlnit pe fostul camarad de mormânt, sergentul T.R. Mai bine zis el m-a găsit. S-a bucurat când a dat cu ochii de mine. În răstimpul scurt cât fuseserăm împreună mă adoptase ca prieten. Acum arăta rău. Cu ţinuta în dezordine, păşea gârbovit, cu raniţa în spate, şi şchiopăta, parcă păşea pe jăratic. „Aparatele sunt pierdute", mi-a spus. „Dă-le încolo, dar de ce mergi aşa greu?", l-am întrebat. „Mă rod cizmele. Abia aştept să ne oprim undeva să le scot, să-mi pansez rănile". N-am vrut să-l mai necăjesc, spunându-i că nu ne mai oprim până la capătul pământului. Eram atât de nenorociţi şi ruşii ne învolburau ca vântul frunzele uscate.

În ciuda nenorocirii, eu mă simţeam în facultăţile mele fizice şi mintale. Nu puteam spune că nu eram speriat, dar parcă evadat din iad, iadul lăsat acolo, în urmă. După câteva zile şi nopţi de coşmar, eram, ce-i drept, obosit, flămând şi înfrigurat. Dar în naivitatea mea nu eram îngrijorat. Frământam în minte, mergând, cele trăite în zilele scurse dinainte, căutând să înţeleg ce se întâmplase.

În zorii zilei blestemate, ruşii au ştiut să folosească bine şansele ofensivei lor. Întunericul perfid, lipsa de informaţii a comandanţilor noştri de spre pregătirile lor bine tăinuite, starea de lehamite a oamenilor noştri şi mai ales vremea care se schimbase brusc, în noaptea dinaintea dezastrului. Dimineaţa, un polei ca sticla se aşternuse peste tot locul şi îngreunase mult mişcările oamenilor, a cailor surprinşi fără colţii puşi la potcoave şi a vehiculelor care alunecau în toate direcţiile. Paralizarea manevrelor şi accidentele au devenit aliaţii inamicului, aşa cum se aşteptase. A fost o lucrătură pe cât de reuşită pentru ei, pe atât de dezastruoasă pentru noi. Nu atât numărul morţilor şi răniţilor la noi a fost mare, cât cel al prizonierilor. Poate pe atunci nu judecam chiar aşa, n-aveam răgaz. Atunci am înţeles ce însemna „front".

În ziua de 22 noiembrie, deci la trei zile de la începutul ofensivei, ne aflam împinşi în dezordine, pe un bot de deal. Pământul era răscolit şi oamenii, cei mai mulţi, şedeau pitulaţi prin gropile făcute de artileria inamică. Acolo l-am lăsat într-o groapă pe sergentul T.R., care îşi scosese cizmele şi se oblojea la picioare, văitându-se. Când am plecat, i-am spus că mă voi înapoia, dar ce a survenit m-a

împiedicat să-l mai caut. Multă vreme după aceea m-a obsedat vina că l-am părăsit şi m-am condamnat.

În ziua aceea am întâlnit, în tândăleala mea, oameni din bateria noastră. O mână de oameni în jurul unui tun, la care mai erau înhămaţi numai cei doi cai rotaşi. Un sergent, care nu era comandantul tunului, un contingent vechi, îi comanda. Şi ceilalţi erau de strânsură, printre ei şi câţiva infanterişti. Sergentul era un bărbat zdravăn şi hotărât, nu din aceia care să-şi pună în buzunar galoanele, de teama zvonurilor că „ruşii îi vânează pe galonaţi". De cum ne-am întâlnit, m-au luat între ei şi am înţeles că aveau un plan, fără să ştiu despre ce era vorba. Mergeam cu toţii alandala pe şoseaua din apropiere. Sergentul m-a chemat lângă dânsul şi aşa am aflat că aveau de gând să se îndrepte către satul din vale, să forţeze ieşirea din încercuirea care, spunea el, nu se închegase încă. Avea să tragă cele câteva proiectile pe care le mai aveau, oamenii aveau mai toţi armele lor, infanteriştii aveau şi câteva grenade... şi „cu ajutorul lui Dumnezeu", a încheiat el. Mergeam tăcuţi, grămadă. Se lăsa întunericul şi iniţiativa noastră îşi pierdea din avânt, pe măsură ce mergeam. Şoseaua lată care cobora era pustie. La un moment dat, din marginea din stânga drumului s-a ridicat o umbră omenească la apropierea cetei noastre. Ne-am oprit locului şi străinul a spus că era de sentinelă la un adăpost plin cu de-ai lui. Şi ne-a condus acolo.

Prin gaura din marginea unui mamelon ne-am strecurat sub pământ. O luminiţă firavă de opaiţ lumina cu zgârcenie adăpostul încăpător. Strânşi ghem, oameni dormeau ori fumau şi şuşoteau, trântiţi pe jos. Dialogul dintre sergentul nostru şi caporalul la care ne-a condus sentinela n-a durat mult. Cel din adăpost a spus că şi ei, cei de acolo, avuseseră drept ţintă satul din vale, dar că fuseseră opriţi de lăsarea întunericului. Nu ştiau dacă în sat erau ruşii sau ai noştri. Până la ivirea zorilor se cuibăriseră în adăpostul peste care dăduseră întâmplător.

Sergentul nostru s-a hotărât pe loc să ne adăpostim şi noi acolo, peste noapte. În curând, groapa mare s-a umplut şi cu cei veniţi de afară. Eram cu toţii bucuroşi de întorsătura lucrurilor.

O vreme, în groapă, oamenii s-au mai foit până şi-au găsit locurile, apoi s-au potolit. Adăpostul era acum plin ochi, aerul a devenit greu de miasme şi fum de ţigări, opaiţul s-a stins, sforăitul,

tusea și șușotelile rupeau când și când liniștea. Cât o fi durat astâmpărul bietelor trupuri în groapa aceea ? Și moțăiala mea trecuse de mai multe ori în ațipire și iar deșteptare. La un moment dat liniștea s-a spart. De afară au răbufnit zgomote de explozii de branduri și răpăit sacadat de arme automate. Destul de aproape ca să trezească oamenii din amorțeală. S-au bulucit speriați cu toții să iasă afară unde era larmă de glasuri și strigăte. Din marginea adăpostului am putut desluși prin întuneric pe șosea puhoiul care urca în goană. Într-o dezordine zgomotoasă mulțime de oameni și căruțe se grăbea la deal alungată de gloanțe trasoare care zburau ca fulgii suflați de vifor. Pocnituri, vaiete, tumult, grosul se scurgea repede într-o întrecere, parcă, la câțiva metri în fața noastră.

În curând șoseaua s-a golit și resturi de oameni în cete rămase în urmă se târau spre deal. Grupul nostru se împuținase. Sergentul ne adună și ne-am retras grămadă în marginea șoselei, unde am ținut sfat. „Măi băieți", a spus el, „planul dinainte s-a schimbat. Satul a fost luat de ruși. Ăștia care am rămas", și sergentul ne numără, eram cincisprezece sau șaisprezece oameni, „vom merge înainte cum ne-am hotărât, să scăpăm din capcană. Nu ne mai întoarcem la deal. Acolo știm ce am lăsat și dacă nu astăzi, mâine îi vor curăți pe toți. N-avem cum face altfel. Încă putem să ne strecurăm prin liniile dușmane".

În vale, deasupra satului, întunericul se înroșise de incendii. Tunul nostru rămăsese în apropiere și caii, cu hamurile pe ei, desprinși de sarcină, umblau să-și caute de mâncare prin buruieni. Cineva a scos luneta de pe țeava tunului, sergentul a pus oamenii să golească antetrenul de proiectile și să le împrăștie cât mai departe. A încercat să scoată și închizătorul de la țeava tunului, dar nu s-a putut și a renunțat. Apoi a adunat oamenii și ne-a mai dăscălit. Aveam să pornim împărțiți pe grupe la distanță de doi, trei metri o grupă de alta, prin flanc câte unul, la doi pași unul de celălalt. Pe tăcute, fără țigări aprinse. El va merge în față. A numit și un încheietor de marș... Și am pornit. Unii și-au făcut cruce.

După un timp ne-am oprit. În coada detașamentului, un rănit venea călare pe unul din caii de la tun. Sergentul l-a pus să descalece, să lase calul și să se alăture camarazilor care să-l susțină la mers. Și

iar ne-am pus în mişcare, făcând un ocol cu satul din vale lăsat în dreapta, de unde se mai auzeau trageri de arme uşoare.

Înaintam greu printre tufe şi buruieni. La intervale de cam un ceas luam un răgaz de odihnă. Ne aşezam jos, care avea aprindea ţigară şi fuma în pumni. Vremea se schimbase, începuse să ningă. Asta nu ne încânta, dar n-aveam ce face. Dacă în timpul marşului nu puteam vorbi, când făceam haltă oamenii se apropiau câte doi, trei şi şoşoteau până se apropia sergentul şi îi certa. Pe câte unul care îşi scotea încălţarea îl zorea să şi-o tragă pe picior.

În noaptea aceea am înaintat destul. Şi după ce s-a luminat de ziuă am mai mers. Băieţii se comportaseră bine, dar oboseala se acumulase. Şi foamea ne încerca. În ultimele zile avusesem numai resturi, cei mai mulţi răbdaseră.

În timpul busculadei de pe şosea, dintr-o căruţă răsturnată în şanţ, băieţii găsiseră cutii cu conserve. Am apucat şi eu câteva. Unele erau româneşti, fasole cu cârnaţi, dar am prins şi câteva cutii străine cu sardele şi o cutie de 800 de grame care nu ştiam ce conţine. Oricum, captura valora ceva. Dar fără pâine nu ne simţeam sătui.

În amurg cei din faţă intrară într-o arie cu urme vizibil frământate. Bagaje împrăştiate se iviră printre tufe şi buruieni culcate şi călcate. Oamenii s-au răspândit scotocind grăbiţi. Raniţe, măşti de gaze, câte o pătură, chiar şi arme se puteau aduna de sub stratul subţire de zăpadă care se depusese peste toate. Mai încolo dădură peste o căruţă goală, cu caii înhămaţi, care mestecau impasibili. Unul se şi urcase pe capră, luase hăţurile în mână, în vreme ce alţii aruncau în căruţă alte capturi folositoare, credeau ei.

Începuse să se întunece. Deodată cineva strigă „pâine, fraţilor"... M-am grăbit într-acolo. Ca o ladă mare se contura pe fondul alb de zăpadă. În ladă intraseră doi, trei. Când am întins mâna să apuc de marginea lăzii n-am reuşit şi pe dată am simţit că mă cufund în apă. Până m-au tras de mâini apa rece îmi ajunsese mai sus de brâu şi îmi pătrunsese până la piele. Cu chiu cu vai m-au scos pe pământ tare. Mi-am scos mantaua şi cizmele şi le-am golit de apă. Răceala m-a pătruns. M-am îmbrăcat şi am început să fac mişcări repezite îndemnat de sergent. Mi-au pus şi o pătură în spate. Spuneau că lada era un camion intrat într-o baltă. Pojghiţa de gheaţă abia prinsă în ju-

rul camionului se rupsese sub greutatea mea. Frumoasă belea, şi acum trăgeam ponoasele.

Când am refăcut formaţia şi ne-am reluat marşul, eu am început să măsor cu paşi repeziţi de la un capăt la celălalt toată lungimea pe care se desfăşurau camarazii. În curând încheieturile mi-au obosit.

În noaptea ceea de pomină s-a mai întâmplat să dăm peste două tancuri ruseşti adăpostite într-o săpătură anume făcută. După acel pericol, sergentul a numit doi cercetaşi care mergeau înaintea coloanei la zece, cincisprezece metri, să tatoneze terenul. La o haltă, oamenii spuneau că norocul făcuse să nu dăm cu nasul în namilele duşmane, şi unii chiar văzuseră sentinela patrulând prin faţa tancurilor pitite.

Până s-a luminat de ziuă am rămas tot în coada coloanei, obosit de acel du-te-vino pe care-l făcusem într-una. Când, la semnalele celor din faţă, ne trânteam la pământ, eu mă culcam, dar de ridicat îmi venea tare greu. Simţeam cum mi se sleiesc puterile.

Dimineaţă am ţinut sfat într-o râpă şi sergentul a hotărât să rămânem pe loc întreaga zi pentru că ne aflam pesemne în liniile duşmanului. Şi apoi oamenii erau obosiţi. Ne-am oprit în văioaga în care intrasem şi ne-am camuflat pe sub tufele spinoase. Eu mi-am făcut culcuş, m-am strâns ghem şi am adormit buştean, întâmple-se ce s-o întâmpla. N-aveau decât să vie... să mă ia... prizonier...

M-au trezit în amurg camarazii care se agitau de pornire. Cum adormisem cu genunchii la piept, acum nu-mi puteam întinde picioarele să mă ridic. De la jumătate în jos nu-mi simţeam trupul, eram amorţit, parcă paralizat. Unul îmi puse o mână pe genunchi şi cu cealaltă dădu să-mi întindă piciorul. Simţii durerea urcând. Doi oameni m-au săltat şi m-au pus pe picioare. Călcam ca pe jăratec. Cu încetul am putut păşi, mi s-a luat ceaţa de pe ochi şi m-am încadrat în marşul care se pornise pe fundul râpei.

Deodată ne oprirăm cu toţii. De undeva din dreapta, de sus, se auzeau huruituri de motor, care nu vroia să pornească. Şi explozii repetate de motor şi voci omeneşti în pauze. Sergentul a pus un cercetaş să se caţere pe malul abrupt să vadă ce se întâmplă. Oamenii s-au ascuns printre tufe, privindu-se îngrijoraţi, şi cu toţii urmărind mişcările celui care se târa în sus spre buza malului. Mi s-a părut mult cât a stat acolo, aşa, agăţat, fără să se mişte. I se vedea capul, cum şi-l

roteşte într-o parte şi în alta. Când s-a lăsat în jos, sergentul şi câţiva din preajmă s-au adunat să-l asculte. Ceştilalţi care eram mai departe aşteptam cu nerăbdare să aflăm. Până una alta cu toţii înţelegeam că sus, pe mal, era inamicul. Pesemne sergentul nu a fost mulţumit de spusele celui care urcase şi l-am văzut cum începu să se târască el în sus. De acolo continuau să se audă zgomote şi glasuri. Sergentul n-a stat mult. A coborât şi s-a strecurat către centrul grupului, oamenii s-au apropiat care mai de care. M-am apropiat şi eu de grămadă. L-am auzit pe sergent spunând: „...două tancuri şi cam douăzeci de oameni"... După câteva clipe de tăcere a început să ne instruiască: „aplecaţi, pe brânci, în direcţia asta", arătând direcţia, „fără nici un zgomot... Cei doi cu rănitul în frunte... Ceilalţi unul după altul cât mai strânşi dar nu grămadă... Şi totul în grabă... Eu încheietor..."

La început oamenii porniră grăbiţi să se adune. Sergentul i-a împrăştiat şi i-a pus cu mâna lui, unul în urma altuia, de-a lungul fundului văioagei. În curând toţi se târau de-a buşilea ocolind tufele spinoase. Cum în faţă era rănitul dus de patru pe o foaie de cort toţi ne mişcam lent.

Până la capătul râpei mi s-a părut că nu se mai isprăveşte chinul. Acolo se deschidea o vedere largă, loc deschis şi am început să gonim ca disperaţii. În fugă, în dreapta, pe un tăpşan, am apucat să văd câţiva ruşi lungiţi pe burtă, cu armele în poziţie de tragere. Unul avea armă cu lunetă. În fund, două tancuri huruiau scoţând fum. Am luat-o repede după cei dinainte. Prin ceaţă se zărea departe ca o linie neagră, ruptă pe alocuri. Ai noştri, răzleţiţi în evantai, alergau acum către „linia neagră". Când ne-am apropiat i-am văzut, erau nemţi, salvarea noastră. Ne năpădiseră emoţiile. Un neamţ în picioare ne făcea semne de zor să ne culcăm. Pesemne să nu întâlnim gloanţele lor pe care nici nu le mai iroseau de fapt. Ajunşi în linia lor, i-am văzut, care culcaţi, care în picioare. Unii priveau peste noi cu binocluri, alţii fumau ori mâncau, de parcă s-ar fi aflat la un popas după marş. M-am strecurat pe lângă un tun antitanc spre mulţimea de oameni de mai încolo care erau de-ai noştri. Am pornit să cercetez adunătura. Dintru început am constatat că aliaţii îşi arătau nervozitatea pe faţă. Incidente şi diferende aveau loc la tot pasul între ei şi ai noştri. Era acea divizie motorizată despre care umblaseră zvonuri mai înainte că se îndreaptă spre frontul prăbuşit să ne scoată din

ghearele duşmanilor. Nu se aşteptaseră să ne găsească în halul de gloată, dezarmaţi, în debandadă, cu moralul la pământ. Mai departe nu ştiau cum să procedeze şi pesemne aşteptau ordine. Până una alta îşi vărsau veninul. Mai încolo stăteau prin gropi, destui răniţi, iar unii tândăleau. Ar fi trebuit să ne simţim bine ca „musafiri". „Gazdele" însă erau nesuferite.

În ziua când am ajuns în tabăra aceea întinsă au apărut la un moment dat avioane cu crucea neagră şi au paraşutat de la mică înălţime. Ai noştri nu s-au putut apropia de baloturile care cădeau. Încărcăturile erau urmărite de nemţi, care ameninţau cu armele fără reţinere şi zbierau ca sălbaticii.

Cele câteva maşini însemnate cu cruci roşii erau înconjurate de mulţime de răniţi. Greutatea de a se face înţeleşi şi buluceala alor noştri îi făcea pe aliaţi să împroaşte cu sudalme şi ameninţări. Mai departe puteai vedea bucătari nemţi golind cazane pe pământ în loc să împartă resturile celor care cerşeau. Ofiţerii noştri parcă intraseră în pământ.

Nu ştiu a câta zi era de când ajunseseră salvatorii acolo, când am ajuns noi. Vorbeau oamenii că încă din prima zi aterizaseră avioane, şi după ce îşi goliseră încărcăturile se umpluseră cu ofiţeri şi cu răniţi. Acum mai apăreau avioane nemţeşti, dar din ce în ce mai rare. Paraşutau mai mult butoaie de tablă cu combustibil pentru maşini şi lăzi cu muniţie.

Îmbrăcămintea mea începuse să se zbicească pe mine, dar dacă stăteam locului mă lua frigul. Umblam cutreierând iarmarocul, căutând chipuri cunoscute. Bântuind aşa, mă uitam la aliaţi cum "lucrează ". Se vedea cu ochiul liber că erau instruiţi şi aveau organizare. Multele camioane şi motorizate îşi aveau rostul lor fiecare. De la motociclete cu ataş şi maşini mici pentru ofiţeri, blindate uşoare şi până la camioane-bucătării, cisterne pentru lichide şi ambulanţe pentru răniţi. Camioanele, grele toate, tractau tunuri ori remorci cu muniţie acoperite cu prelate. Subofiţerii aveau arme automate, pistolete la centuri şi binocluri atârnate de gât. Din oră în oră, marmite cu lichide calde erau duse la cei din prima linie care erau îmbrăcaţi cu supramantăi şi pâslari în picioare.

Două zile şi două nopţi am rămas acolo, încercuiţi. A treia zi de când mă aflam acolo, nemţii s-au pregătit de mişcare. În ordine

bine chibzuită, motoarele au fost încălzite, vehiculele dislocate pe rând. Ai noştri, speriaţi că vom fi abandonaţi, s-au agitat. Au fost cazuri când se agăţau de lada camionului plin cu nemţi şi erau respinşi cu paturile armelor şi vociferări. Cea mai mare parte a oamenilor noştri a fost nevoită să mărşăluiască pedestru, puţini s-au lipit de vehicule, acceptaţi cu chiu cu vai. M-am pitit pe afetul unui tun mare.

În curând coloana a intrat pe o şosea, dar înaintarea se făcea tot încet. Ai noştri se târau în coada coloanei lungi care se oprea tot mai des, cu pauze mari, pentru a-i aştepta pe codaşi. Mi-am dat seama că nemţii primiseră ordin să nu ne părăsească. Prietenii la greu se cunosc... noi însă numai prieteni cu nemţii nu eram. Lihniţi de foame cum eram, unii se umiliseră până la slugărnicie. Pentru o gamelă de zeamă ori o coajă de pâine acceptaseră să slugărească aliatul infatuat. Îi văzusem rândăşind pe la bucătării ori pe câte unul care apucase lopata din mâna neamţului să-i sape masca individuală în pământul îngheţat. „Ferfluhter ţigoainer", ne înjurau prietenii...

La o haltă, m-am rostogolit din poziţia în care înţepenisem. Mă luase frigul şi răceala fiarelor de care mă lipisem, cu boarfele încă jilave. M-am pornit greu în lungul coloanei să chitesc un alt loc unde să mă lipesc.

Într-un punct de pe şosea, adunată grămadă de oameni. În mijloc, doi cioloveci care, spuneau ai noştri, apăruseră nitam-nisam din ceaţa lăptoasă. Strânşi în jurul celor doi rătăciţi, ai noştri îi priveau şi-i zădărau. După ce le luaseră armele şi acum îi percheziţionau, când le-au descheiat mantalele, unul din ei avea pe dedesubt o bundiţă de miel, vădit românească. Asta a dezlănţuit mânia celor din jur. Doi, trei dintre ai noştri s-au pornit să-i acuze, cerându-i celui cu bunda să o dezbrace. Între timp, un subofiţer neamţ se băgă în grămadă şi îi luă pe prizonieri sub paza lui, îi scoase din înghesuială şi se depărtă cu ei.

La un camion, şoferul neamţ tocmai se pregătea să mănânce. Lăsase deschisă portiera cabinei şi îşi punea tacticos margarină pe o felie de pâine. Mă oprisem în loc şi mă gândeam să mă agăţ pe treapta camionului când coloana se va pune în mişcare. Neamţul m-a privit lung şi fără să spună ceva mi-a întins felia unsă. I-am zâmbit încurcat şi, după o clipă, de ezitare am luat pâinea. Mi-a zâmbit la

rândul lui, a spus ceva şi a luat pâinea de pe bancheta cabinei să-şi taie o altă felie. În timp ce mesteca, îmi tot îndruga pe limba lui. Zâmbeam şi dumicam şi eu fără să înţeleg ce spune. La un moment dat s-a oprit, a pus pe banchetă felia neterminată şi, după ce a închis portiera, s-a căţărat pe treapta cabinei şi s-a lipit agăţându-se cu o mână de lada camionului şi cu cealaltă de mânerul portierei. Asta vorbindu-mi într-una şi întrebându-mă dacă înţeleg. I-am răspuns „ia, ia"..., dând din cap mereu aprobator. A deschis iar cabina şi-a reluat felia şi a continuat să mănânce. Când am terminat de mâncat, a scos din buzunar pachetul cu ţigări şi mi l-a întins. Am luat o ţigară. A dat din cap a negaţie şi mi-a făcut semn să-l bag în buzunar. Mi-a dat foc cu bricheta, „danke şön, danke", i-am mulţumit, şi el a continuat să zâmbească bucuros. Mai erau printre ei şi unii omenoşi, desigur.

Nu ştiam ce are sub prelata legată peste încărcătura din camion. Mă frământam pe loc, încurcat că nu înţelegeam ce-mi spune în continuare, când a apărut de cealaltă parte a maşinii subofiţerul tovarăş de cabină al şoferului. Când a dat cu ochii de mine, după ce s-a aşezat pe locul lui, nu am înţeles ce a bodogănit, dar era cert că despre mine îi spusese şoferului să mă alunge sau aşa ceva. Şoferul i-a răspuns în vreme ce îşi scotea un pachet nou cu ţigări, iar mie mi-a făcut cu ochiul. Coloana începuse a se mişca. Şoferul meu s-a aşezat în faţa volanului, a închis portiera şi mi-a făcut semn cu mâna să mă agăţ în colţul meu. Din cabină se auzeau pe rând vocile celor doi şi eu îmi căutam poziţia potrivită.

Mâna stângă cu care strângeam clanţa portierei îmi îngheţa. Cealaltă, dreapta, era mai ferită de curentul rece. În curând a început să mă îngrijoreze acest inconvenient. M-am rugat în gând ca etapa de marş a coloanei să nu fie prea lungă, să pot rezista frigului. Din când în când încercam să rămân agăţat numai cu o mână şi cât dădeam drumul clanţei suflam în degete. Dar nu reuşeam să rămân lipit cum trebuie de camion. Şoferul a observat pesemne chinul meu. Rău cu rău...

Coloana înainta. Ce ne aştepta oare în faţă ? Desigur nu aveam să fim primiţi cu urale acolo unde vom ajunge. Încercam să mă gândesc la ce va urma când se va destrăma puhoiul de oameni. Cum ne vor lua în primire cei care ne vor lua, aşa cum eram,

majoritatea dezarmaţi, strânsură de umbre omeneşti. Unii nici mantale nu mai aveau pe ei.

Când coloana a făcut haltă pentru ca cei răzleţiţi în urmă să se poată aduna, şoferul a deschis portiera şi-a scos raniţa de undeva de la spate şi a început a scotoci într-însa. Ce să vezi ? A scos o pereche de mănuşi şi, ferindu-se de privirea subofiţerului, mi le-a întins.

Era un bărbat mai în vârstă şi se vedea că nu era neamţ. Echipat ca un soldat german, dar nu vorbea bine limba germană. Avea o mustaţă lungă aşa cum nu obişnuiau nemţii, chiar cei mai bătrâni. Până şi boneta militară a lor, fără cozoroc, îi stătea strâmbă pe cap. Nemţii foloseau în armata lor şi oameni de alte etnii, pe funcţii ajutătoare. Unii, când se vedeau admişi în rândul învingătorilor, se umflau în pene şi erau mai catolici decât trebuie. Alţii, mai rari, îşi vedeau de viaţa lor cum îi potcovise soarta. Şoferul era om de treabă. Îi trecuse prin cap să-mi dea mănuşile şi să mă-ndemne pe furiş să le primesc. Acolo, atunci, oamenii se dovedeau lupi între ei. Dovadă cu rusul dezbrăcat de bundă ceva mai înainte.

Deşi coloana înainta încet pentru a permite nenorociţilor noştri să nu se răzleţească, în ziua aceea am făcut kilometri buni. Se lăsa întunericul când brusc coloana s-a poticnit. Nemţii au început manevre grăbite pe loc, vociferând. Au scos camioane grele care tractau tunuri, le-au întors pe acestea cu ţevile spre înainte şi le-au pus în poziţii de tragere în marginile şoselei. Îndată a început o canonadă spre un obiectiv nevăzut din faţă. Mai târziu am înţeles că era un sat, o aşezare mare, călare pe şosea, care acum era ocupat de inamic. Au bătut cu artileria aproape un ceas, de au rămas lângă amplasamentele tunurilor mormane de pungi cu explozibil, încărcături de prisos pentru obiectivul nu prea îndepărtat. În faţă cerul s-a înroşit şi zgomotul exploziilor a umplut atmosfera.

Când am intrat în sat, pălălaia era în toi. Tragerea încetase dar incendiile şi hărmălaia umpleau văzduhul. Flăcările şi fumul, strigătele şi pocnetele de arme uşoare se amestecau. Ardeau casele, uliţele erau pline de oameni, iadul era acolo peste tot. Nu se mai înţelegea nimic, nu mai era pace nici în cer, nici pe pământ.

M-am despărţit de camion şi de omul bun de la volan cu părere de rău. Pe uliţa în care am intrat, acareturile trosneau în flăcări de o parte şi de alta, oameni alergau prin ogrăzile luminate ca ziua.

La o bucătărie de campanie prăvălită într-o rână, mulţime de ai noştri se îmbulzea în jur ca la pomană. Mai departe, în mijlocul uliţei, un stârv de vacă pe jumătate dezgolit de piele se oferea celor înghesuiţi pe de lături care hăcuiau cu baionetele hălci de carne aburindă. Spectacole de coşmar, aiureală, haos.

Într-un fel de magazie mare, luminată înăuntru de focuri încinse pe pământ, am dat peste Feraru, prietenul meu ţiganul. Nu-l văzusem demult. Frigea bucăţi de carne pe jăratec. Când m-am uitat mai bine, alături de el, Modoran, consângeanul lui, pârpălea şi el pe o tablă turte. I-am pus mâna pe umăr lui Feraru, dar a trebuit să-l zdruncin ca să ridice faţa spre mine. Când m-a recunoscut, fără să se desprindă de la rostul lui, mi-a pozat un rânjet cu gura căscată de la o ureche la alta şi s-a tras să-mi facă loc lângă dânsul. „Cum te-ai gândit să faci bairam fără mine, Ferarule ?", l-am luat eu. „Credeai că m-ai pierdut ?" Sudoarea îi brobonea fruntea, fumul de la carnea care sfârâia îl chiora şi-l făcea să lăcrimeze, schimonosindu-i chipul zâmbitor. Se răsuci şi scoase din raniţa slinoasă o turtă pe care puse o bucată de carne sângerândă, acolo, pe rucsacul lui lustruit de jeg. „Ţi-i foame, nu-i aşa ? Ai strâns oleacă de foame, săracul de tine" mi-a spus, în vreme ce eu începusem să înfulec. De atunci n-aveam să ne mai despărţim. Cu Feraru puteai trece războiul mai uşor.

În ziua următoare, aliaţii au dat ordin ca toţi românii să plece din satul acela făcut harcea-parcea şi ai noştri au răspândit zvonul peste tot. Aşa că pe la prânz am luat-o din loc. Până să ajungem în câmp deschis ne-am mai întâlnit cu doi cunoscuţi, un caporal, contingent vechi şi el ca cei doi ţigani, şi un băiat contingent '43, scund şi cu o faţă de copil. Avea şi caporalul în spate raniţa burduşită cu pâine şi, mergând, ne-a povestit cum ai noştri dăduseră iama la o manutanţă rusească în sat şi cum veniseră peste ei nemţii şi-i alungaseră cu focuri de armă. Toată noaptea cei doi faraoni pârpăliseră carne şi umpluseră şi ei raniţele. Eram „asiguraţi la Dacia" pe vreo câteva zile, aşa că ne-am îndemnat la mers.

Şoseaua se întindea în faţa noastră punctată de grupuri de transfugi ca şi noi. Mai târziu ne-am întretăiat cu maşini nemţeşti care veneau pesemne în întâmpinarea celor pe care îi lăsasem în urmă.

Lui Feraru, căruia îi umbla mintea, se vede că nu i-a căzut bine întâlnirea cu nemții și nici nu-l încânta gloata alor noștri pentru motive pe care le clocea în capul lui. Așa că, mergând, a început să ne desfășoare un plan. Aveam să părăsim șoseaua principală care se arăta bătută de prea multă omenire, pentru a ne abate pe drumuri lăturalnice. Așa aveam șansa să dăm prin sate neumblate, mai primitoare, lipsite de venetici flămânzi și înfrigurați. Mai lesne vom putea să ne oploșim pe la case și mai ușor ni se va pune dinainte o strachină cu mâncare și ni se va așterne o mână de paie pe podeală să ne odihnim. Nu era prost deloc țiganul, avea dreptate, ce era a lui era a lui. Am luat-o așadar razna la prima răscruce.

Se pusese pe iarnă. Stepa nemărginită era bântuită de rafale înghețate care ne frigeau la genunchi și la față. Acum mănușile pe care mi le dăduse șoferul neamț îmi prindeau bine.

Când ne-am apropiat de primul sat întâlnit în cale, știam pe din afară lecția pe care ne-o ținuse Feraru. Eram cinci și aveam numai două carabine, dintre care una defectă. Pe țeavă i se înțepenise un cartuș care nici nu lua foc, nici nu ieșea afară. Aveam să ne împărțim în două, un grup de trei și unul de doi, cu câte o carabină fiecare grup. Modoran a vrut să nu se despartă de Feraru și cu ei m-au luat și pe mine. Am ales casele să fie apropiate una de alta, să nu aibă copii și cât mai arătoase. Înainte de a se întuneca de-a binelea, ne-am proptit cu Feraru la ușa unei case. Țiganul m-a împins pe mine în față. Am ciocănit și am început a ura. Cum ne așteptam, hazaica de dincolo s-a ițit prin crăpătura ușii și ne-a dat drumul. Am trecut din tinda mică în odaia unde era cald. Lumină nu era cine știe ce. Femeia care venea pe urma noastră, după ce încuiase ușa, îi adresă vorbă cuiva care o întrebase. Un glas de bărbat, bătrân pesemne. Femeia scăpără și aprinse un opaiț pe masa care era sub o fereastră la perete. În fundul odăii era un pat înalt și în stânga, lângă o altă ușă, pe un postament de lemn, un lighean deasupra și dedesubt o găleată acoperită cu un fund. Pe o băncuță, rezemat cu spinarea de peretele cuptorului care ocupa o bună bucată de odaie, ședea un moșneag, cu capul descoperit, cu barbă de patriarh și o mustață stufoasă. Moșul era încălțat cu pâslari înalți până la genunchi. „Dobr vecer ghiaghia" i-a dat Feraru moșneagului. „Dobr vecer" i-a răspuns moșneagul, trăgându-și mustața cu două degete. „Șto vî, rumâni, gatova ujă voina ?" și nu

știu ce a mai continuat să îndruge bătrânul. Așa s-a întețit și a continuat dialogul între cei doi, după ce matroana ne-a arătat cele două scaune de lângă masă. Pe podeaua de pământ bătut se vedeau coji de semințe de floarea soarelui, mici și negre de care aveam să mai vedem prin multe case în drumeția noastră. În timp ce noi, bărbații, am rămas așa, schimbând când și când frânturi de vorbe, hazaica mai ieșea pe ușă și intra iarăși cu treburi. Cel puțin de adăpost pe noapte ne asigurasem. Feraru o rupea cum da Dumnezeu pe limba moșului și uneori o mai stârnea și pe femeie cu câte o întrebare.

La o vreme, hazaica întinse o pânză pe masă, puse farfurii desperecheate, linguri de lemn înflorate și aduse un ceaun așa cum aveam să vedem și prin alte case, de tuci, ca o turlă de biserică rusească, răsturnată. Cașa de mei cu dovleac dulceag era fierbinte și ne-a încălzit pe dinăuntru. N-am mai vegheat mult după cina îndestulătoare. I-am mulțumit cu „spasiba" gospodinei care am înțeles că s-a scuzat, după care ne-a adus un braț de paie de afară și ni l-a așternut pe jos. Moșneagul ne-a arătat ușa pe unde intrasem pentru cazul când aveam nevoie să ieșim afară noaptea. S-a aburcat apoi pe cuptor unde l-am mai auzit mormăind. Pâslarii și i-a băgat, grijuliu pesemne, sub cap iar femeia a stins opaițul, s-a dezbrăcat și s-a băgat în așternutul patului. Bineînțeles că Feraru n-a putut pune capul pe ranița lui unsuroasă decât după ce a spus „spacoinoi noci" pentru toată lumea, completat cu un hohot de râs așa cum știa el. Modoran și pornise a cârâi.

Așa a început colindul nostru de sfârșit de an '42 și așa avea să se petreacă cam patruzeci de zile și nopți. Dar ne pândeau și evenimente. Unul mai cu seamă ne-a tulburat mai tare neliniștea. Era în prima decadă a lui decembrie. Umblam zilnic cu pantahuza prin ninsoare, ger și vânt. Într-un amurg, am ajuns într-un sat care, deși era destul de mare, ne-a înghițit cam în silă pentru că era plin de fugari rebegiți și înfometați ca și noi. Eu cu Feraru ne-am oploșit la o izbă umilă unde locuiau un bărbat încă în putere dacă n-ar fi fost șchiop de un picior și două femei între două vârste. Ceilalți trei ai noștri nu știu unde găsiseră găzduire și ei cu greutate. Dimineață aflăm de la rusnacul invalid că în sat se înfiripase un fel de centru de recuperare a pribegilor, sub comanda unui maior ajutat de doi ofițeri cu grade mai

mici și câțiva subofițeri și gradați, strânsură din unități și arme diferite. Ne-am dus și noi la adunarea care tocmai avea loc pe un tăpșan în centrul satului. Când s-a închegat frontul dispus pe trei laturi ale unui dreptunghi, cu maiorul și statul lui major pe latura deschisă din față, am socotit că eram de toți cam o sută, poate ceva mai mulți. Ne-a vorbit pe scurt maiorul, spunând că eram ajutați cu subzistență de la aliați, că în localul fostei școli se stabilise depozitul de aprovizionare cu alimente, că cei nou veniți care încă nu primiseră se puteau prezenta să capete rații... Și alte înștiințări. Cum că în următoarele zile aveam să ne organizăm în subunități, vom începe instrucția și tot așa. Deocamdată oamenii să stea liniștiți pe la case, să se poarte civilizat cu localnicii și în final se cereau voluntari, cu arme, ca să facă paza aprovizionării, a localului școalei. Era nevoie de câte doi în fiecare noapte. După asta adunarea s-a destrămat și ne-am dus la școală să ne luăm rațiile.

Cei doi țigani au prins firul cu paza aprovizionării, au cercetat în timpul zilei clădirea școalei pe din afară, au făcut ce au făcut, s-au sfătuit misterios și a doua zi s-au oferit amândoi să facă de sentinelă în noaptea următoare. Înarmați cu cele două carabine ale noastre, din care una, cum am mai spus, era blocată. De cu seară s-au prezentat gradatului comandant de gardă și... s-au pus pe treabă. În dimineața următoare s-a răspândit știrea că depozitul fusese spart și alimente erau lipsă. Câte și cum nu se știa deocamdată. Fusese spartă o fereastră, sustrase pâini, cutii cu conserve, țigări. Țiganii au fost aduși în fața maiorului care i-a condamnat la câte douăzeci și cinci de trăgători. Fără drept de apel.

În noaptea cu pricina, cum rămăsesem singur să dorm la gazdă, mi se păruse mie că se petrec manevre neobișnuite în locuința și cu participarea proprietarului șchiop. Dar mi-am văzut de odihna mea fără să înțeleg pe moment ce se petrecea. Țin minte numai că, trezindu-mă, l-am auzit pe Feraru tăinuind cu rusul. A doua zi s-a iscat scandalul cu și furtul alimentelor și am făcut în minte legătura cu discuția celor doi de cu seară. Îndată a fost convocată adunarea generală și cei doi țigani au fost crunt bătuți.

Peste două zile noi, cei cinci, părăseam satul în zori. Ne-am furișat ca niște vinovați ce eram, atenți să nu alarmăm vecinii. Cu ra-

nițele burdușite în spate și orbecăind prin întuneric, ne-am adunat din mers la marginea satului care rămânea adormit în urmă.

Țiganii mergeau greu, erau morocănoși. Toți ne simțeam vinovați, pentru că prada ne revenea tuturor. Dacă ar fi fost mai dreaptă, și pedeapsa ar fi trebuit să fie împărțită în părți egale tuturor. Au trecut zilele și nopțile și tărășenia s-a șters cu încetul de pe ordinea de zi. Nu mai aveam să râdem cum râdeam când Feraru îi spunea lui Modoran: „Băi țigănoiule, la ce te gândești ? Ce-orrr mai face cei de-acasă ?..."

Într-o seară, în trecere pe ulița unui sat în care abia intrasem Modoran a ginit la o casă, pe pervazul ceardacului, o găină care își găsise culcușul. L-a tras de mânecă pe Feraru, i-a arătat ghemul, au rămas amândoi locului și pe noi ne-au trimis mai departe. Când ne-am uitat în urmă unul era la ușa casei urând iar celălalt s-a ocupat de găină. Îndată ne-au ajuns și am străbătut satul să ne cazăm ca de obicei. După ce ne-am stabilit, eu cu Feraru am mai zăbovit o vreme, după care țiganul a anunțat-o pe gazda noastră că ne ducem la ceilalți să luăm cina cu toții. La cvartirul celor, trei găina cenătuită era în ceaun, gata să dea în clocot. Am stat la taclale cu gazdele. Când gospodina a încercat carnea și a spus că dacă ar fierbe până dimineață tot tare ar fi, ne-a pus ceaunul în mijloc și noi am dat roată împrejur. Cu chiu cu vai ne-a dat o loșcă de sare, că și sarea era pe sponci.

Ce s-ajungă o biată găină la câți eram noi ? Gazdele au refuzat politicos, când au fost poftite. Între timp cele două femei vorbeau între ele și tânăra pesemne îi spunea celei mai în vârstă a cui fusese găina. Bătrâna se ținea cu mâna la gură, tot mirându-se și amândouă pufneau când și când în râs. Nu ajunsesem pe la jumătate cu mâncatul când hazaica cea tânără, auzind bătăi, a deschis ușa. A intrat înăuntru peste noi cine ? Un soldat italian. „Aa, romeni, frateli romeni..." și nu știu ce a mai îndrugat pe limba lui. Am rămas toți cu lingurile în aer. El, de colo, nu s-a pierdut deloc cu firea. Cu ochii țintă la ceaun a continuat să ne cădelnițeze și, bine dispus, s-a invitat singur la ospăț. Peste noi, tot îndesându-se să-și facă loc. Ce era să facem ? Ne-am strâns cât am putut și s-a înfipt și el fără rușine și vorbăreț de parcă ne cunoștea de copii. A scos nu știu de unde lingura lui de metal și a început să ducă la gură de zor. În ceaun bucăți nu mai erau decât capul, gâtul și scurmușele găinii. Ceilalți își țineau fiecare într-o mână

bucata lui. „Fratelo" italianul a pescuit din ceaun ce rămăsese şi printre vorbe s-a pus pe treabă serioasă. Nu ştiu dacă vreunul din noi a mai spus ceva. Ba, parcă chiar Feraru dacă nu cumva a mormăit „aista cred că-i ţigan italian..."

După ce am isprăvit de mâncat, macaronarul a luat în mâini perechea de bocanci de rezervă cu şireturile legate, pe care până atunci nu o dăduse de pe umăr şi a început a-i face reclamă. Că vroia să-i vândă. Ne-am uitat la dânsul. Era un băietan brunet la păr şi smolit la faţă, în uniforma lor soldăţească de culoare cenuşiu-albastră. Careva l-a întrebat de ce are mantaua atât de scurtă. El a priceput îndată şi a arătat că îşi retezase mantaua să-şi facă moletiere. Armă n-avea italianul. A mai stat ce a mai stat, unul dintre ai noştri l-a îmbiat cu o ţigară, el a spus că nu fumează şi a plecat.

A fost o apariţie curioasă despre care nu ne venea a crede a doua zi. Cine ştie cum se rătăcise un singur italian în staniţa căzăcească uitată de lume. Unul singur. Adevărat că auzisem zvonuri încă de pe când eram pe poziţie că noi românii luasem frontul ţinut până atunci de italieni. Dădusem acolo şi peste resturi şi gunoaie de-ale lor, cutii goale de conserve şi altele. Altceva nimic. Nici o zgârietură în pustia aceea de pământ. Şi ai noştri săpaseră într-una de se spetiseră.

Iarna se înteţise. Zilele şi nopţile semănau una cu celelalte. Încă pe întuneric ne sculam şi o porneam fără măcar să ne dăm cu apă pe faţă. Câteva zile ne spărsese bine vântul şi mai mult decât până la satul următor nu ne bizuiam să ne hazardăm. Degeaba întrebam gazdele cât aveam de mers până în satul celălalt că nu ieşeam la socoteală. Noi întrebam câţi kilometri, ei răspundeau cum ştiau, în verste. Cât măsura o verstă nu ştiam nici noi, nici ei să ne lămurească. Umblam ca bezmetici. Când ajungeam într-un sat mai mult de frică să nu ne prindă întunericul în pustiu ne opream pe loc. Ne asiguram de adăpost peste noapte şi ne încălzeam oasele la căldura din izbă. Prin satele pe unde poposeam acum nu prea mai întâlneam românaşi de-ai noştri. Uneori ne reveneau în minte zvonurile despre partizani. Dar uitam repede de asta. În ultima vreme ne chinuiau noaptea păduchii care se înmulţiseră de dădeau pe din afară. Pe la subsuori şi vintre ne scărpinam prin somn, rupeam zgâncile prinse de dădea sângele şi spurca de tot rufele neschimbate atâta vreme.. Era

vrasăzică decembrie şi afară de mine ceilalţi nu se mai primeniseră din septembrie. Colbul de pe vremea călduroasă împreună cu sudoarea şi acum cu sângele se bătuseră în pânza cămăşii de lucea ca muşamaua. N-aveam timp, nici condiţii să ucidem la păduchi. Aşa de mulţi aveam, că ieşeau pe pantaloni seara, când dădeau de căldura din casă, şi aşteptam să ne aciuăm îmbrăcaţi pe culcuşul de paie, jos pe podea, să ne scărpinăm. De oboseala şi frigul de peste zi nu ne mai îngrijora foiala care ne tulbura odihna.

Să mai fi fost o săptămână pînă la Crăciun, sau ceva mai mult, şi, cum tândăleam să alegem casa de oploş, unul din ţigani rămase mai în urmă, tot uitându-se lung într-o ogradă. După ce ne-am cazat, Feraru ne-a adus la cunoştinţă despre ce era vorba şi ne-a distribuit şi rolurile pe fiecare om. Descoperiseră existenţa unui porc într-un fel de coteţ, un tunel săpat în pământ lângă o casă. Era o noutate deosebită. Am luat parte cu toţii. Cei doi tuciurii zgrepţănau şi scânceau la uşa casei, băiatul contingent '43 făcea de pază în uliţă, eu şi caporalul Plop ne aţineam la gura hrubei unde era ascuns godacul. Când am scăpărat bricheta nemţească a lui Modoran porcul a rămas nemişcat locului, icnind mirat. Atât i-a trebuit caporalului, două secunde, să-l ţintească drept în cap şi să slobozească glontele din carabină. Victima a căzut ca trăsnită. L-am tăbârcit tustrei, cu Plop şi cu prâslea, până la gazda noastră. Pe urmă au venit şi ţiganii. Totul a mers strună.

Când ne-a văzut hazaica cu ploconul intrând pe uşă a înlemnit. Între timp venise la ea în vizită un ciolovec, care pesemne îi trăgea clopotele. A rămas şi el uimit şi a fost nevoit să stea cu noi toată noaptea, că nu l-am lăsat să plece. Ne-ar fi putut denunţa. Aşa ne-a dat şi el o mână de ajutor la câtă treabă aveam. Cei doi lăieţi ai noştri s-au dezbrăcat de vestoane, şi-au suflecat mânecile şi s-au pus pe hăcuit. Era un godac slăbănog de vreo patruzeci de kilograme. Aşa cum era nu era însă de azvârlit, şi-a găsit rostul.

În curând ceaunele forfoteau pe foc, cu bucăţi de carne forfotind în untură. Pielea, capul şi măruntaiele au rămas gazdei. În schimb, Feraru şi Modoran au umplut raniţele, unsuroase şi aşa. Până dimineaţă, nici cei fără treabă nu am mai prins a aţipi.

Am plecat, încă nu se luminase de ziuă. Era în preajma Crăciunului '42. Soarta avusese grijă să avem porc de sărbători. În

zilele următoare am înghiţit carne prăjită mai mult goală şi fără sare. Nu aveam pâine, şi nici făină pentru turte.

Am mers şi am tot mers până într-un oraş mare, cred că se numea Stalino. Era plin de nemţi. Se lăsase un ger cum nu mai apucasem. La un dos, între blocuri zdrenţuite de gloanţe şi artilerie, am văzut în cabina unui camion un primus arzând şi soldaţi nemţi încălzindu-se la flacăra lui.

În periplul nostru pe străzile oraşului, am întâlnit de-ai noştri care mâncau din mers şi aveau merinde asupra lor. I-am întrebat şi ne-au îndrumat la un centru de distribuire nemţesc. Ne-am înşirat cu toţii la rând. Erau mai mulţi de-ai noştri la coadă, că nemţii, cu tupeu, treceau peste rând direct la gaura unde vreo două nemţoaice în uniformă împărţeau. Când ne-am apropiat, am început a pricepe care era calimera cu cei din faţa ghişeului. Dacă era neamţ, primea alte alimente şi mai multe decât românul. Ei primeau pâini întregi, salam, margarină, conserve şi ţigări mai multe. Noi, în schimb, pâine tăiată în jumătăţi, marmeladă ori miere de albine artificială şi numai un pachet sau două de ţigări. Asta da „alianţă"...

Ne-am uitat la ce făceau alţii, ne lăsam în grijă bagajele, ne schimbam căciulile şi ne aşezam iarăşi la coadă. Nemţoaicele nu aveau timp să ne descopere, ori dacă-l prindeau pe câte unul, îl muştruluiau mânioase, sau îi mai întindeau câte ceva şi-l lăsau deoparte.

În colindatul nostru prin oraş am descoperit a doua zi un spital. Prima noapte ne umplusem de frig într-un subsol de la periferie. Spitalul era un bloc lung, cu vreo două, trei caturi. Într-un capăt erau înscrisuri nemţeşti, în celălalt pentru români. Ne-am oprit în stradă să ne târguim. Ţiganii au declarat de la început că nu vor să calce în spital, dar noi ceilalţi trei eram de acord să încercăm marea cu degetul. Faraonii ne-au pus condiţia să le lăsăm lor carabinele şi cu toţii am intrat în capătul spitalului pentru români. Din vestibul, care era gol, ne-a cules o infirmieră, şi, după ce am mai aşteptat undeva pe culoar, ne-a introdus într-un cabinet. Doctorul, nu ştiu ce grad avea, că era în halat, m-a ascultat cu stetoscopul, şi după ce m-a mai întrebat ce mă doare şi nu mi-a găsit nimic, m-a respins. Cu vorbe blânde. Dintre cei trei, numai pe cel mic i-a spus infirmierei să-l ducă la baie.

Am ieşit împreună cu caporalul Plop, ne-am însoţit cu cei doi tuciurii care ne aşteptaseră la intrare şi-am pornit în gerul străzii.

Eram amărât, ca şi Plop, că nu încăpusem şi noi în hardughia de spital. Am mai petrecut o noapte fără sfârşit şi friguroasă în subsolul lugubru din noaptea dinainte, sfătuindu-ne cum să facem să ne vedem planul reuşit. Modoran, ca un nerod ce era, ne-a propus o prostie. Să ne retezăm câte un deget de la picior, că de la o mână doar ne-ar fi oblojit şi ne-ar fi trimis la plimbare. Caporalul Plop i-a trântit-o că „mai degrabă îi împuşcă lui, ţiganului, un glonte în coaste, şi intră la pârnaie, unde e tot cald şi îţi dă haleală", dacă nu tace din gură. A intervenit şi Feraru, şi eu, să nu se încaiere amândoi. Plop era contingent vechi, un bărbat tăcut, vânjos, şi-i sărea ţandăra dacă îl zădărai. Dacă îi dădeai pace, şi-l lăsai în banii lui, era paşnic ca un porumbel. De fel din judeţul Fălciu, ducea şi el dorul celor de acasă, şi mai cu seamă îl seca arşiţa din gâtlej, cum pomenea uneori, de ceea ce lăsase el în beci acasă.

A doua zi ne-am dus iar la spital, încăpăţânaţi să ne încercăm iarăşi norocul. Tuciuriii au plecat după merinde la aprovizionarea nemţească. Pe străzile încă nepopulate, vântul muşca mai ales unde nu mai ajungea mantaua să ne apere. Oraşul, bombardat în timpul luptelor – când fuseseră – acolo, arăta jalnic sub mormanele de ruine şi a conurilor imense de steril, scoase din mine. Localnici, în special femei, mişunau la poalele acestora, scotocind după cărbuni. Se vedea cu ochiul liber că era sărăcie şi nenorocire pe-acolo.

La spital, am găsit tot linişte şi pace. După ce am aşteptat mai mult, că era prea dimineaţă, treaba a mers repede. Alt medic, de data asta, aşa cum sperasem noi, mai îngăduitor şi mai omenos, ne-a internat pe amândoi. Baia pe care am făcut-o în cada cu apă caldă, pregătită de rusoaica legată la cap şi cu braţele suflecate, ne-a muiat oasele şi a scos din noi tot frigul adunat în zilele şi nopţile dinainte. Marşul nostru se sfârşise victorios, cum nu se poate spune. Rusoaica ne-a ghilosit ca o mamă pe noii născuţi, şi ne-a înfăşat cu cearşafuri încălzite pe calorifer. Ne-a dat schimburi curate şi infirmierul ne-a condus în salon, până la patul fiecăruia, aşternut, cu pernă la cap, şi cu două pături groase. Sărăntocii de noi nu ştiam dacă să-i sărutăm mâna sau nu.

Când m-am deşteptat, nu ştiu câte ceasuri oi fi dormit, pe noptieră am găsit purcoi de pâine, bomboane, pacheţele de ciocolată

și țigări, toate din rațiile care îmi reveniseră în timp ce fusesem plecat cu visele mele.

Întins în pat, la căldură, în liniștea din salon, gândurile mi s-au dus la cei doi camarazi tuciurii de care ne despărțisem. Pe unde or fi fost? N-aveam să-l mai aud pe Feraru cum îl tachina pe prietenul lui, cu gura căscată de la o ureche la alta: „băi țigănoiule, băi, dă mai repede din aripi, cioroiule".

Pe caporalul Plop l-am găsit în același salon, stând de vorbă cu un consătean sau cunoscut, ce-o fi fost. Pe cel mic, contingent '43, aveam să-l găsim mai târziu, peste vreo două zile, în alt salon. Ne bucuram când ne întâlneam toți trei și vorbeam de una, de alta. Îi pomeneam des pe țiganii noștri, cărora le eram îndatorați că ne scoseseră din situații triste. Altfel, în spital, viața decurgea domoală, în trândăveală, la căldurică și somn cât încăpea. Mâncarea era bună și îndestulătoare. Afară aflam că gerul își făcea mendrele, încolo nu știam ce se petrece. Eram rupți de lume, trăiam viața spitalului. Cele două doamne de la Crucea Roșie apăreau rar prin salonul nostru, de altfel ca și doctorii, unde eram numai câțiva cu degerături, în rest bolnavi. Tândăleam și prin alte saloane, și purtam veștile de colo-colo. Se spunea că în salonul ofițerilor veselia era în toi, că nopțile se încingeau jocuri de cărți, că doamnele pe-acolo își făceau veacul. Prin saloanele cu răniți eu nu am ajuns. Erau la etajele inferioare, și nu m-aș fi simțit în apele mele acolo. Mi se părea o sfidare să apar pe de-a întregul valid, mișcându-mă printre cei în suferință. Nu-mi făcea plăcere să văd bandaje înroșite, trupuri schilodite, în mirosul greu de dezinfectante. Intram de obicei numai prin cele două, trei saloane de la etajul nostru, unde oamenii arătau mai vioi, se mișcau, și uneori chiar râdeau.

Totul a fost cum trebuie, până odată, când s-a iscat tevatura. Toți s-au sculat din paturi, au năvălit buluc pe culoare, s-au înghesuit pe casa scărilor în dezordine, țipete, vaiete... Nu știu de unde s-a pornit zvonul care a spart liniștea în țăndări. Era adevărat, în ultimele două nopți ajunseseră ca prin vată zgomote și huruit de trageri. În noaptea dinainte, parcă mai apropiate. Unii cobeau „vine frontul", „se apropie rușii"... S-a dezlănțuit panica generală, cu tot alaiul de neplăceri. Răniții din saloanele de jos au blocat scările, cei de sus s-au îmbulzit, urletele au umplut spațiile.

Când. în sfârşit am ajuns afară, în curtea spitalului, alt decor de infern. Mulţimea răscolea grămezile de efecte aruncate pe caldarâm. Unii căutau, alţii se îmbrăcau, toţi vorbeau alandala, răniţii strigau de durere. În zadar cei câţiva sanitari se sileau să potolească vacarmul. Frigul, pe de altă parte, îi enerva, îi irita pe toţi. Numai în cămeşoaiele din saloane, în saboţii de lemn, cu câte o zdreanţă în mână, se încurcau unii cu alţii. În vremea asta, sanitarii mai cărau cu targile ori cu braţele efecte de la magazii, şi le aruncau pe locurile dintre oameni. Aceştia se repezeau să scociorască şi să apuce ca disperaţii.

După ce am putut, de bine, de rău, să mă asigur cu un pantalon, un veston şi încălţări, m-am strecurat în vestibulul plin până la refuz cu trupuri schilodite şi bandajate. Într-un colţ, aburcat pe golul unei ferestre cu parapet lat, am rămas înghesuit. Eram cel puţin la adăpost de gerul şi iarmarocul de afară. M-am coborât să mai dau ajutor la câte un rănit, împins de un fel de silă dureroasă de neputinţa nenorociţilor care gemeau şi se chinuiau.

Într-un târziu s-au răspândit ştiri despre camioanele care sosiseră. Afară, undeva lângă poarta larg deschisă, două camioane le-am găsit aproape încărcate când am ajuns la ele. Am reuşit cu chiu cu vai să mă ridic pe platforma unuia, şi m-am cinchit cum am putut pe margine.

După un slalom pe străzile care forfoteau, ne-am trezit descărcaţi în faţa gării. În clădirea gării, am aşteptat două ceasuri bune până am ieşit la peron, unde se trăsese trenul. Avea câteva vagoane de persoane, restul de marfă, cu uşile larg deschise. Am reuşit să intru într-unul de călători, care s-a umplut cât ai bate din palme. Bogdaproste, mi-am spus, că am reuşit să prind un loc pe o bancă. Şedeam câte doi pe un loc.

Primele gânduri în forfota din vagon mi-au fugit după cei doi, caporalul Plop şi cel contingent '43. Unde or fi fost? Apoi la ţigani.

În vagon era înghesuială, foiala obişnuită, şi strigătele cuvenite. Răniţii unde or fi ajuns? Aici erau puţini răniţi, şi mai mult betegiţi. Oare cine îi ajutase pe răniţi să urce în vagoane? Cu ghionturile dintr-o parte şi alta, nu ne mai năpăstuia barem gerul de afară.

Întunericul începuse să se lase, când s-a smucit trenul să pornească şi o rumoare a umplut vagonul. Unii şi-au făcut cruce, alţii au

prins a îngâna frânturi de cântece. Nu se mai gândeau că pierduseră pleaşca din spital. Peste întunericul din vagon s-a aşternut apoi pe încetul o linişte ruptă pe alocuri de sporovăieli şi de trăncăneala trecerii roţilor pe la macazuri.

Durata opririlor prin staţii mi se părea lungă. Până s-a făcut iarăşi ziuă, şi vorbăria s-a înteţit din nou, nerăbdarea a început şi ea să ne roadă pe toţi. După socoteala mea, aveam drum destul înainte, poate o mie de kilometri, poate mai mult. Ce bătusem noi cu piciorul până la internarea la spital fusese, desigur, floare la ureche faţă de cât aveam acum în faţă până la Bug, şi, mai departe, până dincolo în ţară. Dar n-aveai ce face. Aşteptarea era soră cu ostaşul, timp era berechet. Încă nu era chiar aşa de rău. Cine ştie ce grozăvii îndurau cei de pe fronturile de luptă, lăsaţi în urmă... Era bine, ori era rău că nu ştiam nimic din ce se petrecea în alte lumi decât a noastră? Era şi bine, era şi rău. Bine – că o duceam cu sacu-n cap, rău – că eram cu capu-n sac... Adică, oricum, vieţuiam ca orbeţii. Speranţele ne ţineau.

Câteva zile următoare am dus-o greu cu de-ale gurii. Nimeni n-a avut grijă de noi. Arareori, în câte-o staţie, cei mai isteţi care se aventurau să părăsească vagonul reveneau cu câte ceva. Dar era riscant să-ţi părăseşti locul, că nu ştiai când pleacă trenul, ori cât de lungă va fi fost coada, aşa că, deocamdată, răbdare, numai răbdare stoică, pentru că şi tutunul era pe isprăvite.

Nu ştiu cât a durat până am ajuns în Transnistria, dăruită de aliaţi românilor. De cum am trecut Bugul, prin staţiile mai mari au început a fi debarcaţi unii. În primul rând, au fost aleşi dintre răniţi. Şi prin vagonul nostru a trecut o comisie formată din doi ofiţeri, unul pesemne medic, şi câţiva sanitari. Au întrebat dacă se oferă voluntari să rămână pentru a fi internaţi şi îngrijiţi în spitalul aflat acolo. Au fost puţini, mai ales dintre cei care sufereau. Mai târziu, la alte opriri, au fost coborâţi din ordin, tot aşa, câte puţini. Mie mi-a încolţit în minte un plan, şi la următoarea staţie am lăsat trenul să plece fără mine. Vroiam să mă apropii cât mai mult de Ţară, de oraşul meu, de casă.

În gările mari, de cum am intrat în Transnistria, erau organizate ajutoare de Cruce Roşie. Două, trei doamne, ajutate de sanitari, pregăteau mâncare caldă şi împărţeau pâine şi ţigări. Buluceala tipică îngreuna împărţeala. Când şuiera locomotiva a doua oară, se oprea

cerşitul şi toţi se repezeau la vagoane. Când se oferea hrană rece, treaba mergea mai repede. Doar cei din faţă înşfăcau câte două, trei porţii, şi mulţi rămâneau cu limba în gură.

Am rămas într-o gară. M-am prezentat doamnelor de acolo, cu minciuna că pierdusem trenul fără să vreau. Doamnele au fost înţelegătoare şi binevoitoare. Mai era unul în aceeaşi situaţie cu mine. Ne-au luat într-o încăpere unde ardea focul sub nişte cazane, ne-au hrănit şi ne-au cocoloşit. În noaptea aceea, ne-am urcat în trenul permisionar care mergea în ţară. Din mers am aflat că nu era bine să treci Nistrul dacă nu aveai nici o hârtie la mână. Se îndrugau fel de fel de poveşti, că te întrebau „unde ţi-e arma", „cum ai ajuns acolo, trecând pe lângă centrele de recuperare", şi asta mai cu seamă dacă nu erai rănit. Dacă vreţi hârtie, hârtie am să vă aduc, mi-am zis în sinea mea.

La Tiraspol, ultima gară mare pe malul stâng al Nistrului, am abandonat iar trenul. Că nici nu era mare afacere. Din ţară pleca, de bine de rău, cum pleca, dar înapoi ajungea cu vagoanele numai patru pereţi pe roţi. Înăuntru, vraişte, geamurile sparte, totul distrus, şi focul făcut în mijlocul vagonului, pe o tablă, cine ştie cum găsită.

Încă din mersul trenului m-am gândit cum să procedez. Nu mă atrăgea de data asta spitalul, dar n-aveam de ales. La garnizoană, că trebuia să se fi înfiinţat garnizoane, nu mă trăgea aţa. M-ar fi luat domnii la întrebări, ce şi cum, şi de interogatorii n-aveam chef. Ce să le spui deştepţilor cum ai văzut moartea cu ochii?... M-am descurcat întrebând şi am ajuns la spital. Am spus că fusesem în trenul sanitar cu care se evacuase spitalul de campanie de la Stalino, şi mi-au făcut internarea fără multă vorbă. Iar baie generală, iar rufe curate, şi la pat. Aici nu mai eram în subzistenţa nemţească, dar, slavă Domnului, Guvernământul avea grijă. Plin spitalul ochi, că zilnic veneau din urmă, aşa că ştiam că nu aveam a rămâne mult acolo. Mai cu seamă că nu eram rănit, nici degerat. Dacă am stat o săptămână. Bilet de concediu pe treizeci de zile şi mergi sănătos...

La Tighina am făcut prostia să iau trenul care ocolea spre Prut pe o linie secundară, Iargara se chema pe atunci. Asta ca să nu pierd o zi care se ocupa, dragă Doamne, cu deparazitarea, la Ungheni. Am trecut şi atunci o noapte de pomină prin chinurile frigului. Trenul păcătos s-a oprit într-o haltă nenorocită, că locomotiva isprăvise căr-

bunii, ori nu știu ce-i lipsea. Nici în halta pustie n-aveai unde te adăposti, că era toată clădirea cât o privată. Abia a doua zi spre prânz s-a mișcat trenul ca melcul mai departe, și pe înserat am ajuns la Bârlad. Ce luasem pe mere, dădusem pe pere...

Până în orașul meu, unde era mama, mai aveam de mers cu trenul. N-a fost rău, însă, nici așa. La Bârlad o aveam pe mătușa, sora mamei, care stătea bine, trăia în belșug. Moșu-meu avea o cofetărie mică, care era după-amiaza ticsită de nemți. Înghițeau ca curcanii prăjituri cu ghiotura și cafele cu lapte, și lăsau bani cu duiumul.

A doua zi am plecat la Iași. Cele treizeci de zile de concediu au trecut aproape pe nesimțite. Nu se putea însă fără necazuri, ar fi fost prea frumos.

Într-o dimineață, m-a sculat devreme un băiat de la țară, pe al cărui frate mai mare îl meditasem cu vreo doi ani în urmă. M-a rugat să merg cu el în oraș să-și cumpere stofă pentru un rând de haine. M-am îmbrăcat civil și am plecat. Am colindat prin câteva magazine, înghețasem de frig, și băiatul a propus să intrăm într-o cafenea, să ne încălzim cu un ceai fierbinte. Ne-am așezat la o masă și, cu ceaiurile dinainte, am început a-i istorisi băiatului despre front și prin ce trecusem. Când am ieșit, ne-a ajuns din urmă un mărunțel, cu pălărie, ne-a oprit și ne-a poftit să-l urmăm peste stradă, în clădirea unde știam că e chestura de poliție. Mărunțelul ne-a lăsat să așteptăm în hol, și a intrat undeva. La câteva minute, a revenit, și ne-a condus într-un birou. Pe ușă scria „chestor". La un birou mare, sub poza Conducătorului statului, ședea pesemne chiar chestorul. Persoană importantă. Scria ceva pe o hârtie. Două, trei minute nici nu s-a uitat la noi. Eram neliniștit, emoționat, căci niciodată nu avusesem de-a face cu poliția. „Ăștia-s?" a întrebat pe mărunțel, fără să-și ridice ochii de pe hârtie. „Da, domnule chestor", și parcă ar mai fi vrut să adauge ceva. Dar omul de la birou i-a luat-o înainte: „Ei, băieți, ia spuneți voi, ce puneați la cale acolo, în cafenea?" Noi, surprinși de asemenea întrebare, am întârziat cu răspunsul. Și tot el: „Ce secrete dezbăteați acolo, în auzul tuturor?". Noi, de colo: „Nimic". Și nici una, nici două, către mărunțel: „Du-i jos!"... Scurt și repezit. Mangafaua de mărunțel ne-a și apucat de mâneci și ne-a întors spre ușă. „Lasă, lasă", a mai spus pe culoar, când noi l-am privit uimiți în față.

Jos era la subsol. Ne-a dat în primire unui gardian în uniformă și i-a spus să ne închidă despărțiți, că „nu trebuie să stea de vorbă amândoi"...

Am rămas în spatele ușii cu zăvorul tras, descumpănit. Totul se petrecuse repede. Eram singur. Sus – o ferestruică zăbrelită, pe unde intra lumină de afară, în spatele – meu ușa. Când mi-am revenit, am început să pășesc de la ușă spre fereastră și înapoi. Întortocheate sunt căile vieții, mi-am zis. Am încercat să-mi rememorez ce-i povestisem băiatului la cafenea. Individul mărunțel trăsese pesemne cu urechea, fusese așezat la o masă în apropiere. Ce secrete dezvăluisem? În public... Încercam să mă liniștesc. Ce urma după acest pocinog stupid? Nu, nu poate să se-ntâmple nimic, mi-am zis. E o înscenare născocită de mărunțel. O murdărie imaginată de el, ca să-și justifice rostul de agent de siguranță. O mârșăvie... Așteptare, pierdere de vreme. Această vreme îmi era furată din concediul meu. Cine putea să le ceară socoteală lor?... Acte de samavolnicie care se petrec neștiute, la umbra legilor, sub acoperirea lor...

Cam peste un ceas am auzit zgomotul zăvorului tras, și mărunțelul mi-a aruncat din ușă „Hai". Iar în birou la domnul chestor, am stat în picioare, ascultând palavrele trepădușului. La un moment dat, a pus un dosar deschis pe biroul superiorului, și, cu gest slugarnic, i-a arătat cu degetul ceva scris acolo. Chestorul a citit și, cu un aer plictisit, i-a aruncat mărunțelului o privire urâtă, lungă. Apoi a închis dosarul și i-a spus: „Dă-le drumul... la amândoi". Omulețul m-a luat iar de mânecă și, fără să spună ceva, m-a îndreptat spre ușă. În vestibul a mai bodogănit: „Altă dată să fiți atenți ce vorbiți"...

Gerul de afară mi-a făcut bine. Mai încolo, pe trotuar, am stat pe loc, tot uitându-mă spre ușa înaltă a chesturii, crezând că va ieși și băiatul. N-a ieșit. Am luat-o spre casă, mai întorcându-mă cu privirea înapoi, să văd dacă nu vine. După prânz, târziu, a venit băiatul acasă la mine. Era tuns cu mașina, chilug, de unde dimineață îl invidiasem pentru frizura lui. Era amărât și dezorientat de cele întâmplate. Eu mă simțeam vinovat de necazurile amândurora, și l-am întrebat: „Te-au bătut?" „Nu", mi-a răspuns el.

Mi-am frământat mintea să înțeleg ce putea fi cu acel dosar misterios, pe care i l-a deschis mărunțelul chestorului pe birou, și i-a arătat cu degetul unde să citească. Și cred că m-am dumirit, era vorba

desigur de cazierul lui taică-meu. În tinerețea lui, tata făcuse politică de stânga, fusese membru în partidul socialist-democrat, și auzisem de la mama că făcuse și o lună de închisoare cu ocazia unei greve generale de prin 1920. Era posibil să mă fi confundat pe mine cu tata? Nu, tata avea acum peste cincizeci de ani. Dar măruntelul vroia pesemne să-i arate chestorului că ce iese din pisică șoareci prinde, ori poate cum e sacul, așa și peticul.

CAPITOLUL 3 – INTERLUDIU

Mai aveam zile până la isprăvirea concediului. Am stat cu mama, pe care o găsisem mai tristă, mai îmbătrânită. Mi se strângea inima când o vedeam, şi mă gândeam cu ciudă că nu puteam ajuta cu nimic la greutăţile din casă. Dimpotrivă, mai produceam şi eu pe deasupra grijă şi necazuri, şi mai consumam din cele puţine.

Tata era tot în lagăr. Când şi când primea câte o carte poştală de la el. Mi le-a dat şi mie să la citesc. Numai ea ştia, biata, ce e în sufletul ei.

În zilele acelea, am scris ca din partea ei un memoriu către Conducătorul statului. Instituise el această practică, să-i scrie oamenii despre necazuri şi nevoi. I-am citit şi ei ce scrisesem, şi l-am pus la cutia poştală. Dacă a avut urmare sau nu? Poate că da, că în primăvară am aflat că tata a venit acasă, cu domiciliu obligator în oraş.

Era început de martie '43 când mi s-a terminat concediul şi am plecat la partea sedentară a regimentului. La despărţirea de mama, nu mai vreau să-mi amintesc, dar reţin bine că iar m-a pus să-i promit din pragul uşii că "am să mă întorc, sigur că am să mă întorc"... Mi se pusese un nod în gât, dar nu puteam plânge. De copil nu mai plânsesem cu lacrimi. Asta nu însemna că nu sufeream.

Am găsit cazarma pustie. Grajdurile, dormitoarele trupei, platoul din faţa bateriilor, toate erau goale. Gornistul ţigan nu mai era la postul lui, sunet de goarnă nu mai răsuna. O linişte sinistră apăsa grea peste tot locul. De nedescris...

Toată luna aprilie am rămas acolo. Zile lungi nu aveam ce face. Mă mai luam de vorbă cu un furier de la mobilizare, un băiat şmecheros, care la început, ca să mă vadă câte parale fac, îmi pusese întrebări caraghioase: „Şi câte clase zici că ai, zece? Atunci ştii că Pitagora a inventat o singură teoremă, nu-i aşa? Ori eşti, cum se spune, devla rasa? Ori poate *ex nihilo nihil*?"... Când a văzut că tac mâlc, m-a slăbit cu giumbuşlucurile lui, şi în scurt timp ne-am împrietenit de-a binelea. Abia aşteptam amândoi ceasurile de la prânz, să

ne întâlnim, să punem ţara la cale. Ne duceam undeva, fumam şi tăifăsuiam. De la el am aflat că de pe front reveniseră până la două sute de oameni, ofiţeri, subofiţeri şi trupă, din totalul de peste două mii cât număra efectivul regimentului întreg. Aşa cum se spunea pe atunci, restul – „morţi, răniţi şi dispăruţi". Seara ieşeam amândoi în oraş cu bilete de voie de care făcea rost, îmi "împrumuta", cum spunea el, din ţigările lui, la masă avea grijă să se ducă cu amândouă gamelele noastre direct în bucătărie. Numai la dormit nu voia să-mi ţină tovărăşie în dormitorul trupei, că, spunea el, „păduchii apar din neant". Dormea pe mese în cancelaria unde lucra. Prin oraş căscam gura pe străzi, dacă nu aveam bani de un film, ori vizitam „pe uscat" un lupanar, stăteam de vorbă cu damele pe care le cunoştea, şi noaptea târziu ne înapoiam pe drumul lung, la cazarmă. „Bă, ostaş", îi striga santinelei de la distanţă, „fii atent că vine maiorul în inspecţie! Prezintă arma frumos! Aşa, băiatule! Cum te cheamă, să te înzestrez cu o tinichea?"... Şi îl ameţea şi cu alte palavre de-ale lui, şi nu ţinea seama că-l trăgeam de mânecă să înceteze.

Într-o duminică eram planton la telefonul de la adjutantura regimentului. Birourile erau pustii. Şedeam plictisit pe scaun, lângă telefonul de pe masă. Încăperea era o sală de trecere cu câte o uşă în capetele mai distanţate. S-a deschis uşa din stânga şi a intrat plutonierul Bazavan, fie-i ţărâna grea, nu pot să-i doresc altfel, că prea multe circulau la adresa lui. N-a închis uşa în spatele lui, şi s-a îndreptat spre cealaltă. Eu m-am repezit în poziţie reglementară, cât de bine am putut, şi am strigat: „Să trăiţi, dom' plutonier!" şi am salutat cu mâna la capelă, lovind şi din călcâie. Parcă nici nu m-a văzut, nici n-a auzit. A pus mâna pe clanţa uşii celeilalte, apoi s-a răsucit, a venit până în faţa mea, mi-a trăsnit două palme zdravene peste obraji, de m-am clătinat. Apoi s-a întors şi a ieşit pe uşa din fund. Asta fără să rostească un singur cuvânt. Întâi am rămas ca năucit. Au început să-mi curgă lacrimi. La prânz i-am povestit prietenului scena în amănunt. S-a oprit din mâncat, m-a privit lung şi „Nu, ăsta e bun de legat... E turbat... Zi-i Bazavan... Balamuc"... Apoi, fără să-şi mai termine mâncarea, şi-a aprins o ţigară şi a continuat: „Cum de îi tolerează pe aceşti nebuni, că doar se ştie că îşi fac de cap, canaliile... Unul ca ăsta merită spânzurat de mâini"...

De atunci, de câte ori mi-am amintit de ființa asta, îi revedeam silueta de hojmalău, văzut din spate, cu bazonul din foaie de cort decolorată pe fundul animalic și cu picioarele în X. Și mă strângea în spate amintirea pățaniei cu el. Niciodată nu mi-am explicat ce l-a făcut să mă pălmuiască. Să raportezi? Cui? Pentru bătaie, chiar fără motiv, nu se admitea ieșirea la raport. Regulamentul era regulament, ca și legea e lege...

La începutul lui mai '43, m-au trimis la Odessa. Într-un grup de vreo zece, cincisprezece grade fără. Divizionul dintr-un alt regiment devenise divizion al fostului nostru regiment. Tot artilerie era, și staționa acolo de la ocuparea orașului. Comanda divizionului era stabilită într-o suburbie, Balșoi Fontan, înspre est de Odessa, pe malul mării, într-o poziție agreabilă. Era ca o stațiune balneară, cu clădiri frumoase și multă verdeață, pe faleza înaltă a Mării Negre.

Cum am ajuns, eu am fost luat la adjutantura divizionului, furier la cancelarie. De la început m-a luat în primire singurul furier, nea Mărin, un oltean contingent vechi, isteț și sătul de armată. Ne-am împrietenit la toartă de la prima vedere, și ne-am împăcat foarte bine. Mi-a descris ofițerii, m-a pus în gardă cu privire la unii. Dar noi nu aveam de-a face direct decât cu doi, trei dintre ei.

În scurt timp, mi-am dat seama că toți, până la ultimul grăjdar din divizion, duceau acolo un trai și-o viață. De la căpitanul comandant al divizionului și până la ultimul soldat, toți erau prieteni cu localnice, care-i spălau și-i îngrijeau. Dimineața veneau la program ca funcționarii. De un an și jumătate, unitatea staționa acolo, bateriile de tunuri erau răsfirate de-a lungul litoralului, oamenii tăiau frunză la câini.

Comanda divizionului era într-o vilă mică, ascunsă într-o grădină de verdeață, pe o stradă rar umblată, la zece minute de capătul liniei de tramvai, care făcea cam o oră până în centrul marelui oraș. În capătul dinspre mare, strada noastră ducea îndată până la gardul unui fost sanatoriu, acum cu clădirea distrusă, aflată într-un parc întins pe faleza mării. Jos era o plajă îngustă, la care se putea coborî pe trepte. Parcul fostului sanatoriu era un rai de verdeață, copaci și alei, peluze verzi, totul acum lăsat cam în părăsire. Aici aveam să ne plimbăm cu nea Mărin, în după-amiezile primelor zile. În niște construcții mai mici în parc erau infirmeria divizionului și popota ofițerilor. Șu-

gubăţ cum era, nea Mărin mi-a povestit o scenă petrecută la popotă: căpitanul comandant al unei baterii a trimis să-l cheme la el pe bucătar, când i se pusese mâncarea dinainte. Când a venit bucătarul, ofiţerul şi-a scos pistolul din toc, l-a pus pe masă şi i-a spus bucătarului: „Mă, dacă-mi mai dai mâncare de asta, te-mpuşc... Uite, cu ăsta... Mai fă şi tu un cartof, o fasolă, cu un 'crastavete' murat... că mi se întoarce stomacul pe dos de atâta carne şi grăsime"... Adevărat era că Guvernământul Transnistriei avea grijă să aprovizioneze unităţile militare numai cu lucruri bune şi din belşug. Cu asemenea tratament era firesc ca ofiţerii şi soldaţii să huzurească. Ofiţerii schimbau ibovnicele ca rufele, şi soldaţii, unii, se apucaseră chiar să facă copii cu rusoaicele. Ofiţerii, de la căpitan în sus, aveau câte două ordonanţe, în timp ce una era plecată în ţară, cealaltă îşi pregătea bagajul. Duminicile, ordonanţa cutreiera bazarul aglomerat, unde avea instrucţiuni să cumpere bijuterii vechi de aur şi monede pe care burghezia oraşului, decăzută, le vindea să-şi procure alimente. Soldaţii, cei mai sărăntoci, se întorceau de acasă din permisie cu raniţele bucşite cu sare, şi o vindeau la bazar cu câteva mărci de ocupaţie kilogramul. Una peste alta, viaţa era o operetă pentru trupele de ocupaţie la Odessa.

În mai, vremea era frumoasă şi ea, când nea Mărin şi-a îndeplinit sarcina de frate mai mare şi a încetat să mai meargă la plimbare, m-am însoţit cu un sergent armurier. Acesta era un palavragiu, îşi dădea ifose, cam redus la căpăţână şi, de fapt, o farfara.

Într-o după-amiază, ne plimbam amândoi pe aleile parcului de la sanatoriu şi am ochit înaintea noastră două fete. Ne-am agăţat de ele. Nu vorbeau româneşte, dar înţelegeau. Erau prietene, una era din oraş, şi venise la cealaltă să-şi petreacă sfârşitul săptămânii. Asta locuia într-o căsuţă în marginea parcului. Ne-am plimbat împreună până a înserat, şi cea de lângă mine mi-a promis să vină şi săptămâna următoare. Toată săptămâna erau ocupate la Odessa, şi acolo prietena ei locuia la dânsa, numai sâmbăta şi duminica venea aici, acasă, unde stătea cu mama ei.

A trecut săptămâna, sâmbăta următoare fetele n-au venit la întâlnire. Singur de data asta, pentru că sergentul nu ştiu ce a pretextat, m-am dus să le caut. Ba, îmi amintesc că el a spus că „are soţie la care ţine foarte mult şi vrea să-i rămână fidel". De parcă cineva l-ar fi silit să facă dragoste cu rusoaica. Până seara, am umblat teleleu şi

târziu am întâlnit-o pe aceea care locuia aici, în căsuța din marginea parcului. De fapt, acum era într-un grup de adolescenți, fete și băieți, și se distrau, vorbind și râzând. Când m-a recunoscut, a venit și mi-a spus că prietena ei, Sanea, n-a putut să vină. Eu i-am răspuns că nu pentru Sanea venisem, ci chiar pentru ea. Că, de fapt, ea îmi plăcuse de la început și pe ea, pe Lida, așteptasem nerăbdător s-o revăd acum. Fata a devenit deodată serioasă, chiar supărată, și nu înțelegeam de ce. De ce, mi-a explicat ea, și cu chiu cu vai m-am chinuit să înțeleg „că eu cu Sanea mă plimbasem săptămâna trecută și că și prietena ei se prinsese în jocul nostru, că Sanea se gândise la mine și vorbise toată săptămâna de mine". I-am repetat că nu pentru Sanea venisem acum, și numai întâmplarea făcuse săptămâna trecută să mă nimeresc lângă Sanea, și sergentul lângă Lida. I-am spus că sergentul nici nu va mai apărea în scenă, că era căsătorit, și nu-i ardea de prietenie cu o fată aici. Am mai dezbătut cazul, așa cum puteam, eu pe românește, ea pe limba ei. Concluzia la care am ajuns era că situația ei față de Sanea ar fi fost groaznică. Cum putea ea să apară în ochii prietenei bune acceptând prietenia mea? Nu ca o trădătoare? Încercările mele de a-i argumenta în fel și chip n-au putut-o convinge. Lida respingea prietenia oferită de mine și nu trebuia să mă aștept să se mai întâlnească, dacă eu nu veneam pentru Sanea. Am condus-o până lângă căsuța în care locuia, și, descumpănit, pe gânduri, mi-am luat bună-seara și la revedere.

Am așteptat cu nerăbdare sâmbăta următoare, și îndată, după-amiază, m-am înființat la ușa fetei. A apărut după ce m-a lăsat să bat insistent, cu o figură acră, și din ușă m-a expediat repede. A doua zi, duminică, m-am înființat iar, sentinelă, în fața ușii. Într-un târziu mi-a deschis bătrâna și mi-a spus „Lida ni doma", Lida nu-i acasă. Am mai așteptat o săptămână. Sâmbătă a ieșit ea și, de la început, m-a avertizat că „nu am șanse", și m-a rugat să nu insist. Vine acasă la mama ei și n-are încotro. Dacă eu continui așa, nici Sanea nu mai poate să-i vină în vizită, din cauza mea. Eu i-am expus argumentele mele și câte un pas, doi, ne-am pornit la plimbare prin apropierea căsuței. După ce ne-am petrecut aproape două ore împreună, mai mult tăcuți, i-am spus că a doua zi, duminică, voi veni iarăși. M-a rugat să renunț, spunând „E plină Odessa de fete și femei!"...

Peste săptămână, gândurile mă împungeau mereu la Lida. Era frumuşică, cu o privire de copil, cu forme rotunjoare, atrăgătoare. Sâmbetele, pe la ora patru, mă înfiinţam la uşa ei şi ciocăneam. Aşteptam emoţionat. De la o vreme, am observat încântat că zâmbea, chipurile disperată, când deschidea uşa. Dacă vremea era frumoasă, începând de la un moment dat, îmi spunea s-o aştept. Într-un târziu, m-a invitat în casă. Treceam doi, trei paşi prin bucătărie şi intram dincolo, în camera unde dormea ea. Niciodată nu venea mama aici. Ne aşezam la vorbă, eu pe scaunul de lângă fereastră, ea şezând pe patul ei. Eu vorbeam pe limba mea, ea pe a ei, dar ne înţelegeam uşor. Despre Sanea ocoleam amândoi să aducem vorba. Pentru mine, prietena ei nu mai exista. Vorbeam şi tăceam. Ea uneori avea câte ceva de lucrat, o pereche de ciorapi de reparat, îşi vedea de treabă. Eu nu mă săturam privind-o şi măsurând-o de sus până jos. Eram îndrăgostit de Lida. Vremea trecea, s-a făcut vară, eu continuam sâmbetele şi duminicile să mă ţin grapă de capul fetei, şi stăteam ceasuri întregi lângă fereastra deschisă. Mă punea să-i povestesc despre ai mei, şi mai târziu chiar despre mine. La rândul ei, dacă o întrebam, îmi spunea cu ce se ocupă toată săptămâna în oraş. Lucra la un ziar, care apărea în limba rusă, şi cu ce câştiga puteau să se descurce, împreună cu bătrâna, că alte surse nu aveau. Într-o zi, i-am adus puţin zahăr într-o pungă, şi o pâine albă, de care făcusem rost de la popota ofiţerilor. Nici n-a vrut s-audă să primească. „Nu avea nimic să-mi deie în schimb"... A trebuit să revin când ea nu era acasă şi să-i dau bătrânei pâinea şi zahărul. Dar şi bătrâna le-a primit după destule parlamentări.

Totuşi, odată, nu ştiu cum s-a întâmplat, care dintre noi a adus vorba despre prietena ei. Lida mi-a spus că am făcut rău să nu mă împrietenesc cu Sanea, care era o fată foarte bună, şi că eu eram cel care pierduse în cazul nostru. Că ea, Lida, încă se simţea prost faţă de prietena ei, dar că aceasta nici nu se gândise s-o acuze că ar avea vreo vină.

Într-una din vizitele mele, mi-a arătat câteva fotografii de familie ale ei. Împreună cu mama şi tatăl, când ea era copil, şi alte rude. I-am cerut să-mi împrumute o poză de-a ei, relativ recentă, mărturisindu-i că voiam s-o multiplic, când, în curând, aveam să capăt o permisie acasă. S-a gândit lung, şi până la urmă mi-a întins-o.

Au trecut zile şi săptămâni. Prietenia cu Lida a devenit obişnuinţă. Şi din partea ei, şi din partea mea. Când veneam câteodată prea devreme la vizita de sâmbătă, îmi striga prin uşă să vin mai târziu, pentru că e ocupată şi nu mă poate primi. Depărtându-mă, auzeam cum se bălăceşte în apa din balie, îşi făcea baia săptămânală. Mă plimbam o vreme singur prin parc şi reveneam. Îşi cerea scuze, dar îmi reproşa că eu venisem prea devreme.

M-am înapoiat din permisia de câteva zile de acasă, şi i-am adus poza pe care mi-o dăduse, şi i-am pus în faţă şi câteva copii pe care le făcusem la un fotograf din oraşul meu. Poza ei era sepia, copiile erau verde modern. I-au plăcut şi a recunoscut-o. Drept mulţumire, a scris ceva pe dosul uneia şi mi-a dat-o fără să i-o fi cerut. Bineînţeles că gestul ei m-a încântat. N-am avut ocazia să aflu ce a scris ea pe verso, acolo, deşi am purtat-o cu mine, de-atunci, destulă vreme.

Când am isprăvit permisia, la despărţire, mama, draga de ea, mi-a dat un borcan mic cu dulceaţă de cireşe amare, de care tocmai făcuse, şi ştia că mie îmi place. Abia am aşteptat să ajung la Odessa şi să-i ofer fetei borcănaşul cu dulceaţă. A refuzat, desigur, să primească. Am insistat în zadar. Cum şedeam pe scaunul de lângă fereastra deschisă şi Lida pusese borcanul pe parapetul ferestrei, am ameninţat-o că dau drumul borcanului pe fereastră, jos, să se spargă, dacă nu-l primeşte. Fata a rămas de neclintit, şi eu am făcut precum spusesem. „Vai!" şi-a apucat ea capul în mâini, „chiar ai fost în stare să faci aşa ceva...". S-a dus afară cu o farfurie şi o lingură, a strâns ce se putea strânge din dulceaţă, tot blagoslovindu-mă şi râzând de fapta mea. A gustat, ne-a servit pe maică-sa şi pe mine, veselindu-se într-una.

Toată vara aceea m-am înfruptat cu sărutările pe care i le dădeam sâmbăta şi duminica până seara târziu. Uneori, când îndrăzneam să-i pipăi şoldurile, îmi arăta ghearele răşchirate ca o pisică sălbatică. În schimb, accepta într-un târziu să-i mângâi sânii. Dacă o întrebam, făcând pe prostul, de ce sunt aşa tari, ca merele, mă privea şmechereşte şi îmi reproşa că ştiu eu de ce...

Mi-a povestit odată cum reacţionase la atacul căpitanului Moldoveanu, comandant de baterie, la prima şi ultima întâlnire pe care o avuseseră. Ofiţerul intrase împotriva voinţei ei la dânsa acasă,

după ce trimisese în repetate rânduri ordonanţa s-o invite la gazda lui. Ea refuzase să se ducă. Când a venit el, şi după câteva replici a încercat s-o cuprindă în braţe, împotriva voinţei ei, fata i-a dat pur şi simplu o palmă pentru îndrăzneală. Căpitanul era un bărbat tânăr şi chipeş, şi aura lui de Don Juan era cunoscută.

Dar tot ce e plăcut şi frumos nu durează. Starea mea de euforie şi vara aceea au trecut, nici nu ştiu când. În noiembrie, divizionul a primit ordin să se deplaseze spre răsărit. În Crimeea se dădeau pesemne lupte grele, ai noştri de-acolo urmau să se retragă şi unitatea noastră era printre cele care trebuiau să le acopere retragerea. Pe o vreme ploioasă şi rece, mişelnică, ne-am desprins cu greu, şi am purces la marş fără convingere.

În scurt timp, uşurinţele pe care începusem să le considerăm că ni se cuvin s-au prefăcut în greutăţi. Aprovizionarea, odihna, liniştea şi huzurul au devenit amintiri. Înotam prin ploaie şi noroaie, blestemându-ne soarta. Ne-am tot scurs fără răgaz de-a lungul litoralului, prin sate, şi după vreo două săptămâni, cu unele întreruperi, ne-am oprit la Oceakov, un târg păcătos. A fost o înaintare anapoda, care semăna mai degrabă cu o retragere. A trebuit să tăiem nişte limanuri late, peste care drumul era îngust şi mocirlos. În cele din urmă ne-am oprit, ne-a pus stavilă iarna cu capriciile ei. Noroiul a îngheţat, frigul a luat locul umezelii şi vânturi turbate băteau zile întregi. Pe urmele noastre au început să se aventureze femei, „neveste" ale soldaţilor. Veneau să-i caute zilnic, multe zile. Se iscau conflicte cu localnicii, şi uneori ieşea cu tămbălău.

Nea Mărin, care îmi fusese până atunci ca un frate mai mare, acum era acasă în satul, la căsuţa, nevasta şi copiii lui. Gândul îmi fugea adesea la dânsul, om cuminte şi bun cum fusese. Eram din nou singur printre străini, de care nu eram legat.

Am petrecut iarăşi o iarnă lungă şi urâtă, '43 – '44. Localnicii se zbăteau în lipsuri, răbdări şi frig. Băietanii, chiar şi femei tinere, erau pescari şi din ce reuşeau să pescuiască în limanurile întinse erau obligaţi să predea stăpânirii ocupante cote părţi, şi de obicei ce era mai bun. Bătrânii şi copiii nici nu puteau ieşi din case dezbrăcaţi cum erau şi fără încălţări.

Gazda unde dormeam avea o fetişoară de vreo optsprezece ani. O ajunsese vremea să fie şi ea domnişoară, în rând cu prietenele

ei. Într-o zi, m-a rugat cu sfială să-i fac rost de un „asvais", cu care să poată merge la Odessa. „Ce să cauţi la Odessa?" „Vreau să merg la bazar, că acolo găseşti de cumpărat tot ce-ţi trebuie". „Şi ce-ţi trebuie?" – întrebarea mea era cam prostească. „Ei, ciorapi din aceia subţiri şi..." Aici s-a poticnit, ruşinată. „Chiloţi şi... altele", i-am luat eu vorba. „Da", a pufnit-o râsul şi obrajii i s-au împurpurat. A doua zi i-am înmânat „asvais-ul", cum îi spunea ea, semnat şi stampilat. Nu ştia cum să-mi mulţumească de bucurie, dar am întrebat-o, mi-a venit atunci în minte: „De ce nu te-ai dus la şeful de post să-i ceri biletul de liberă trecere?" „Pentru că... e om rău", mi-a replicat. Şi după o pauză, „E rău şi bătrân...", a completat fata. „Mi-au spus alte fete ce vrea el în schimb...". Acum, că divizionul nostru era acolo, adjutantul nostru avea căderea să elibereze hârtii pentru civili, pentru diverse nevoi.

Au mai trecut câteva zile, în care timp fata s-a pregătit, adică a făcut rost de câteva kilograme de scrumbii grase, ceva icre şi a plecat şi cu câteva mărci strânse. Peste alte câteva zile, s-a întors fericită cu cumpărăturile făcute la bazar.

De două ori am fost şi eu la Odessa în iarna aceea. Mi-era dor cumplit de Lida, că trecuseră câteva săptămâni, şi apoi chiar mai mult, de când nu o văzusem.

Ca să o iau mai pe scurtătură, m-am dus la malul limanului, la locul unde ştiam că agenţii militari traversează cu barca. Câţiva localnici, însărcinaţi anume, treceau pe celălalt mal curieri care duceau corespondenţa la comandamente. Locul de aşteptare al barcagiilor era pe malul opus, într-un bordei. Trebuia să strigi de-aici dacă vremea era liniştită, ori să tragi un foc, două de armă pe vreme rea ori întuneric. Târziu, am realizat cât de periculos putea fi să te hazardezi de unul singur cu cei doi băietani străini în barcă. Nu le-ar fi venit prea greu să te dea mâncare peştilor în mijlocul apei şi să ridice din umeri dacă te-ar mai fi reclamat cineva.

De cum traversam limanul, mai aveam kilometri buni până în oraş. Trebuia să mă rog de vreun şofer de camion nemţesc să mă ia. Până la Odessa înlemneam de frig sub prelata unde, în bătaie de joc, îmi arăta şoferul să mă urc. Ce nu face însă îndrăgostitul pentru câteva săruturi?...

Când am fost a doua oară la Lida, am găsit-o nenorocită şi plină de năduf. Un plutonier era cazat la dânsa şi îşi pusese patul în camera ei. I-au dat lacrimile când mi-a povestit ce păţise cu el într-o seară, târziu. Venise mârlanul la patul ei şi fata se refugiase, speriată, în bucătărie la maică-sa. De-atunci, el dormea singur în cameră, şi biata fată se chinuia împreună cu bătrâna în patul acesteia.

Ce puteam face eu? Să caut ofiţerul superior al plutonierului şi să-i raportez? I-aş fi stârnit doar un zâmbet, altceva nimic. Poate încasam şi o beşteleală. Sărăcuţa fată, a înţeles situaţia şi acum regreta că nu-şi ţinuse gura.

În faţa orăşelului Oceakov era o insuliţă – „1 Mai", pervomaisk – cum îi spuneau localnicii. Un petec de uscat cât palma, la mică distanţă de mal. Nu ştiu a cui fusese ideea năstruşnică să se amplaseze pe insulă un tun cu câţiva oameni comandaţi de un ofiţer. Telefon nu se putea instala, cu firul de legătură atârnând prin braţul de apă sărată. Rostul, se zicea, era să se prevină mai devreme un eventual atac de pe mare. Vezi, Doamne, inamicul ar fi putut ataca cu o flotă artileria noastră amplasată pe uscat. Era o gogomănie nemaipomenită. Nişte biete suflete aruncate de vii într-un mormânt. Fără a pune la socoteală că tăbărcitul tunului de aici dincolo, căratul muniţiei şi a hranei zilnice însemnau piedici serioase faţă de posibilităţile noastre. În sfârşit, cum-necum, oamenii aceia, sacrificaţi de la bun început, s-au aciuat acolo, şi-au săpat adăposturi în pământ şi se chinuiau cu străjile de noapte numai ei ştiu cum, pentru că erau puţini. După o săptămână ori două, trebuiau schimbaţi şi înlocuiţi cu alţi oameni proaspeţi. Ce trebuia să se întâmple, până la urmă s-a întâmplat. Într-o dimineaţă, cei de pe insulă n-au mai dat semne de viaţă. Fusese o noapte neagră, şi toţi de pe insuliţă dispăruseră. Tunul şi muniţia dispăruseră şi ele, răsturnate pesemne în apa mării. S-au mai găsit unele resturi şi urme fără însemnătate. Jalea a fost mare. Abia atunci, probabil, au înţeles minţile care izvodiseră planul că de la început a fost pornit de-a moaca. Prostia omenească e o racilă fără leac, o calamitate naturală, periculoasă când nu este descoperită ca atare şi înfruntată la timp. Nenorociţii care cu puţin timp înainte fuseseră duşi la moarte sigură în insuliţă, niciodată nu s-a mai auzit de ei. „Morţi, răniţi şi dispăruţi". În istorie n-au fost pomeniţi, pentru

că istoria nu se ocupă de toate „fleacurile". „De rupi din codru o rămurea, ce-i pasă codrului de ea?"

Iarna aceea a trecut cum a trecut. A venit dezgheţul şi am intrat în activitate mai susţinută. Pe cei în retragere nu i-am văzut, pentru că şoseaua era undeva mai departe, în stânga noastră. După o vreme, am început şi noi retragerea.

Am ocupat o poziţie în urma unor tranşee ale infanteriei. Abia se liniştiseră oamenii, caii fuseseră îndepărtaţi în spate, că am auzit strigăte la cei din faţă, chiuituri şi fluierături. Ce se întâmplase? Peste tranşeele infanteriştilor năvăliseră o grămadă de iepuri de câmp. Săreau în goană peste şanţurile şi valurile de pământ ridicate ca redute pe maluri. Erau puzderie, ţopăind în salturi spectaculoase, alergând înnebuniţi de ceva ce-i speriase în urmă. Oamenii au tras cu puştile dar fără efect. Cu totul întâmplător dacă a fost împuşcat vreunul. Cartuşele erau cu glonte pentru „iepuri cu două picioare", nu cu alice. Pocnetele de arma au încetat la ordinele galonaţilor. Mai târziu am abandonat poziţia şi ne-am pus în marş, direcţia Odessa. A început o ploaie mocănească, care ne-a pleoştit şi ne-a dus la disperare.

Târziu în noapte am ajuns în marginea oraşului întunecat de camuflaj. Eram muraţi până la piele, că ploaia nu stătuse deloc şi continua să ţârâie când am descălecat. Obosiţi şi înfriguraţi, ne-am odihnit ca pe sponci.

Oprirea noastră s-a făcut în marginea oraşului opusă aceleia unde se afla Balşoi Fontan. Eram dezamăgit, ostenit şi ud. Ca să traversezi oraşul încâlcit însemna să parcurgi numai în linie dreaptă câţiva kilometri. În halul în care eram nu mă bizuiam. Nu aveam nici în grija cui lăsa calul, şi apoi nu ştiam ce puteam găsi acolo. Am dormit în noaptea aceea amărât. Dis-de-dimineaţă nici nu am primit surogatul şi pâinea că s-a dat ordin de încălecare. Am pornit mai departe, ocolind oraşul. Îmi repetam mereu în gând „adio Odessa, adio Lida"...

Încotro mergeam ne-am dumirit târziu, în timpul zilei. Era cert că ne îndreptam spre apus, adică spre Nistru şi Ţară. Când ne-am apropiat de liman, ne-am dat seama că era undeva mai la nord.

În amurg am intrat într-o aşezare, un sovhoz crescătorie de porci. În noaptea aceea, ai noştri au atacat animalele care mai rămăseseră, că înaintea noastră românii sau nemţii în retragere dădu-

seră iama. Mai erau însă destui, că nu încăpuseră toţi la cei dinainte. Aşa că fârtaţii s-au pus pe înjunghiat cu baionetele, jupuit şi hăcuit. Găsiseră abator anume acolo şi scule necesare. Noaptea aceea am aţipit când şi când, de gălăgie, guiţat şi mirosuri urâte. Era zarvă peste tot locul şi nici n-aveai unde pune capul cum trebuie. Dimineaţă târziu, cu chiu cu vai, s-a făcut încolonarea şi am început să ne mişcăm. Oamenii aveau sacii de merinde ori raniţele pline cu carne pârpălită şi li se scurgea sângele pe poalele mantalei şi pe crupa calului. În urmă am lăsat multă părăduială şi păgânie.

Începuse să ningă bine, deşi intrasem în luna lui aprilie '44, când am tras într-un sat să înnoptăm. Chiar în noaptea, aceea băieţii au descoperit şi un sovhoz cu vinuri puse la învechit. Nu ştiu cum s-a întâmplat. Au năvălit ca o hoardă în mari hrube subterane unde vasele cu vinuri şedeau la locul lor şi aşa s-a pornit dezmăţul. La carne aveau acum şi băutură, în rest – dă Doamne bine! În scurtă vreme tot locul s-a umplut cu oameni beţi şi felurite vase pline. În vremea asta se dezlănţuise şi un viscol adevărat, iar oamenii îşi făceau de cap şi jefuiau vase de pe la case, să care vin. Uliţele, ogrăzile şi casele se umpluseră cu oameni ameţiţi, gălăgioşi şi zurbagii. Aşa a mai trecut încă o noapte. A doua zi s-a răspândit zvonul că au apărut şi aliaţii, alarmaţi cine ştie cum, şi au distrus depozitul întreg. Au împuşcat şi au spart vasele mari, care s-au golit în hrubele cu ramificaţii şi au alungat beţivii. Cheful monstru a continuat cu toate acestea. Pătrundeau în beciurile unde vinul ajunsese până la genunchi şi de pe trepte umpleau găleţile din stratul limpezit de deasupra. Aerul mirosea a alcool şi viscolul nu reuşea să împrăştie mirosul. În timpul acela de pomină au murit câţiva oameni, îmbătaţi şi îngheţaţi de frig. Viscolul a bântuit o săptămână întreagă. Cu chiu cu vai a reuşit divizionul să fie desprins de acele locuri şi pornit de acolo. Stratul de zăpadă şi troienele ridicate pe alocuri făceau înaintarea greoaie. Roţile tunurilor grele se îngropau în zăpada moale, de la cai şi în jurul oamenilor pluteau aburii de sudoare. După cheful nenorocit urma năuceala şi oboseala mahmurelii. Cu fereală, unii mai duceau la gură bidoanele cu rămăşiţă de băutură.

Nu ştiu cât ne-a trebuit ca să ajungem până în marginea oraşelului Ovidiopol, pe malul rusesc al Nistrului. Dincolo peste liman era Cetatea Albă.

Se zvonea că inamicul cobora acum pe Nistru în jos, că nordul Basarabiei era ocupat până aproape de Chişinău şi se duceau lupte pentru trecerea Prutului.

Aici, unde eram noi, se înfunda o cale ferată care venea dinspre Odessa. Până la malul limanului nu mai aveam mult, dar marşul încetinise şi apoi se oprise de tot. Oamenii aflaseră că în staţia terminus de cale ferată stagnau pe liniile de triaj mulţime de vagoane pline cu capturi de tot felul, aduse cu retragerea şi părăsite aici. Nemţii care le abandonaseră dădeau voie şi îndemnau chiar la prădat.

Viscolul şi ninsoarea încetaseră. Vremea începuse să se încălzească, zăpada – aşa cum căzuse, cu toptanul – acum se topea văzând cu ochii sub soarele care îşi arăta faţa întreagă.

Băteam pasul pe loc, în ultimele două-trei zile nu ştiu dacă înaintasem câteva sute de metri. Tot mai des ne depăşeau, trecând pe lângă noi, spre malul limanului, unităţi germane. Acolo, după câte înţelegeam, se aglomeraseră multe trupe, în vreme ce traversarea se desfăşura numai cu două bacuri. Nemţii, ca totdeauna, aveau întâietate.

L-am tras deoparte pe camaradul de care mă ataşasem în ultima vreme şi îl descântam. Propoviciuc Nicolai era un basarabean voinic, ciupit de vărsat, bărbat blând şi cuminte. Îi tot repetam „măi Colea, hai băi cu mine... că nu se întâmplă nimic. Nu vezi că stăm pe loc? Şi vom mai sta până ce or trece toţi nemţii... Hai să mergem"... Îl tot îmbiam să ne întoarcem la Balşoi Fontan, să văd fata pentru ultima oară. Ne despărţeau cam 20 de kilometri până acolo. În cinci-şase ceasuri de mers puteam acoperi distanţa. Vremea era bună, se încălzise, cerul era senin. „Hai, măi Colea"...

Până la urmă, Colea s-a lăsat înduplecat. Am mai întrebat un moşneag localnic cum să ne orientăm de-a dreptul peste ogoare, şi ne-am pornit. Pământul era moale după topirea zăpezii, cernoziomul greu şi umed ne scotea cizmele din picioare. În curând, sudoarea ne muiase cămăşile şi noi depănam răsuflând din greu.

În amurg băteam la uşa căsuţei fetei. Am aşteptat îndelung să deschidă uşa. Când mi-a recunoscut vocea, Lida a crăpat uşa întâi puţin şi apoi a deschis să intrăm. I-am spus că e un camarad bun, Colea a rămas în bucătărie de vorbă cu bătrâna, bucuroasă că se înţelege cu el, şi eu cu fata am trecut în odaia ei. Eram în al nouălea

cer. Şi fata părea bucuroasă, mai mult surprinsă. Că nu ne văzusem de vreo trei luni de zile şi acum nici nu se mai aştepta să ne mai vedem. Îi dăduseră lacrimile, eu nu-i mai dădeam drumul de mână şi nu mă săturam privind-o la lumina slabă din odaie. Ne-am aşezat pe marginea patului, ne-am pus pe sărutat şi pe sporovăit. „Teoo"... tot repeta ea din când în când numele meu prescurtat. „Lida"... îi răspundeam eu şi iarăşi o sărutam îndelung pe obrajii umeziţi de lacrimi. Noaptea aceea a trecut ca un vis frumos pentru mine şi amintirea ei m-a urmărit până departe, multă vreme. Frumoasă e tinereţea, dacă n-ar fi aşa chinuită cum a fost a mea.

Dimineaţă, când am văzut la lumina zilei sărăcia şi lipsurile care năpădiseră căsuţa celor două femei, m-am pus cu toaca pe capul lui Colea şi l-am convins, greu, dar iar am reuşit. Erau doi kilometri până în satul cu nume nemţesc, Lusdorf, locuit de un fel de saşi ca pe la noi în Transilvania. Oamenii toţi împunseseră fuga odată cu trupele germane. Plecaseră în pripă şi gospodăriile rămăseseră aproape intacte. Prin curţile bine împrejmuite, găini încă bezmetice ciuguleau pene deşertate din perne de către gospodinele fugare. Prin cămări şi în pivniţe se găseau alimente, ceea ce căutam noi, şi ne părea rău că nu puteam duce câte erau. Am luat o jumătate de sac de cartofi, o tăşulcă cu făină albă, o găleată cu murături, de care ne-am săturat şi noi într-o pivniţă, un chiup pe jumătate cu untură şi ce am mai găsit. Găini n-am putut prinde din lipsă de timp ş'apoi erau şi tare spărioase pentru că şi ele cunosc la oameni străini. Ne-am încărcat ca nişte asini şi am părăsit satul rămas de izbelişte. Noroc că şoseaua era zbicită.

Când ne-a văzu bătrâna, s-a minunat, săraca, şi îi sticleau ochii în cap de bucuroasă. Repede a încropit ceva de mâncare şi a băut şi ceai din care adusesem noi. Colea făcea zâmbre. Din când în când mă privea lung şi dojenitor, ca un câine bătut, dar fără să spună ceva. Ofta des şi nu-şi găsea locul.

Pe la amiază am pornit-o şi noi. Bătrâna a rămas în prag cu vecina lor care fusese şi ea invitată acum. Colea era departe, singur, înainte şi Lida mă petrecea o bucată de drum. În spatele nostru, cerul deasupra Odessei era plin de fum şi se auzeau zgomote înfundate de explozii. Ariergărzile nemţeşti continuau să arunce în aer obiective strategice din marele oraş ca să nu ajungă în funcţiune pe mâna ruşi-

lor. De altfel, toată noaptea se auziseră bufnituri înfundate. Aici şoseaua era pustie până departe.

Am lăsat-o în urmă, Lida a rămas locului să se uite după mine. Când mă întorceam îmi făcea din mână şi eu îi răspundeam. În curând ne-am distanţat, n-am mai văzut-o şi simţeam un nod în gât. „Adio, fată dragă, adio! Rămâi aşa, fecioară, cum te-am cunoscut. Te iubesc!”...

Pe drumul de înapoiere nu ştiu dacă am schimbat câteva vorbe cu camaradul meu. Gândurile îmi erau toate la fată.

Lida nu se îndrăgostise de mine cât am fost împreună. Acum îmi era clar acest lucru. Revedeam în amintire săptămânile când o aşteptam, săptămânile lungi ale unui an întreg, şi parcurgeam în gând povestea întreagă a întâlnirilor noastre. Nu, sigur nu se ataşase de mine decât ca prieten. Se obişnuise cu mine, mă accepta, dar nu mă iubea cum o iubeam eu. Aprecia că eram paşnic, răbdător, că-mi era dragă, dar atât. Nu-mi spusese niciodată şi nu scăpase vreo aluzie la cineva care ar fi fost între noi, obstacol. Acum rămăsese în urmă şi nu aveam s-o mai văd niciodată. Nu regretam că fusesem şi rămăsesem faţă de ea cavaler. Nu-mi era necaz că în timpul cât durase prietenia noastră nu avusesem nici o altă femeie. Mă simţeam mulţumit cu sărutările pe care i le luasem eu, dar pe care ea, de fapt, niciodată nu mi le dăduse. Asta era adevărul şi mă simţeam mândru să-l recunosc. Încă o dată am înţeles că în viaţă nu obţii tot ce doreşti. Dorinţele rămân de multe ori dorinţe. Aveam în buzunarul de la piept fotografia fetei şi ceea ce îmi scrisese ea pe verso. Nu peste multă vreme aveam să pierd şi această rămăşiţă a prieteniei noastre, fără să aflu vreodată ce mi-a scris ea pe limba ei. Asta-i viaţa.

Nu am găsit divizionul unde îl lăsasem. Pentru puţin timp am rămas descumpăniţi, împreună cu camaradul meu. Colea nu mi-a reproşat. Şi oamenii simpli pot avea bun simţ.

„Măi Colea”, zic, „dacă tot suntem aici şi dezertori eu propun să mergem şi noi la vagoanele acelea, să vedem cei cu ele. Pentru că suntem 'răufăcători', să ne ţinem de rele”. Şi ne-am dus la vagoanele cu capturi. Era o privelişte de coşmar. Acum invadaseră şi localnicii, pe lângă militari, şi scotoceau cu toţii în vagoanele vraişte şi grămezile de lucruri împrăştiate în faţa uşilor, între linii. De la vagoanele care fuseseră pline cu porci vii şi li se dăduse foc se

răspândeau valuri de fum și un miros greu. Civilii erau în majoritate femei și copilandri. În curând am dat peste două vagoane încărcate cu legături de tutun. Asta am luat noi. Erau baloturi de frunze legate în păpuși, tutun neprelucrat, foi mari, aurii. Mi-am potrivit o sarcină pentru mine, și Colea alta, cam de câte cinci kilograme greutate. Avea să fie pentru noi valută forte în împrejurările acelea. Altceva nu ne-a mai ispitit. Trecând pe lângă un vagon încărcat cu biciclete, am mai zăbovit până să alegem una care avea să fie asinul nostru de povară. Ne-am grăbit pentru că însera.

La punctul de trecere, treaba se mai limpezise și am așteptat venirea bacului. Pe întuneric, ne-am lipit de cei dintr-o unitate străină. Nimeni nu ne-a întrebat nimic. Dezordinea era acolo la ea acasă. Cât a durat traversarea, am prins de la cei de lângă noi cam ce făină se măcina dincolo. Că poliția militară își cam făcea de urât, că pe cei răzleți, fără unitate, îi duceau în cetate... Am tras cu urechea, și mai târziu s-a dovedit că nu ne-a prins rău asta.

Când bacul a acostat la malul celălalt, ne-am fofilat cu complicitatea întunericului și a zarvei și am luat-o la picior ca orbeții prin străzile pustii de la marginea orașului adormit. Am mers așa toată noaptea. Din față nu ne-am întâlnit cu nimeni, din urmă nu ne-a ajuns nimeni.

A doua zi am intrat într-un sat. Cred că erau găgăuzi.

Învelisem legătura mea de tutun într-o cârpă, Colea își burdușise ranița cu marfa lui. Când le-am arătat celor de la casa unde ne-am oprit ce aveam, numai nu ne-au luat în brațe. Le-am dat pentru găzduire și ospătare, și au fost cât se poate de bucuroși. După ce ne-am pus burțile la cale, am cerut gazdei să ne culce undeva, că mersesem toată noaptea. Am dormit duși până spre seară. Când ne-am trezit, un băiat care ne aștepta ne-a cerut să-i vindem tutun pe bani. Spunea că era argat la bătrânul care de dimineață refuzase să ne primească. Gazda noastră ni-l descrisese pe bătrân ca pe un căpcăun zgârcit și hapsân. Mai întâi i-am spus argatului să-i spună căpcăunului că nu-i dăm tutun, dar mai apoi Colea a fost de părere să-i vindem. I-am cerut un preț cam piperat, băiatul s-a dus să-i spună moșneagului și s-a înapoiat repede să cumpere. Gazda ne-a mai povestit câte sute de oi avea moșneagul și că avea o magazie mare doldora cu brânză.

În câteva zile, ne-a prins paştele '44 în alt sat, unde erau românaşi de-ai noştri. Două zile şi două nopţi ne-au ţinut gazdele aproape cu forţa şi nici la plecare nu vroiau să ne lase. Am petrecut două zile grele, cu pune-te masă, strânge-te masă. Gazdele se plângeau că şi popa din sat fugise şi la biserică nu fusese cine să slujească decât un bătrân care citise din cărţi. Şedeam lângă Colea pe un divan, cu masa plină de mâncare şi băutură dinainte, şi de cum ne simţeam osteniţi ne lăsam pe spate şi Colea dădea drumul sforăitului care făcea ca buhaiul la sfântul Vasile. Am plecat de acolo cu chiu cu vai şi încărcaţi cu merinde şi băutură că nu eram bucuroşi.

Ne făcusem planul încă de la gazdă să mergem în jos, spre Dunăre. Vâlcovul nu era departe. De acolo urma să ne ducem cu vaporul la Galaţi unde aveam să ne interesăm de divizionul pierdut. Cui ne-o întreba, aveam să le croim minciuni că am rămas de unitate căutând o căruţă cu aparate, că am rătăcit şi altele de-alde astea.

Nu mai ţin minte cum am ajuns la Vâlcov. Acolo ne-a găzduit un bătrân lipovan pescar. Mâncarea o risipisem pe drum şi moşul ne-a dat peşte. Atât avea, peşte. Altceva, pâine ori mămăligă, n-avea. N-avea nici sare. Ne-a dat câte o scrumbie mare prăjită, grasă şi nesărată. Colea a înfulecat-o şi i s-a făcut rău. Deodată s-a făcut alb la faţă ca peretele, a alergat afară pe prispă şi a dat scrumbia afară, apoi a rugat pe lipovan să-i dea ceva acru. „Nema", i-a răspuns bătrânul, şi amândoi au prins a vorbi ruseşte. Mai târziu, Colea s-a liniştit şi ne-am întins pe prispa moşului să ne odihnim.

Noaptea, a venit vaporul şi ne-a luat şi pe noi. Căpitanul, sau cine o fi fost, că avea uniformă şi caschetă pe cap, ne-a întrebat cu jumătate de gură de soarta noastră. I-am recitat povestea ticluită de noi şi a doua zi în zori am debarcat la Galaţi.

În port era pe atunci un restaurant, „Pisica Neagră".

Era aprilie '44, nu împlinisem încă 24 de ani. După ce am luat prânzul împreună cu Colea, la restaurant, ne-am sfătuit amândoi. Când am ajuns la chestiunea să ne prezentăm la comenduire, să le spunem şi lor povestea cu „căruţa de aparate", Colea a căzut pe gânduri. L-am aşteptat, şi, când a vorbit, a început s-o cârmească, când încolo când încoace. În cele din urmă, şi-a amintit că are pe cineva, o cunoştinţă în oraş, la care vrea să se ducă. L-am întrebat dacă vrea să-l însoţesc şi a dat din cap a negaţie. Am ieşit din

restaurant amândoi, ne-am înţeles unde să ne revedem peste două-trei ceasuri şi ne-am despărţit.

Am luat-o hai-hui pe străzi. Era o zi caldă, frumoasă şi am dat peste un ţigănuş cu lădiţă de lustragiu. Cizmele îmi erau pline de noroi uscat. Am pus piciorul pe lădiţa ţigănuşului. Am sporovăit cu el cât timp a durat curăţatul cizmelor. L-am recompensat, nu regeşte, dar corespunzător, că doar eram în bani, şi mi-am văzut mai departe de vagabondajul meu. Când am constatat cât de încet trecea timpul, am regretat că nu căutasem un cinematograf. Nu mai văzusem un film de nu ştiu câtă vreme. Acum însă era târziu.

L-am aşteptat pe Colea la locul cuvenit încă un ceas peste înţelegere, cât am sperat că va mai apărea. Se însera şi nu ştiam ce să fac.

Mi-am amintit că la „Pisica Neagră" ne servise o chelneriţă tânără. M-am dus la restaurant, m-a recunoscut şi, pe şoptite, am întrebat-o dacă nu ştie unde aş putea dormi o noapte... Mi-a răspuns zâmbind „la mine" şi ne-am înţeles să revin la ora închiderii localului. Îmi luasem o piatră de pe inimă; aici nu mai era un sat, să întrebi la o casă dacă te poate găzdui. La un hotel s-ar fi putut ivi complicaţii nedorite. Şi aşa, cât am umblat prin oraş, m-am tot ferit să nu dau nas în nas cu vreo patrulă militară.

Târziu în noapte am aşteptat în întunericul care se lăsase în apropierea restaurantului. „Ai venit chiar. Credeam că ai încercat numai marea cu degetul"... a spus fata.

A trecut noaptea; gazda a fost primitoare, s-a sculat dimineaţă şi a făcut cafea ori ceai, nu-mi mai amintesc. Am mai schimbat câteva vorbe, i-am pus pe o masă „pentru deranj". Cred că a fost mulţumită, eu de asemenea. Pentru orice eventualitate, am întrebat-o: „Deseară pot să te aştept?" „Da, sigur" mi-a răspuns. „Ştii, numai te rog să stai mai retras, să nu te vadă vecinii"...

Am îndeplinit dorinţele ei întocmai. N-am venit, ce-i drept, cu nici o floare, dar dacă nu greşesc cred că i-am adus ceva dulce, bomboane, ciocolată. Şi iar ne-am culcat amândoi în singurul pat din cameră.

Nu ştiu dacă peste noapte am visat, dar încă nu se luminase de ziuă când s-au auzit bătăi în uşă. Fata s-a dat jos din pat şi s-a dus să deschidă. Au intrat doi militari, unul după altul. Sergentul avea

pistol la centură, soldatul pușcă sub braț. „Hai", a spus sergentul venind direct la patul în care eram eu, „echipează-te!". Și s-a retras doi pași, să-mi lase loc pentru echipare.

N-am spus nici un cuvânt, m-am dat jos din pat și m-am îmbrăcat. Din când în când o căutam cu privirea pe gazdă. Nu știu ce-și găsise de treabă într-un colț. Am scos din buzunarul de la piept banii ei și i-am lăsat pe scaunul de la capul patului. Sergentul mi-a luat pistolul Bereta atârnat de canatul patului și tocul de pânză cu două încărcătoare pline și am ieșit între cei doi. „Rămâi cu bine"... i-am spus gazdei din prag. „Mergi sănătos" mi-a răspuns ea. „Să știi că nu eu te-am trădat", mi-a mai strigat ea din ușă. Atunci cine?!...

La comenduire, sergentul m-a lăsat în fața mesei la care stătea un plutonier major. Acesta mi-a spus de la început, cu un aer de pehlivan ce era: „deșartă tot din buzunare și pune aici pe masă". Pe masă, sergentul depusese pistolul meu și încărcătoarele. Am început să execut ordinul. Între timp, majorul m-a mai întrebat câte ceva, din ce unitate făceam parte, unde m-am despărțit de unitate și altele, după care m-a trimis cu un soldat „la beci".

Era într-adevăr beci acolo. În întunericul din încăpere, am numărat vreo trei deținuți. În următoarele două zile au mai adus încă doi. Nu prea aveau „clienți". Ori nu erau în oraș alde noi, ori ei nu aveau destule patrule care să măture străzile cum trebuie.

Nu știu ce ne-au dat de mâncare în cele două zile. Îmi părea rău după fotografia mamei împreună cu cele două surori mai mici, după poza fetei, a Lidei, cu dedicația scrisă pe verso și, bineînțeles, după țigările și bricheta mea. Am dus dorul fumatului. De la sentinele am mai cerșit câte o țigară pe care o fumam câte trei, cu sete.

A treia zi, dis-de-dimineață, ne-au pus cătușe la mână, câte doi împreună și, cu două sentinele, am plecat toți cei șase spre gară. Ne-am urcat într-un tren și nu am mai văzut nici fotografii, nici bani și nici țigări. Pistolul meu îl ducea una din sentinele.

Nu știam unde merge trenul, dar în cursul zilei am înțeles că eram pe undeva în sudul Basarabiei. Pe după prânz am coborât într-o haltă și, tot încătușați, am ajuns în curând într-un sat în apropiere. Pe drum mi-a venit să râd la gândul cum arătam eu în efectele mele bune și cu cizmele lustruite alături de zdrențărosul cu care eram încătușat.

Am ajuns undeva, la un sediu de jandarmerie, sau ce-o fi fost acolo şi ne-au băgat iar într-un beci. Iar foame, iar lipsă de tutun.

În dimineaţa zilei următoare, aproape de ora prânzului, caporalul din garda de acolo a venit în uşa beciului şi i-a spus sentinelei de pază să mă scoată afară. Afară, m-a tras la câţiva paşi distanţă, mi-a spus să-mi scot cizmele şi şi-a scos şi el moletierele şi bocancii scâlciaţi. Şi-a tras în picioare cizmele mele şi mi-a făcut semn să încalţ bocancii lui şi să-mi pun moletierele. Apoi m-a predat iar sentinelei de pază să mă pună mai departe la murat. Îmi venea să turbez, acum şi fără cizmele mele, amintindu-mi şi de plutonierul major care mă jefuise ca în codru.

Ziua aceea a trecut greu de tot. În dimineaţa următoare, s-a deschis uşa iar, şi un soldat din gardă m-a scos afară. Numai pe mine. După o aşteptare de cam o jumătate de ceas, l-am văzut ieşind din casă pe sublocotenentul de la adjutantura divizionului nostru. Când ne-am întâlnit, a venit zâmbitor spre mine, mi-a întins mâna şi m-a luat pe după umeri. Soldatului din gardă, sublocotenentul i-a spus că poate să-şi vadă de treabă. Atunci i-am povestit ofiţerului ce se întâmplase cu cizmele mele. M-a ascultat mirat şi mi-a spus să-l aştept puţin. A intrat înapoi în postul de jandarmi, a zăbovit puţin şi a ieşit însoţit de un subofiţer care a strigat după comandantul gărzii. Acestuia i-a ordonat să-l aducă îndată pe caporalul încălţat cu cizmele mele. Erau încă lustruite cum le făcuse ţigănuşul la Galaţi. Subofiţerul s-a răstit încruntat la caporal şi l-a pus să şi le scoată din picioare. Eu am descălţat bocancii şi am făcut schimbul. Subofiţerul i-a strigat nervos caporalului „marş", ca unei javre, şi i-a tras şi o înjurătură printre dinţi.

În uliţă ne aştepta ţinecalul sublocotenentului. Cei trei cai înşeuaţi erau legaţi la gard. Am încălecat toţi trei şi... v-am spus povestea cum am petrecut-o.

La divizion, băieţii m-au primit cu bunăvoinţă. Ofiţerii, cu discreţie, alţii cu indiferenţă. După trecerea peste limanul Nistrului, divizionul fusese îndrumat spre Prut. Mai târziu fusese întors din drum şi bateriile – înşirate pe malul Nistrului la nord de Tighina. Comanda divizionului era la Olăneşti, un sat mare pe malul înalt al apei, din care populaţia fusese evacuată în totalitate. Era un sat frumos cu grădini şi livezi de pomi fructiferi. Aşezarea întreagă era

acum împânzită de militari și se vedea că suferă de pe urma acestor ocupanți vremelnici.

Într-o zi, un biet moșneag, cu picioarele goale și cu câteva fire de păr alb înfipte în chelie, fusese surprins în propria lui grădină. Soldații făcuseră acum roată în jurul lui și îl tot sâcâiau „spune moșule, unde ai îngropat butoiul cu vin"... De la moș am auzit – și nu le-am uitat până acum – două zicale. Una spunea așa: „Ivan n-avea boi și nici nu-i trebuia"... Cealaltă – adresată unui militar dintre cei de față: „Ești hâtru și multă hârtie mai știi"... După cum arăta, moșul nu era de fel speriat, căci pesemne multe vifornițe bântuiseră peste dânsul.

Ofițerii mei, nici unul nu m-au luat la întrebări, și s-au dovedit cu mult bun simț.

Încă din prima zi, m-am instalat cu aparatele de observare pe care le aveam în primire în podul acoperit cu stuf al unei case arătoase și am scos luneta periscop printr-un hogeag. În pod era întuneric și răcoare că vremea se încălzise. Podul era bine închis, astfel că țânțarii nu mă prea vizitau. Mă uitam prin aparat pe celălalt mal, unde de asemenea era un sat. Trebuia să scrutezi mult, și abia se putea vedea câte o pisică trecând de la o casă la alta, ori cum aruncau rușii pământul cu lopata din tranșeele pe care le săpau. Încolo, la ei camuflajul se păzea cu strictețe, nu ca la noi.

Într-o seară, înainte de a se întuneca de-a binelea, ai noștri se strânseseră ciopor la o fântână, cu caii la adăpat. Au început atunci cei de peste apă să tragă cu brandurile la grămadă. Au omorât și rănit oameni și cai. La dânșii, dacă nu te uitai cu de-amănuntul nu vedeai nici o mișcare. Liniște de țintirim și pustiu. Nici o mișcare.

Cu înțelegere, ori din delicatețe, căpitanul – acum maior, comandantul de divizion, nu mă chemase în fața lui să-i raportez cum se făcuse că dezertasem. Numai când mai târziu, întâmplător, am dat ochii cu el m-a întrebat zâmbind „ei, cum a fost în permisie, domnule?"... Desigur, m-am codit cu răspunsul și mi-am plecat privirea în pământ. Dar nici el n-a așteptat răspuns și m-a lăsat în plata Domnului. Mai târziu am aflat de la alții că personal s-a deplasat cu trăsura la pretorat în apărarea mea.

În vreme ce ajungeau la noi zvonuri despre lupte grele la nord, în sectorul nostru liniștea a durat.

La sfârşit de iunie, aici erau caise mari, parfumate şi frumoase de-ţi părea rău să le mănânci. Trăgeau nemţii camionul sub pom, scuturau pomul şi se mişcau mai departe. Când lada camionului ajungea cam pe la jumătate, plecau în drumul lor. Eu îmi umpleam o coşarcă de nuiele împletite, o urcam în pod şi mi-o puneam la capul aşternutului – cât să ajung cu mâna dreaptă. Că în stânga ţineam cartea pe care o citeam la lumina lumânării. Cotrobăiam prin case şi strânsesem ce cărţi putusem găsi. Cele mai multe de şcoală, în limba română cu litere chirilice, cum învăţau copiii basarabeni pe ele.

Aşa a durat liniştea până la 23 august '44, când am primit ordin că seara, la orele 21, să părăsim poziţia. Aşa am făcut. Jos, la malul apei, unde bieţii infanterişti se luptau cu puzderia de ţânţari care năvălea din stufăriş, au lăsat în urmă câte un om la 100 de metri să mai tragă câte un foc de armă când şi când, chipurile să-i înşele pe cei de dincolo. Grosul şi-au luat catrafusele şi, încărcaţi ca asinii, au ieşit pe coastă prin beznă.

A doua zi, pe 24 august, în zori, după un marş forţat toată noaptea, ne-am oprit într-un sat unde am primit surogatul şi pâinea. Ruşii ne-au lăsat să înghiţim în tihnă şi, când am ieşit din sat pe un podeţ peste o mlaştină, dincolo, în porumbiştea înaltă cât omul, unde au început să tragă şi să pârâie din trei părţi, atât din faţă cât şi de pe flancuri.

Instantaneu s-a iscat panica, oamenii au început să alerge alandala, aruncând bagajele printre păpuşoaie. Răniţii au început a striga. Îmi amintesc de un locotenent de infanterie, decorat, dragă Doamne, cu crucea de fier nemţească, care cu revolverul în mână striga, cu ochii cât cepele, după ostaşi să stea pe loc, să nu mai alerge, să lupte... Cum să se oprească, dacă proiectilele de branduri explodau în toate părţile, dacă armele automate pârâiau în draci? Cu cine să lupte, că lanurile de păpuşoi erau împânzite numai cu de-ai noştri?

M-am gândit mai târziu la cele întâmplate în ziua aceea nenorocită de 24 august '44, cu unităţile noastre care porniseră liniştite în retragere. Grupuri restrânse de avangardă inamică se infiltraseră în faţa şi în flancurile noastre, printre păpuşoaie. Cu arme uşoare, cu automate, cu mitraliere de-ale lor trase pe două roţi şi cu branduri uşoare, dar care toate pârâie şi pocnesc repede, uimitor. Dacă la zgomotele iscate prin surprindere oamenii îşi pierd calmul şi

judecata, înseamnă dezastrul. Asta cred că s-a petrecut atunci, acolo. Lipsise din partea alor noştri şi o cercetare înainte, şi asigurare de avangardă, astfel fiind cauzată surpriza şi iscarea panicii. Panica în sine completase nenorocirea, ştiut fiind că, odată pornită, greu poate fi oprită şi impusă starea de linişte. A fost, cred, o cacialma a ruşilor, în care s-au dovedit experţi. Iar ai noştri, oricând gata să-şi piardă cumpătul şi să intre în derută. Cine şi când se gândise să instruiască ostaşul român cu privire la panică şi la urmările ei nefaste? La alţii, poate la nemţi, se avea desigur în vedere şi instruirea pentru astfel de situaţii, se arăta caracterul contagios al panicii, când individul slab de înger molipseşte pe cei din jurul lui.

M-am trântit printre lujerii paşnici, în ţărâna moale, răcoroasă, recent prăşită. Dacă n-ar fi fost zarva, strigătele, pocnetele şi pârâitura acolo era straşnic pentru un pui de somn.

Nu mi-a trebuit mult să mă dizmeticesc. Recunosc că agitaţia mă molipsise şi pe mine. Aşa, în câteva minute, m-am liniştit şi m-am gândit „înapoi în satul de unde abia plecasem". Acolo nu se auzeau zgomote şi explozii. Era linişte.

Am început să mă târâi mai întâi pe burtă, apoi aplecat, la adăpostul decorului de verdeaţă. Când am ieşit dintre păpuşoaie, la malul mlaştinii, m-am gândit că podeţul putea fi vizat, l-am lăsat în dreapta mai departe şi am intrat cu cizmele în nămolul verde. Repede, mocirla mi-a ajuns până sub centură. Pe la mijlocul bălţii mi-a trecut de centură, dar nu mult. Apoi am început să ies tot mai sus, tot mai mult, până am dat de pământul tare al celuilalt mal. M-am scuturat cât am putut de glodul de pe mine şi am început să alerg înspre gardul primei case. Am deschis portiţa mică şi m-am aşezat pe pământ, în panglica subţire de umbră a gardului. Respiram repede, adânc, din fundul plămânilor. Inima îmi zvâcnea cu străşnicie. Curând, a ieşit din casă un moşneag înalt, de pe prispă şi-a pus mâna streaşină la ochi şi s-a uitat spre mine. Când s-a apropiat, s-a oprit la vreo câţiva metri de unde zăceam eu şi i-am spus cu rugăminte în glas: „moşule, ai apă? uite în ce hal sunt"... Moşul s-a gândit puţin, dar a înţeles repede şi mi-a spus: „ai sărit ca un broscoi în baltă". S-a întors zâmbind, a scos de undeva o balie şi a turnat în ea două găleţi cu apă dintr-un vas de la uluc. Apa era de ploaie şi călduţă. Era un soare fierbinte. Mi-am scos toate de pe mine şi întâi

m-am băgat gol în balie, m-am ghilosit. Apoi am luat pe rând mai întâi rufele, după care pantalonii și vestonul, iar la urmă cizmele, toate la refec. Le-am stors cât am putut și le-am întins pe iarbă, la soare. O vreme am stat așa, cu durligile goale, apoi, că mă ardea soarele, mi-am tras izmenele și cămașa pe mine. Pantalonii și bluza erau de doc, ținuta de vară, așa că aveau să se zbicească repede. Cizmele le-am dosit la umbră, să nu se scorojească pielea. Moșul mi-a adus mai târziu o nucă de seu, și le-am uns, că și el avea în picioare tot ciubote.

Mai târziu, a învârtit moșul un pui de mămăligă, a scos de undeva brânză sărată, a strivit o ceapă și la urmă apă rece de la fântână.

Era singur moșul, n-avea pe nimeni. Spunea despre o fată a lui, măritată în sat, și nepoți mărișori de-acum. Cu vocea înceată, a mărturisit că oamenii nu-s bucuroși de întoarcerea iar a rușilor, gospodarii – întări el. Calicimea da, numai așa, de invidie împotriva gospodarilor. Avea ceva pământ, dar știa că de-acum recolta nu mai era a lui.

Tot sporovăind și fumând, a trebuit la un moment dat să mă echipez, că se uscaseră și hainele, și începuse să scârțâie poarta. Intrau de-ai noștri, militari, câte unul, câte doi, însoțiți de femei din sat și de bătrâni localnici, vecini de-ai moșului. Până a trece soarele de amiază, s-au strâns peste treizeci de soldați, femei și oameni și copii cam tot atâția, de se umpluse ograda mare a moșneagului. În grupuri mici, își găsiră locuri pe la umbră și se puseseră pe taclale. Uneori, câte un râs scurt de femeie, de ici colo.

I-am spus unui militar să sfătuiască pe cei care aveau arme să le așeze în piramide, și muniția să o pună grămadă jos. Trebuia de-acum să ne gândim că suntem ca și prizonieri, și să așteptăm să vedem ce va mai fi.

În grupul în care eram împreună cu moșneagul și o femeie în vârstă, am încercat să înțeleg de la ei cum se purtau rușii, în special militarii lor, cu dânșii. Că doar abia cu câțiva ani în urmă ei, basarabenii, stătuseră sub ocupație sovietică un an, în '40 - '41. Din spusele lor, chiar dacă autoritățile și legile erau aspre, oamenii erau ca peste tot, și buni, și răi. Acum, cu războiul și amestecul de tot felul de neamuri, că Uniunea Sovietică e întinsă, cine știe cum s-or mai fi schimbat. Chestiunea era greu de dezbătut, într-adevăr. Străinul cu

străinul sunt peste tot bănuitori, aspri, mai cu seamă când e vorba despre viață și moarte.

Erau ceasurile cam două după amiază, când pe portiță a intrat un bărbat și a strigat: „oameni buni, vin rușii!" S-a produs îndată rumoare și agitație. Toți s-au strâns spre portița ogrăzii să iasă afară în uliță.

În stânga, departe pe șoseaua pustie, se vedea o mașină mică, deschisă, oprită. Pentru că printre noi nu se vedea nici un gradat, le-am spus alor noștri să formeze un front în marginea șoselei și așa au făcut. Le-am vorbit că e bine să ne prezentăm disciplinat, ostășește. Când m-am uitat, mașinuța se pornise spre noi, se vedea după praful stârnit.

În curând, a ajuns în dreptul nostru. Când a oprit în mijlocul șoselei, am văzut că erau numai un ofițer cu soldatul șofer. Au trecut cred două, trei minute până ce ofițerul a coborât din mașină, îndreptându-se spre noi, și soldatul șofer la un pas în urmă. Am comandat luarea poziției de drepți și întorcându-mă, am salutat cu mâna la capelă, strigând „să trăiți, domnule ofițer!" A răspuns „dobrî deni, soldatî"... Și, în continuare, tot pe rusește: „ei, ați isprăvit războiul?" Un localnic ne traducea pe românește. „Era mai bine mai devreme, dar nu e rău nici acum... Acela de colo de ce plânge? Ești bărbat, băiete... Noi nu mâncăm oameni"... Traducătorul i-a spus despre cel emoționat că era un copil, tânăr, speriat. Ofițerul rus, am înțeles că avea gradul de locotenent colonel, a mai întrebat: „da' nemți, nu sunt nemți pe-aici?" Un localnic i-a răspuns că mai devreme întâlnise un neamț rănit, care umbla șchiopătând și avea în fiecare mână câte o grenadă.

În acel moment, ofițerul, văzând că soldatul șofer se pregătea să-și facă o țigară de mahorcă, i-a spus ceva într-o limbă străină, pesemne asiatică. Soldatul a renunțat la țigară, s-a dus la mașină, a desprins pușca pe care o avea fixată acolo, la parbriz, a luat-o la braț și a revenit în spatele ofițerului. Acesta ne-a mai întrebat: „ați mâncat, băieți?" și, în timp ce se urca în mașină, „mai duceți-vă pe la case să vă deie femeile de mâncare", iar către omul care îl întâlnise pe neamț i-a spus să se urce lângă dânsul în mașină. În timpul ăsta, îmi fulgerase prin cap o idee și l-am rugat pe traducător să-i spună ofițerului că îl rugăm, dacă binevoiește, să ne dea o hârtie la mână în

care să scrie că ne-am predat de bună voie. Perevocicul a tradus, colonelul a scos un carnet şi un creion şi a scris câteva rânduri pe o filă, a rupt-o din carnet şi mi-a întins-o. Am salutat şi i-am mulţumit, apoi am comandat băieţilor să ia din nou poziţia ostăşească. Maşina a pornit. Omul care fusese pe post de traducător ne-a mai spus ce-i mai adăugase colonelul, anume că a doua zi dimineaţă să ne adunăm şi să pornim la drum, că vom întâlni unităţi militare sovietice care ne vor îndruma mai departe.

Adunarea s-a destrămat pe îndelete. Le-am spus băieţilor că acolo era locul de întâlnire a doua zi, la ora nouă dimineaţă. Ne-am risipit cu toţii care încotro. Eu am rămas la moşneagul meu, care singur m-a îndemnat să rămân, că „mai alungăm singurătatea".

A doua zi, s-a făcut ceasul zece şi, din cei treizeci şi doi de soldaţi câţi fuseserăm în ajun, ne-am adunat douăzeci şi opt. Mi-am luat rămas bun de la moşneag şi am pornit cu cârdul în aventura necunoscută. Foaia scrisă de ofiţerul rus era la mine în buzunarul de la piept al bluzei. Mergeam agale, ca un cârd de gâşte, prin colbul şoselei, sporovăind. Unul spunea că auzise la gazda lui zvonuri despre întoarcerea armelor împotriva nemţilor. Cine ştia ce era adevărat şi ce nu ? Oamenii scornesc vrute şi nevrute. Noi mergeam unde nu ştiam. Deocamdată către satul următor.

În ziua aceea, ne-a venit din faţă o unitate lungă de militari ruşi şi, nu după multă vreme, alţii. Până dincolo de amiază am ajuns într-un sat unde ne-am hotărât să rămânem peste noapte. Tot aşa am stabilit locul şi ora adunării de a doua zi şi ne-am împrăştiat pe la case.

A doua zi, era douăzeci şi cinci august, iar am depăşit ora stabilită pentru adunare şi iar lipseau vreo doi-trei. În schimb, băieţii aduseseră cu ei o mulţime de noutăţi adunate de pe la gazdele unde dormiseră. Că s-a încheiat armistiţiul cu ruşii, că Mareşalul fusese arestat, unul spunea chiar că a fost împuşcat, nu se ştia dacă de nemţi ori de sovietici. Că la Bucureşti venise armata americană cu avioanele... Îţi zbârnâia capul de atâtea câte auzeai şi versiunile se contraziceau.

Prin sate viaţa decurgea normal. În ogrăzi, femeile spălau rufe, copiii se hârjoneau, găinile cotcodăceau. Şi noi mergeam pe drum fără tragere de inimă. În ziua aceea, aproape mereu au trecut pe

lângă noi coloane şi coloane militare sovietice. Adică cum pe lângă noi, că ne retrăgeam din calea lor în şanţul şoselei. Când un soldat rus s-a oprit în faţa mea, cu ochii bolditi la cizme, am intuit ce-i trecea prin minte şi îndată am scos foaia scrisă de colonel şi i-am arătat-o unui ofiţer de-al lor. A citit-o şi i-a spus soldatului rus să-mi dea pace, să intre în coloană, după care mi-a întins hârtia.

După câteva zile, afluenţa armatelor sovietice s-a întrerupt. Într-o zi, din urmă ne-a ajuns un convoi lung de prizonieri, de-ai noştri, care arătau ca vai de ei, cenuşii de praf şi însetaţi de căldură. Noi tocmai eram în jurul unei fântâni şi, când nenorociţii au încercat să se apropie şi ei de fântână, sentinelele ruseşti i-au stropşit, şi din nou am fost nevoit să folosesc biletul colonelului rus. Aşa am fost lăsaţi în pace. Nu ştiu ce scrisese ofiţerul pe foaia de carnet, de parcă era fermecată. Cum o citeau, nu mai aveau treabă cu noi.

Vreo săptămână am hălăduit noi aşa, în voie, până undeva unde am trecut Nistrul. Ei, şi dincolo s-a schimbat calimera. Atât ne fusese. Localnicii nu mai erau aşa de binevoitori, ne priveau suspicioşi şi unii chiar ne înjurau. Cu femeile ce mai puteam comunica.

Într-o zi ne-a ajuns din urmă o coloană de tineri, mai multe fete decât băieţi, care spuneau că merg „la robotă". Dar păreau veseli, câte doi-trei cântau, şi noi ne uitam nedumeriţi la dânşii.

Într-un sat, am aflat că era acolo un lagăr pentru prizonieri, proaspăt înfiinţat. Am dat de el în marginea satului şi ne-am dus cu toţii... la poartă. Eram hotărâţi să cerem să ne primească, pentru că ne săturasem să tot cerşim de mâncare de la oameni şi să fim hăituiţi şi alungaţi.

Poarta lagărului era de fapt o colibă, cu sentinelă cu arma la umăr şi un ofiţer sovietic care şedea pe o ladă, la umbră, fuma şi dădea ordine. În faţa lui, după ce am salutat, i-am întins hârtia de la colonel. A citit-o, s-a uitat lung la noi şi ne-a spus cam aşa: „Ce dracu' căutaţi voi aici? N-aţi mai găsit alt loc sub soare? Aşteptaţi acolo..." şi ne-a arătat cu degetul marginea şanţului.

Parcă ne luase cineva minţile, parcă ne legase la ochi. Să nu vedem noi ce era în „lagărul" acela, să ne stea mintea în loc, să nu înţelegem că ne puneam singuri capul pe butuc! Peste un ceas, nu mai mult, aveam să mă căiesc amarnic de prostia făcută.

Am aşteptat pe marginea şanţului cât am aşteptat, şi iar m-am dus la ofiţerul de la poartă. Şi iar ne-a răspuns să aşteptăm. Atunci n-am înţeles de ce nu ne băga şi pe noi în ciurdă. Mai târziu aveam să-mi dau seama că acel om era un suflet curat şi că nu mai avea nevoie de nici un om în plus pe lângă cei pe care-i avea în ţarc. Până la urmă ne-a primit. Ne-a dat în seama unui soldat care, după ce ne-a percheziţionat şi ne-a curăţat de ce mai aveam fiecare, o gamelă ori o lingură, ne-a dat drumul în ţarc.

O împrejmuire de două fire de sârmă ghimpată prinse pe nişte pari înfipţi în pământ. Din loc în loc, în afara împrejmuirii, câte o sentinelă care tândălea de colo-colo. Iar înăuntrul ţarcului, cam la un pas-doi de gard, câteva sute de nenorociţi, prăfuiţi, însetaţi şi aprinşi la faţă de soarele nemilos, cei mai mulţi trântiţi la pământ, fumând. Alţii rătăceau câte doi-trei, dar cea mai mare parte – adunaţi într-o margine a ţarcului, bucătăria, trei butoaie de tablă ridicate pe pietroaie şi cu foc sub ele. Stăteau locului, cu privirile rătăcite, de zăbăuci, şi priveau aburul care ieşea din butoaie. În amurg ni s-a împărţit fiertura, o zeamă negricioasă de crupe de porumb, câte un polonic de cap.

Prima noapte „în lagăr" a fost lungă şi groaznică. Adunătura de oameni-vite nu s-a mai astâmpărat, au vorbit, s-au mişcat într-una, s-au certat şi, de câteva ori, câte o sentinelă a slobozit câte un foc de armă cine ştie de ce.

Nu ştiu câte zile şi nopţi jalnice am stat în ţarcul de oameni-vite. O dată pe zi – zeama cu urluiala de porumb rară, nesărată, care trebuia să ne ţină de foame şi de sete douăzeci şi patru de ore.

Am făcut malarie. Crizele mă zdruncinau din toate încheieturile, tremurul mă scutura ca pe o zdreanţă. Nici nu ştiu cum s-a întâmplat, dar m-am trezit lungit pe paie sub un şopron, alături de alţii, în curtea unei case din sat. Asta era bolniţa lagărului. În zilele când nu aveam frisoane era chiar bine acolo. Linişte, umbră, puteai să zaci în tihnă, să dormi. Aveai apă de băut şi, din când în când, un om mai în vârstă, chel şi gras, ne dădea pastile mici, galbene. La ora mesei, o femeie ne aducea câte o cutie de conserve cu mâncare pe care o înghiţeam în silă, ştiind că trebuie să mă pot ţine pe picioare.

N-am rămas mult nici acolo. Într-o zi s-a iscat zarvă. Înainte de amiază – soarele era de două ceasuri bune sus pe cer – ne-au

încărcat într-o căruţă pe cei câţiva care nu puteam merge, şi ceilalţi într-un convoi, să fi fost douăzeci de bolnavi, şi, însoţiţi de două sentinele şi soldatul care mâna căluţii căruţei, ne-am pornit la drum. Două sau trei zile ne-am târâit şi ne-am torturat pe drumuri prăfuite, sub soare de sfârşit de august, până am ajuns în lagărul adevărat de prizonieri. Şi pentru soldaţii care ne însoţiseră şi ne zoriseră întreaga zi, uneori împingându-ne cu patul puştii dacă rămâneam de cârd, capătul expediţiei a însemnat o uşurare, d'apoi pentru noi, cei bolnavi. Amintirea acelui calvar îmi apare acum în memorie istovitor, tulbure şi de necrezut. Îmi amintesc însă bine un amănunt: la intrarea pe o şosea lungă, pe un stâlp de telegraf, pe o tablă care se bălăbănea în vânt, am putut citi „calea Mareşal Ion Antonescu"...

CAPITOLUL 4 – IADUL

Când m-am limpezit la minte, mă aflam unde aveam să aud că era infirmeria lagărului. Trei odăițe scunde și o palmă de loc în fața lor, înțesate toate de bolnavi. Mai toți zăcând pe dușumelele odăilor.

Dimineața, după ce doi-trei care se puteau mișca terminau de făcut curățenia, apăreau cei doi medici în bluze albe, prizonieri și ei, și, ajutați de doi infirmieri, „consultau" bolnavii. Îi internau pe cei proaspăt aduși și-i externau, dacă era cazul, pe cei care treceau în lagăr.

Medicația era pe sponci sau aproape deloc, condițiile de igienă derizorii. Uneori erau expediați la spitale câte o grămadă. Atunci se mai limpezea atmosfera și mai puteai respira în voie.

Am rămas acolo nu știu cât, până am fost trimis înapoi în lagărul mare, adică dincolo de gardul des de sârmă ghimpată. Pastilele galbene pe care le primisem își făcuseră treaba. Am fost repartizat la o brigadă de slăbănogi, pe limbajul lagărului numită O.K. Niciodată n-am aflat înțelesul acestor litere, pesemne inițialele a două cuvinte rusești. Cele trei brigăzi O.K. din lagăr însemnau cei care nu eram scoși la muncă, scheleticii. Deosebirile de tratament între noi, cei de la O.K., și cei din brigăzile lucrătoare, erau că nu ne scoteau la lucru, că am avea, chipurile, dreptul la rații de hrană suplimentare. Asta era însă un neadevăr sfruntat. E drept că rămâneam în lagăr fără să facem vreo treabă. În consecință, nu aveam încălțări în picioare și nu ni se dădeau haine călduroase, manta ori pufoaică, și nici pe cap nu aveai ce pune dacă-ți dispărea capela. Când trebuia să ieși afară pentru nevoi, luai în picioare de lângă ușă niște șcrabe de nedescris, cu care abia puteai păși.

Cei din brigăzile care ieșeau la lucru aveau ocazii „afară" să cerșească ori să ciordească câte ceva. Să facă rost de orice le cădea la mână și care le putea fi de folos în lagăr pentru a fi schimbate. Mâncarea era valuta forte în trocul din lagăr. Cei din brigăzile O.K. priveam cu jind la târguielile care se practicau, din lipsă de lucruri de schimb. Era un motiv în plus pentru a fi handicapați nu numai de

drept, dar și de fapt. Dacă erai fumător și o perioadă nu se împărțea mahorcă, n-aveai decât două soluții să-ți satisfaci patima: ori să cerșești un capăt de țigară, ori să renunți la o parte din rația de pâine ori de ciorbă. Și hârtia de țigară, precum și chibriturile, erau o problemă. Trocul se practica pe scară largă. Și banii mergeau, dar de unde bani? Obiecte de preț, ceasuri, inele, dispăruseră dacă nu fuseseră ridicate la percheziţiile care se făceau în diferite situații. Dacă mai salvaseși ceva, în schimbul unei verighete, de pildă, puteai obține un post de oarecare importanță în administrația lagărului. La bucătărie, ori paznic la vasele pentru depozitarea apei, sau chiar șef de brigadă. Nu era de lepădat nici brigadier de rând în brigada însărcinată cu întreținerea curățeniei la privată, unde aveai dreptul la supliment de ciorbă, și aici într-adevăr se respecta dreptul. Acum însă, când toate posturile erau ocupate și se țineau cu dinții, era foarte greu de obținut un loc călduț. Dar încă o condiție de bază pentru a te ridica era că trebuia să fii și lichea, om de nimic.

De la poarta lagărului în interior, rușii nu se implicau. Vămuiau acolo tot ce intra în lagăr, își opreau partea lor, și înăuntru „capul vostru de pereți..." De la comandant până la măturător, lichelele se aleseseră ca neghina. Canaliile se aleg și se separă de mulțime te miri cum.

Într-o noapte credeam că voi muri de sete. Simțeam că dacă nu beau o gură de apă turbez. În lagăr, apa era cu ciubote roșii. La retragere, românii ori nemții aruncaseră în aer alimentarea cu apă a marelui oraș. Suferea întreaga populație. Și, culmea paradoxului, lagărul era în port, la doi pași de marea plină. Sărată, e adevărat, dar apă.

Pentru bucătărie se aducea apă cu o saca. Cinci, șase oameni trăgeau și împingeau un butoi montat pe un schelet de lemn, pe două roți și cu hulube. Cărau aproape continuu apă, de undeva din afara lagărului, și mențineau pline niște recipiente mari sub un șopron în preajma bucătăriei. Depozitul acesta de apă era păzit în permanență de haidamaci înarmați cu bâte, și era interzisă cu strictețe până și apropierea de vasele pline.

În noaptea aceea, însetat la culme, orbit de nevoie, dar și naiv, m-am strecurat prin întuneric până la marginea înaltă a unui cazan mare. Când, ridicat pe vârfurile picioarelor, să bag tinicheaua mea în apă, m-a fulgerat o lovitură zdravănă de bâtă în spate. M-am

chircit de durere şi am mai primit lovituri peste umeri şi braţe, în vreme ce sălbaticul care mă pândise ascuns rânjea şi-mi scuipa vorbe urâte, alungându-mă ca pe un nevolnic ce eram. Dacă mă bătuse, barem să-mi fi dat voie să iau un deget de apă. Dar nu. M-am retras cu faţa la bestie şi am alergat cu chiu cu vai când mi-a permis distanţarea de el. Simţeam dureros părţile lovite, uitasem de sete.

Lagărul nostru la Odessa era în port. Se vorbea că ar fi cuprins cam zece mii de suflete. În nişte hardughii foste antrepozite viermuiau zi şi noapte ca în iad făpturi pe care cu greu le puteai numi oameni. Foamea cronică, păduchii şi dizenteria erau aici la ele acasă.

În trei încăperi imense, în interior ocupate de priciuri, oamenii intrau pe brânci, unul lângă altul. Pe înălţimea fostelor magazii mari erau clădite cinci rânduri de priciuri, de la duşumele până în tavan. Locul unui om pe priciul lui era cam de 1,80 x 0,60 m. Înălţimea dintre rafturi era de 0,80 m. Românii erau în număr de circa şapte, opt mii, iar nemţii două mii.

Dimineaţa, când trebuiau să iasă brigăzile – 20-25 de oameni într-o brigadă – la apel, în curtea lagărului, şi apoi pe poartă afară din lagăr, la lucru, curtea se umplea.

Pe la ora patru, brigăzile lucrătoare reveneau în lagăr. Regula era să se confişte tot ce era captură adusă de cei care veneau. Dar fie din cauza grabei, ori a ingeniozităţii celor percheziţionaţi, parte din contrabandă scăpa vigilenţei poliţiştilor. Sovieticii, beneficiarii principali ai capturilor, menţineau la poartă brigăzile câtă vreme era nevoie pentru a fi „curăţate". Datorită filtrului de la poartă, înapoierea în lagăr se prelungea până târziu. Ofiţeri nu erau în lagăr, în afară de cei câţiva medici români şi germani, decât doi, trei rătăciţi.

În curtea lagărului, izolată printr-un gard de sârmă ghimpată, aşa-numita infirmerie ocupa unul din colţurile suprafeţei. Mai erau pe celelalte laturi cămăruţele ofiţerilor medici. Undeva era bucătăria cu depozitul de apă, şi în apropierea porţii, mai departe, privata lagărului.

Viaţa în lagăr se desfăşura în general după aceeaşi rutină searbădă, cu puţine evenimente deosebite. Dis-de-dimineaţă începea zarva deşteptării şi adunarea pentru apelul zilnic. Cei din brigăzile de lucru ieşeau afară, în curtea lagărului, cele de O.K. rămâneam în dormitoare. Apelul era de fapt o numărătoare. Şefii de brigăzi rapor-

tau numărul prezenților conducerii lagărului. Cei care primeau raportul erau comandantul sovietic al lagărului și aghiotantul lui, însoțiți de comandanții prizonieri român și german și oamenii acestora.

După terminarea apelului, se întrona liniștea relativă în lagăr. Cei din brigăzile de curățenie și toți care aveau vreo însărcinare își făceau treaba lor. Cei de la O.K. zgribuleam de frig, sporovăind, ori tândăleau unii prin lagăr, mirosind ca șobolanii pe la grămezile de gunoaie rezultate de la bucătărie. Foarte puțini erau cei care se ocupau cu despăduchitul, în special din cauza frigului.

Nenorocirile care asediau lagărul și îi copleșeau pe nenorociții de aici erau prea destule. Cele mai mari erau păduchii, foamea, dizenteria, și mai târziu epidemia de tifos exantematic.

Păduchii erau puzderie și mari. Odată am asistat la o „întrecere". Doi s-au prins să arate care dintre ei e mai îndemânatic să umple cu jivine căpăcelele de la un fost opaiț nemțesc. Inițiativa era desigur năstrușnică. Păduchii parcă izvorau mereu, și noaptea se auzea cum cei de pe priciuri se scărpinau prin somn până la sânge. Alte mijloace decât despăducherea nu erau, dar și aceasta se practica pe scară restrânsă, și cu eficacitate care nu se simțea. Celor care se întorceau de la lucru, osteniți și înfrigurați, numai grija despăduchitului le lipsea.

Când apăreau brigăzile de la lucru, lagărul se umplea de zarvă.

Locul meu pe prici era între doi prieteni de suferințe, un învățător basarabean, om cuminte și blajin, cu care ne depănam nostalgiile, și un fost cioban de prin Vrancea, un slăbănog deșirat, numai schelet și piele. Ciobanul avea fruntea cam îngustă și mintea, câtă o avea, rămasă în urmă. În ceasurile lungi de așteptare dinaintea împărțirii hranei, îl stârneam pe cioban: „Băi, Petre, cum făceați voi tocana la târlă, acolo sus, în munte?" El își dădea drumul fără alte rugăminți, de parcă abia aștepta. Repeta aceeași poveste a nu știu câta oară, întocmai. Cum tăiau oaia stearpă, cum o jupuiau, cum o hăcuiau și puneau ciosvârtele în ceaunul mare pe foc, cum fierbeau carnea până se desprindea ușor de pe ciolane, și lăsau totul să se răcorească, după care puneau ceaunul bine acoperit într-o tainiță. De-acolo scoteau în fiecare zi la ceasul mesei, într-un ceaun mijlociu, adăugau cartofi cu-

rățați cam de două, trei ori câtă carne și grăsime. Când erau fierți și cartofii, și făcută și mămăliga, se așezau roată în jurul ceaunului cu tocana călduță și cu mămăliga alături. Și fiecare, cu lingura într-o mână, scuturând-o după fiecare manevră. „Da' sare nu puneați în tocană?" îl mai iscodeam, când vedeam că istorisirea își pierde din suflu. „Ba puneam sare, cum să nu, încă de la fiertul cărnii. Păi altfel cum? Și la fiertul cu cartofii nu mai puneam sare, că avea destulă". Îi mai puneam și alte întrebări, numai așa, ca să lungesc povestea și să uităm de foamea noastră. Răutăcioși cum eram, abia așteptam să-l auzim cum își înghite cogâlț saliva, și dădea să se șteargă cu mâna la gură, zâmbind încurcat. Salivam și noi, ascultătorii, și uneori auzeam pe câte un vecin care trăsese cu urechea: „Iar ați pus de tocană ciobănească? Măi, câte prostii vă mai trec prin cap"... Atunci lui Petre îi sărea țandăra și se răstea țâfnos: „prostie a făcut cel care te-a făcut, mă! că dacă nu te făcea, acuș aveam eu mai multă ciorbă în catilocă"... și râdea satisfăcut de propria cugetare. Asta era foamea în lagăr.

Printre cei care ieșeau dimineața la lucru erau câțiva, cinci, șase, cu regim special. Cum? Uite-așa. Ăștia nu stăteau pe priciuri, ci jos pe dușumea. Erau mecanici auto. Când veneau seara în lagăr, își întindeau la locul lor o foaie de cort pe dușumea, se așezau comod și începeau să-și cotrobăiască prin ranițele lor. Scoteau de mâncare numai bunătăți, pâine de oraș, salamuri, brânză și altele. Sticlele cu băutură le țineau ascunse în ranițe, și gâlgâiau din ele pe furiș. După ce se ospătau, fumau țigări de fabrică și aprindeau cu brichete. Tăifăsuiau și râdeau între dânșii, după care se înveleau fiecare cu pătura lui și se culcau. Proviziile și încălțările și le asigurau între ei, departe de a fi în pericol.

Într-o seară, cum masa noastră întârzia, ședeam jos pe podea, în preajma „teritoriului" șoferilor, cum erau știuți ei în lagăr. Meditam și priveam. Desigur, cu jind, dar departe de orice alt gând. Numai ce îl văd pe cel mai apropiat de mine că se oprește din mâncat, taie cu cuțitul o felie groasă de pâine, după care mi-o întinde, privindu-mă insistent. Am ezitat o secundă, două, apoi am luat pâinea, cuprins de o sfială penibilă, și am rămas destul de mult cu felia în mână. Am privit roată în jur, să surprind pe careva care a văzut scena. Numai când m-am asigurat că nu erau martori am

început să mănânc pe ascuns. Nici omul, nici eu, n-am rostit nici o vorbă. Ne-am privit numai lung unul pe altul. El – binevoitor și satisfăcut că făcuse ce făcuse, eu – stăpânit de jenă și umilit. M-am ridicat încet și m-am depărtat. A fost încă o față a foamei în lagăr. Am să încerc să mai pomenesc una.

Într-o altă seară, tot înainte de a se împărți pâinea și ciorba, ni s-au dat câte doi peștișori sărați, cu sare multă pe ei. Dacă ai fi pus unul după altul în lungime, făceau cât un creion. Cei mai mulți dintre noi i-am mâncat așa goi, nerăbdători și mestecându-i îndelung. Sarea te făcea să salivezi abundent. A mai trecut ce a mai trecut și, umblând printre priciuri, am observat un neamț care, pe o tablă, își curăța peștii de sare și solzișori. Îi rădea cu cuțitul, unul din acele cuțite meșterite în lagăr, din bucăți de balot, și ascuțite pe o muchie ori amândouă, lucrate de nemți. Nemții își mai confecționau și alte obiecte, mai cu seamă pipe pentru fumat, ori își ascuțeau coada lingurii de aluminiu pentru a o folosi drept cuțit. Dar neamțul care curățea acum peștișorii pe tablă avea un cuțit din balot. Cât am stat deoparte, neamțul, tacticos, își făcuse treaba, și acum se ridicase să se depărteze. Îndată unul de-ai noștri, care se aținuse aproape, s-a repezit și a strâns în palmă grămăjoara de sare și solzișori lăsată de neamț, curățind grijuliu totul de pe tablă. Apoi s-a îndepărtat, ducând din când în când cu două degete la gură câte puțină sare și solzișori. Lagărul și foamea...

Prizonieratul este și el o componentă a războiului. Nu erau mai în câștig cei cărora li se rupsese ața, acolo undeva, și erau – sau nu erau – îngropați? Noi, aici în lagăr, eram „scăpați"?

Într-o vreme – erau asemenea „goluri" – nu ni se dăduse pâine câteva zile la rând. E adevărat că, atunci când lipsea pâinea, ni se îngroșa supa cu făină ori cu crupe. Asta uneori, nu de regulă. Apoi, deodată, se dădea pâine. Nu pentru toată perioada din urmă, dar o porție mai mare. Într-o seară, s-a răspândit vestea că a venit pâinea. Oamenii s-au agitat, cum era firesc. Până s-a isprăvit împărțeala pe brigăzi și apoi pe indivizi s-a făcut târziu. Când, în sfârșit, fiecare s-a văzut cu partea lui în mână, trecuse de miezul nopții. Pâinea era necoaptă, pârpălită la repezeală, miezul era un chit cleios, lipicios. Eu am luat-o pe îndelete, dându-mi seama că era periculos să hăpăi repede boțul pământiu, amar, din făină de cereale depreciate, după ce

am terminat mai întâi toată coaja. Chiar cu ezitări şi pauze, n-am rezistat tentaţiei şi am început să mestec miezul moale şi cleios. Cu încetul am dat gata cam jumătate din raţia primită. Ne-am lungit pe priciuri cu burţile în sus. În noaptea aceea, ca un făcut, s-a stins mai târziu şi lumina. Curând, m-a trezit din somn o stare neplăcută. Simţeam ca un bolovan în burtă, care mai târziu a început să forfotească. Mă lua cu călduri şi m-am frământat până, fără veste, m-a podidit răutatea. Mi s-a umplut deodată gura cu un amestec acru şi amar, nu m-am mai putut abţine şi i-am dat drumul, punând mâna la gură. Până am luat tinicheaua mea din cuiul din grindă, mizeria mi-a ţâşnit printre degete, mi-am împroşcat şi îmbrăcămintea şi a ajuns pesemne să se scurgă şi peste cei de dedesubt. „Măi, care crucea mă-tii mă borăşti în cap?" a urlat o voce în beznă. „Tu-ţi..." aşa şi pe dincolo! Şi un hohot de râs s-a revărsat peste sectorul nostru, în vreme ce alţii tăiau liniştea cu sforăitul lor, obosiţi cum erau de la lucru. Am coborât de pe prici în întuneric, cu catiloca pe care o umplusem în mână, şi m-am dus afară tocmai la privată, s-o golesc. Am deşertat-o şi am scuturat-o cât am putut. Frigul nu m-a lăsat să întârzii prea mult şi m-am întors la priciul meu.

Cu dizenteria era altă nenorocire. Cei pe care nu-i pălise nu ştiau cum să se depărteze cât mai mult de bolnavi. Aceştia erau într-un hal fără de hal. Cei deocamdată sănătoşi se urcau pe rafturile de sus. Dar miasmele pesemne că se opreau sub tavan. Dizenteria era în lagăr la ea acasă. Nenorociţii deveneau în curând schelete neputincioase să se mai ţină pe picioare şi cu chiu cu vai erau izolaţi la infirmerie. Acolo nu era loc pentru aşa mulţi. Dar cui îi păsa? Vai de ei şi vai de toţi ceilalţi.

Cei care reveneau în lagăr de la lucru erau scuturaţi la poartă de tot ce reuşiseră să fure de pe unde fuseseră. În port se găseau multe şi felurite mărfuri, ca într-un mare bazar. Oamenii furnicau printre stivele clădite şi orice puteau fura, furau fără să stea pe gânduri. Tacit, fără s-o strige în gura mare. Cred că şi paznicii încurajau furturile din care, până la urmă, se înfruptau ori cel puţin ajutau ca lagărul să-şi continue viaţa, justificând astfel şi propria lor existenţă, mai dulce oricum decât pe front. Într-o vreme când la bucătărie nu mai era cu ce se întreţine focul sub cazanele cu supă, brigăzile lucră-

toare au fost de-a dreptul încurajate să aducă în lagăr lemne. Și au adus din port, unde se găseau de toate.

La un moment dat, nu știu cum s-au descoperit efectele binefăcătoare ale unui leac împotriva dizenteriei. În port, vapoare americane descărcau pe cheiuri mărfuri aduse în virtutea înțelegerilor cu sovieticii. Printre altele, stive lungi de saci încărcați cu boabe de cacao. Bineînțeles că sacii, de iută pe atunci, puteau fi – și erau – înjunghiați pe la spate de oamenii noștri.

Nu văzusem până atunci fructul arborelui de cacao. Asemănătoare cu castanele, dar triunghiulare și turtite, cu miezul învelit în același fel de coajă lemnoasă. Boabele erau aduse gata prăjite, miezul de culoare maronie avea gustul amărui și parfumul specific. În vremea aceea comerțul cu boabe de cacao a înflorit în lagăr. Cei bolnavi de dizenterie își drămuiau rația de hrană în schimbul boabelor amare și se vedea că leacul era miraculos. Oricum, ameliorarea era vădită la dizenterici.

Cum se aduceau boabele de cacao în lagăr? Băieții noștri au găsit repede soluția. Își legau pantalonii la glezne, găureau buzunarele de la pantaloni și dădeau drumul pumnului de boabe, umflându-și cracii. Se înțelege că la poartă erau scuturați de le rămâneau și celor din gardă grămezi întregi de boabe. Dar intrau și în lagăr încă destule, căci de data asta graba nu strica toată treaba. Albu ne-a adus și nouă, celor doi prieteni, cacao boabe, și am mestecat preventiv și noi.

În decembrie s-a dezlănțuit și epidemia de tifos exantematic.

Într-o dimineață, așteptam cu brigada să ajungă la noi ștabii cu numărătoarea. Mi-am pierdut cunoștința și am căzut pe dușumea. Când m-am trezit, eram tras deoparte și lângă mine ședea chircit învățătorul basarabean, odihnească-se în pace dacă n-o mai fi trăind. Mă pândea să-mi revin. Când am deschis ochii, m-a luat cu blândețe și m-a condus la infirmerie. În fața medicului, mi-am ridicat poalele cămășii și mi-am văzut și eu petele roșii de pe piept. „Domnule doctor, i-am spus, că nu-i știam gradul, vă rog să-mi spuneți drept, mai am vreo speranță?"... Am așteptat. S-a uitat stânjenit la mine, a ridicat privirea în sus și mi-a răspuns: „Măi băiete, Dumnezeu cu mila..." N-avea ce să-mi spună altceva. M-a oprit acolo, la contagioși. „Acum ți acum", mi-am spus în sinea mea. La drept vorbind, nu știam bine

ce însemna noutatea pentru mine. Atâta doar, din auzite, că se poate muri uşor de exantematic... Dar mai însemna desigur şi că exista poate o şansă, ştiu eu, unu, doi, trei la sută, de scăpare. Sau la mie? Şi de ce, la urma urmei, n-aş fi eu câştigătorul? Atunci însă nu-mi ardea deloc de loterie. Aveam o stare de moleşeală, de apatie. Mi-era lehamite de orice, chiar şi de viaţă.

Primele gânduri mi-au zburat la fiinţa dragă, la mama. Nu m-a făcut ea să-i promit că mă voi întoarce? Eram convins că va trebui să-mi ţin cuvântul.

Când m-am uitat în jurul meu, am simţit cum mă încearcă îndoiala, la început treptat, apoi crescând, ca o buruiană otrăvitoare.

Cele trei odăiţe de la „infirmerie" erau înţesate cu fiinţe despre care nu puteai spune că sunt oameni. Fuseseră cândva, poate, acuma mai toţi erau epave, zdrenţe omeneşti. Nu-i puteai eticheta şi nici cadavre, pentru că încă dădeau semne de viaţă, gemeau, se mai mişcau şi toţi făceau aerul greu de respirat. Pe cele câteva paturi de fier şi pe jos, în cărările pentru trecere, zăceau pe boarfe şi paie putrezite, scârboase. Medicii care veneau dimineaţă nu ştiau cum să-şi isprăvească mai repede treaba şi nu pătrundeau mai mult de un pas, doi din pragul primei încăperi. Cu uşa deschisă mai venea aer rece, dar curat, de afară.

M-am ghemuit într-un cotlon în prima odaie şi am rămas înstăpânit pe acel loc. În primele zile au venit la gardul de sârmă ghimpată să mă vadă şi să vorbim prietenii mei, învăţătorul basarabean şi Albu, chelnerul din Constanţa.

Albu ăsta se putea considera ca înviat din morţi. În timpul luptelor, un glonte îi intrase pe la rădăcina nasului, între gură şi ochi, şi ieşise pe lângă urechea din partea cealaltă. Rămăsese cu câte un semn mic la intrarea şi la ieşirea glontelui. Atât. Nici maxilarul superior, nici vreun nerv de la ochi nu-i fuseseră atinşi. În vreo două săptămâni uitase chiar el de rană, o lovitură măiastră a întâmplării. Albu era într-o brigadă lucrătoare. Nu era fumător şi ne aducea, mie şi învăţătorului, mahorcă şi hârtie de răsucit ţigări. Împărţea cu noi ce mai rostuia pe afară până la ultima îmbucătură. Uimitoare era prietenia lui cu noi, ceilalţi doi. A treia zi, când au venit la gard, să mă vadă, le-am aruncat punga mea cu mahorcă.

Simţeam că temperatura îmi creşte mereu şi nu mai aveam poftă de fumat şi nici de mâncare.

Cu Albu mai am de istorisit ceva. Mai bine zis, cu complicitatea lui.

Înainte de şocul cu boala mea, într-o seară, Albu ne spune că se simte obosit, că e dornic să doarmă vreo două zile, nici mâncare nu-i trebuie. Zic: „Albule, dă-mi bocancii şi mantaua ta şi aranjează-te cu brigadierul să te uite două-trei zile în lagăr. Ai să dormi fain", i-am spus. A râs şi a fost de acord. Era simpatic, derbedeul – unde o mai fi acum.

A doua zi dimineaţa, după ce au ieşit brigăzile la lucru, am rămas lângă poartă câţiva al de mine şi ne aţineam să fim solicitaţi la vreo treabă de cei care se prezentau la comandantul sovietic şi aveau ceva de lucru pentru doi, trei prizonieri. Am fost luaţi trei. Patronul ne-a dus în port şi ne-a dat în paza unei femei tinere cu arma la umăr. Ne-a dat lopeţi şi ne-a pus să curăţim fundul unui şanţ îngust care se mâlise la ultima ploiţă. Nu era muncă grea, şi femeia sentinelă nu ne zorea. Când şi când ne opream din aruncat mâlul zbicit peste malul şanţului şi trăgeam cu ochii roată să găsim ceva de şparlit. La câţiva metri se ridica cogeamite grămadă de sfeclă roşie, înaltă cât un stat de om şi învelită numai pe la poale cu foi de prelată. Vârful râdea la noi şi ne făcea cu ochiul. Aşa ceva nu mâncasem de mult, poate niciodată. Legumă crudă, dulce, vitamine, sănătate, ce mai. Ţine şi de foame, şi de sete.

Cel mai îndrăzneţ dintre noi trei s-a pornit s-o vrăjească pe sentinelă. Femeia o rupea bine româneşte. Era îmbrăcată civil, cu o pufoaică vătuită, cu pâslari şi galoşi în picioare, îmbrobodită. Încerca ăsta acum s-o înduplece. Până la urmă i s-a muiat inima femeii şi l-a lăsat să încerce. I-a atras atenţia să nu se lase surprins de soldatul cu arma la umăr care dădea plictisit roată grămezii. I-a mers şpilul tâlharului. A manglit la repezeală două sfecle şi a sărit în şanţ. Noi, cei doi, am rămas cu ochii pe el. A pus o sfeclă în buzunar, şi pe cealaltă a început s-o muşte de la coadă. Fără măcar s-o şteargă de pământ. Când ne-am apropiat cu un pas de el, s-a răsucit cu spatele la noi. Ne-am uitat la rusoaică. Ea văzuse totul şi a început să-l bodogănească şi ea. Că ce fel de tovarăş este, că să ne-o dea nouă pe cea ascunsă, că... . Văzând că lacomul o face pe surdul, mi-a făcut

semn să încerc şi eu. Am deschis ochii bine, am ieşit din şanţ şi m-am apropiat aplecat de grămada de sfeclă. N-am apucat să bag mâna sub prelată şi numai ce am auzit zbieretul soldatului în spatele meu. Am rămas statuie pe loc. Sentinela s-a repezit la mine să mă lovească cu patul armei, urlând şi începând să mă împingă înspre şanţul nostru. În momentul acela, nişte femei soldat au strigat la sentinelă. Văzuseră scena. Erau acolo în apropiere, lângă două corturi şi îşi vedeau de treburile lor. Vreo şapte, opt. Care spăla, care mesteca într-o tigaie pe foc, care nu ştiu ce mai făcea. Două, trei au venit spre noi, cădelniţându-l pe soldat cu vocile lor ascuţite. „Că ce o face pe eroul, că lasă puşca jos, că..." S-au mai apropiat şi altele cu gura mare pe soldat. Acesta, împresurat de femei, a rămas descumpănit. A întărit corul şi sentinela noastră, care m-a scos din mijlocul grupului şi mi-a arătat să intru în şanţ. Femeile au rămas să-l judece pe soldat.

La câtva timp după scandal, au început femeile acelea, câte una, două, să-mi aducă daruri. Se apropiau şi, de pe malul şanţului, îmi întindeau pâine, ceva într-o hârtie, iar pâine, iar una mi-a dat o pungută cu mahorcă. Adunasem acum o grămăjoară frumoasă pe malul şanţului şi ceilalţi doi se uitau cu jind. Când s-a potolit zarva, am împărţit totul cu fârtaţii, în părţi cât de cât drepte. Atunci şi cel cu sfeclele mi-a întins pe furiş sfecla ruptă în două.

Am mai ieşit încă două zile la lucru, în înţelegere cu Albu. În ziua următoare ne-au scos pe vreo zece şi ne-au dus să încărcăm nişte şarampoi grei dintr-o stivă în camioane. A fost o muncă grea, de pe urma căreia nu ne-am căpătat decât cu osteneala. În cea de-a treia zi, tot aşa, mai mulţi, ne-au dus cu un camion la o plantaţie întinsă de pătlăgele roşii, la cules. Băgam şi în gură, adunam şi în coşarcă. Am făcut burţile cât dovlecii. La urmă, când am lăsat lucrul, ne-au dus într-o baracă, unde ne-au dat un cazan mare plin cu cartofi fierţi. Ne-au dat şi sare. Ciuda noastră că ne umflasem cu roşiile şi acum aveau să rămână cartofii. Dar n-au rămas, că ne-am umplut buzunarele.

Învăţătorul, prietenul nostru, ascundea faptul că era din Basarabia. Ştia el ce ştia. Ne povestea, mie şi lui Albu, cum, după ce ajunsese cu convoiul de prizonieri în lagăr, se făcuse o adunare în curtea lagărului şi se ordonase: „Toţi basarabenii să iasă în faţă!"...

I-au încolonat pe cei care ieşiseră, i-au dus şi duşi au fost. El nu ieşise.

Înainte de a da peste mine beleaua cu exantematicul, ne sfătuiserăm tustrei să evadăm. Cum aveam pe noi efecte cazone româneşti, am început să ne rupem din raţiile de mâncare pentru a ne schimba cu ţoale ruseşti, de care era plin lagărul. În discuţii ferite de auzul altora, ne făcusem un plan. Se putea fugi în timpul ieşirilor la lucru, când paza era slabă. Dar mai departe începea greul. Până la Nistru avea să fie periculos, iar la Nistru, gândeam noi, va trebui să aşteptăm să îngheţe, să trecem limanul pe gheaţă. Odată trecuţi dincolo, învăţătorul spunea că avea mulţi cunoscuţi prin sate, neamuri şi prieteni, până la graniţa cu ţara. Dacă ne prindeau, pedeapsa ar fi fost straşnică. Închisoare numai cu puţină apă şi pâine. Ne-ar fi pândit „cea cu coasa". Într-o săptămână, cel mult zece zile, erai plecat fără adresă...

Când am căzut bolnav, bineînţeles, planul s-a dat peste cap. Şi plătisem destul din raţiile de mâncare.

Acum eram la infirmerie. Pofta de mâncare, ca şi cea de tutun îmi pieriseră.

La puţin după internarea în infirmerie, într-o dimineaţă, ne-au scos pe cei care ne mai puteam ţine pe picioare, iar pe cei care nu se puteau mişca i-au încărcat în două căruţe trase de cai. Am fost mânaţi pe străzi. Cu noi a venit şi ajutorul comandantului de lagăr, un ofiţer sovietic mai în vârstă şi burduhos, care mergea la distanţă, pe trotuar. Eram în total în jur de treizeci de bolnavi, care mergeam şontâcăind prin mijlocul străzii. Când ne vedeau de la distanţă, strada se golea de trecători, devenea pustie până departe. Se dusese vestea şi printre populaţia civilă despre exantematicul din lagăr. În faţa a două spitale, pe rând, am aşteptat să iasă ofiţerul nostru de la discuţiile cu cei de acolo. Nu ne-au primit. Plimbarea şi aşteptatul în stradă, pe frig şi în vântul străzii a durat până mult dincolo de amiază. Ne-am înapoiat în lagăr, la infirmerie.

Au mai trecut puţine zile şi din nou ne-au scos. De astă dată s-a golit infirmeria. Au adus un camion care a făcut două transporturi. Ne-am pomenit descărcaţi lângă nişte ruine de ziduri rămase în picioare de la o construcţie care fusese pesemne un bloc, pe un deal în marginea oraşului. Am intrat, prin nişte trepte astupate de moloz, în

subsolul fostei clădiri. De atunci n-aveam să-i mai întâlnesc, să-i mai văd pe prietenii rămaşi în lagăr. Rămâneţi cu bine, prieteni buni în vremuri rele!...

Nu ştiu câte zile şi nopţi şi-a făcut boala mea mendrele. Respiram gâfâind la mişcări mai repezi şi inima îmi bătea nervoasă. Nu ştiam ce se petrecuse cu mine, cât a durat perioada critică în subsolul dărâmăturii. Şi amintirile ulterioare îmi apăreau înceţoşate în memorie. Dacă „îmi apar", înseamnă că la un moment dat m-am trezit iarăşi la viaţă, că am ieşit învingător din boala urâtă. Ducă-se pe pustii, cum spuneau bătrânii.

Viaţa mergea înainte. În jurul meu şedeau lungiţi pe paie, aşa probabil cum stătusem şi eu în timpul febrei excesive. Când şi când ne aduceau câte un camion cu paie. Îl descărcau în faţa ferestrelor astupate provizoriu cu ce se nimerise, table, cărămizi. Acum se desfăcea o fereastră, două şi se băgau în subsol paiele. Treaba o făceau cei care depăşiseră starea critică a bolii, nu erau complet întremaţi, dar se puteau ţine pe picioare, se puteau mişca.

Pentru că cei lungiţi nu mâncau, ceea ce ni se aducea în marmite ne ajungea celor care începusem să resimţim colţii foamei. După perioada cu febră mare ne revenise pofta de mâncare, ba chiar o simţeam cum creşte. Cei care erau încă inconştienţi – cu febră de 40 până la 42 de grade, se spunea – sufereau şi de sete. Cei care eram în stare şi ne puteam mişca le aduceam de afară zăpadă curată în cutii de conserve, pe care o căutam şi o topeam la focurile întreţinute ici colo cu şomoioage de paie. Paiele scoteau mai mult fum, dar îţi dădeau senzaţia de căldură, şi aveai cu ce să-ţi omori şi timpul, care trecea greu.

Dintre cei lungiţi, unii – mulţi desigur, cum aveam să vedem mai târziu, în primăvară – îşi dădeau sufletul. Dimineţile constatam asta. Cei în putere despuiau cadavrele de tot ce mai putea fi folosit şi cărau stârvurile undeva departe, tot în subsolul acela mare, în încăperi goale. Le clădeau acolo ca pe lemne. Uneori găseau la capul mortului pâine mucedă ori alte obiecte. Şi le însuşeau cei care îl târau şi-l stivuiau pe cel mort.

Şi pe afară, ca şi înăuntru, se făcuseră schimbări între timp. De unde la început stătusem o vreme şi fără pază, acum eram înconjuraţi de sentinele cu arma în spate, care umblau pe dinafara gardului

de sârmă ghimpată. Rare erau, ce-i drept, sentinelele, dar destule față de cât am fi putut noi fugi. Și apoi unde să evadezi, cui îi trecea prin cap asta, la ce bun?

Împins de foamea crescândă, când am crezut că mă simt mai în putere, am intrat în brigada care curăța umblătoarea. Era de fapt o groapă peste care se aruncaseră câteva lemne strâmbe și lunecoase. În fiecare dimineață, locul din jurul latrinei era infestat pe o rază destul de mare și trebuia curățat cu lopata, iar mizeria aruncată în groapă. Treaba era scârbavnică, dar pentru asta se dădea rație dublă de supă, ceea ce pentru noi însemna mult. Nu era puțin lucru, când imperativul era să te înzdrăvenești după ce slăbiseși ca o umbră.

În martie, când vremea a început să se încălzească și cadavrele depozitate întreaga iarnă au început să răspândească mirosuri urâte, am trecut la brigada de ciocli. Și aici aveai dreptul la rație dublă. Erau două brigăzi de gropari, una de români și alta de nemți. Eram înzestrați cu o căruță păcătoasă și cu lopeți și cazmale pentru dat pământul. Trăgeam căruța în apropierea „morgăi", încărcam cinci, șase cadavre și puneam umărul la împins căruța. Însoțiți de o sentinelă, scoteam căruța pe poartă și o împingeam undeva la o sută, două de metri, o răsturnam într-un șanț, fostă tranșee, ori într-o groapă de bombe, și dădeam câteva lopeți de pământ din mameloanele din jur, până nu se mai vedeau cadavrele. Era o treabă urâtă și asta, dar care, cu timpul, nu te mai impresiona.

La început, când brigada de gropari era unică, din români amestecați cu nemți, odată mi s-a făcut rău și m-am așezat jos, deoparte, pe o piatră. Un neamț s-a găsit să strige la mine „să trec la treabă, ce stau, chiulesc..." Atunci sentinela l-a împins pe neamț cu patul armei în spate, de a alunecat neamțul în groapă, peste cadavre. Și toți ceilalți au început să râdă. Și rusul l-a mai plefturit pe neamț, care a ieșit bodogănind din groapă.

După ce făceam două, trei transporturi cu căruța, într-o dimineață – că lucram numai pe întuneric – încetam activitatea, noi ăștia, groparii, și eram liberi până a doua zi, când o reluam de cu noapte. Lucram numai pe întuneric, să nu răscolim spiritele, să nu dăm ocazia la povești. Mai târziu, un transport îl făceau românii, următorul nemții. Fuseserăm „aliați" la bine, acum trebuia să fim și la rău. Asta pesemne era judecata învingătorilor...

Toată iarna, cadavrele se strânseseră multe. Mereu camionul aducea bolnavi, mereu mureau. Din decembrie până în martie, în patru luni, se adunaseră destule cadavre. Când am ajuns la fundul depozitului, mizeria a devenit cruntă. Nu se mai puteau încărca cadavre întregi, că se rupeau. Treaba ajunsese groaznică, dar trebuia făcută, altă ieșire nu era. Ne chinuiam să încărcăm căruța cu lopețile, înecați de un miros insuportabil. Dreptul la mâncare suplimentară începuse să ni se pară derizoriu pentru munca silnică pe care o făceam. Eram totuși bucuroși când ni se umplea tinicheaua a doua oară, și încă cu supă groasă de la fundul cazanului.

Era foarte bun și răgazul de odihnă până în dimineața următoare. După treabă, mă simțeam istovit de putere, și până la sosirea mâncării zăceam și mă năpădeau gândurile. Îmi treceau prin minte amintiri, dar uneori chiar bazaconii, pentru că aveam în fața ochilor bazaconiile celor care mai erau în stare critică.

Îl urmăream pe câte unul care se ridica cu chiu cu vai în picioare, făcea câțiva pași și rămânea cu privirea pironită în gol, într-un punct fix. Fără să spună ceva, nemișcat ca o statuie. După o vreme, dacă îl ducea altul teafăr la locul lui, rămânea ce rămânea culcat, după care relua aiureala, aceeași de la capăt. Iar se scula, se proptea tot în locul de mai înainte și iar rămânea statuie. Eu, așezat deoparte, îl urmăream cu privirea, să văd ce va mai face. Dar nu făcea nici o mișcare, nu știu dacă clipea măcar cu pleoapele. Îmi trecea prin cap să mă ridic, să trec prin fața lui, dar mă oprea jena. Ar fi însemnat să nu-i dau pace, să mă amestec nepoftit în bazaconia lui liniștită, să-l stingheresc.

Altă aiureală: dacă te așezai lângă dânsul, începea să-ți vorbească. Și uitându-se în sus, îți povestea „că abia s-a înapoiat de acasă, unde i-a văzut pe toți... Că l-a văzut pe cutare și pe cutare... Că a vorbit cu nu știu cine și i-a spus nu știu ce. Și acela l-a contrazis că nu se poate..." Îmi venea greu să-l întrerup din polilogia pe care o debita, să-i pun vreo întrebare. Făcea pauze între frânturi de fraze, și alteori sărea de la una la cu totul alta, fără legătură. Ce puteai să-i spui? Că nu-i adevărat, că se înșeală? Îl lăsam în dodiile lui. După ce aiura pe săturate, se vedea că obosește și, într-un târziu, se oprea. Tăcea, și eu mă retrăgeam grijuliu, să nu-l tulbur în starea lui de transă.

După sfârşitul perioadei grele, nici nu ştiam cum mă cheamă. A trebuit să treacă timp ca să-mi revină treptat memoria. Dar cred că pot să afirm că niciodată nu mi-am mai recăpătat toate amintirile înmagazinate în memorie până a mă îmbolnăvi. Aşa de pildă, niciodată n-am mai putut să recit versurile lui Eminescu, fragmente lungi pe care le ştiam pe dinafară înainte de boală. Memoria poate fi zdruncinată de starea de boală.

A trecut vremea, sănătatea a revenit, dar slăbiciunea o simţeam mereu. Viaţa în „spital" a revenit „la normal". Normal relativ. Convalescenţii eram acum în starea de a fi puşi la treabă, că erau multe de făcut în jurul nostru.

Pe la sfârşitul lui martie am părăsit „spitalul", care acum mai semăna a spital. M-au trimis înapoi în lagăr. Aici nu l-am mai găsit nici pe acelaşi comandant dinainte. L-am lăsat acolo, în spital, imobilizat şi el de exantematic. Şi în ce hal ajunsese! Cât de amarnic au putut să-l trateze cei care îl ştiau câte parale face din lagăr. S-au răzbunat crâncen, fără urmă de îndurare, pe dânsul. Nu vreau să-mi mai amintesc.

În lagăr se petrecuseră şi acolo unele schimbări. Dintre prizonierii mai vechi, sovieticii aduseseră câţiva propagandişti şcoliţi anume în acest scop. Acum, aceştia dispuneau de puteri depline, tăiau şi spânzurau, li se dădea mână liberă. Şi făcuseră oarecare ordine în multe privinţe. Oricum, starea de genocid pe care o lăsasem când m-am îmbolnăvit era cu totul alta. Propagandiştii aveau putere.

Nu-mi mai amintesc prin ce întâmplare am aflat că unul dintre propagandişti este din acelaşi oraş cu mine. Ori el, ori eu am descoperit asta. Pentru mine a însemnat mană cerească aşa ceva. De atunci, în fiecare seară, în cămăruţa lor, a propagandiştilor, eram aşezat în faţa unei gamele plină ochi cu ciorbă groasă şi hălpăiam de zor până goleam gamela. Era acolo şi o găleată cu apă şi lăsam gamela clătită. El îşi avea treburile lui şi îşi vedea de ele. Ceilalţi doi tovarăşi ai lui, şi ei cu ale lor, aşa că niciodată nu-mi rămânea mâncarea în gât. La început, mă căuta el şi venea după mine să mă cheme. Mai târziu, după ce mi-a spus, mă duceam singur. Când era de faţă, schimbam câte o vorbă. Ne aminteam despre locuri, străzi din oraş şi fapte cunoscute de amândoi. Sau mă punea să-i vorbesc despre mine, despre ai mei.

În vremea aceea, sovieticii au purces la alcătuirea diviziei „Horia, Cloşca şi Crişan". Tătucul, se spunea, se lăsase convins de tovarăşa Ana şi aprobase întemeierea celei de a doua divizii de „voluntari români" în armata roşie. Divizia luase fiinţă undeva în Transnistria, pe malul stâng al Nistrului. Din lagărul nostru şi plecaseră vreo două grupuri la divizie. Omul meu m-a prevenit din timp să caut să mă înzdrăvenesc pentru a mă băga într-un transport următor. El mă susţinea, era adevărat, dar eu ce mai puteam face pentru a mă înzdrăveni? Nu prea ştiam. De constituţie eram cam păcătos, aşa mă făcuse mama, sărmana. Nu-i purtam ei pică pentru asta, să nu-mi fac păcat. Asta era situaţia, mă întăream pe îndelete, greu. Vitamine nu aveam de unde căpăta, nici în pilule. Mişcări de înviorare nu făceam, îmi era jenă să fac gimnastică în văzul celorlalţi. Aşa că mă mărgineam să-mi umplu burta cu conţinutul gamelei dată de propagandist. Şi dormeam ziua cât se putea. Nopţile era vânzoleală şi se încingea o duhoare încât uneori ieşeam în pragul hardughiei să trag câteva guri de aer curat. Mă despăduchem aproape zilnic, că nu uitam ce pocinog îmi făcuseră dumnealor. Abia scăpasem de iad. Asta era ce puteam eu face.

A venit şi ziua plecării la unitate. Ce viaţă era aici! Părăseam iadul şi treceam în purgatoriu. Îmbăiat, schimbat în rufe curate şi straie noi, mâncare de trei ori pe zi, destulă, carne. Şi după-amiaza, două ceasuri odihnă obligatorie la pat. Dar mai aveam de tras.

La câtăva vreme ne-au făcut o „vizită" medicală. Să vadă cine punea carne pe el. Cine nu, era dezbrăcat de îmbrăcămintea curată, i se dădeau iar boarfe mizerabile, era îmbarcat la tren şi înapoi în Gheena lagărului.

Am fost respins şi eu la „vizită". Cum am ajuns înapoi în lagăr, l-am căutat pe binefăcătorul meu. M-a pus iarăşi la regim cu gamela plină în faţă. Pe învăţătorul basarabean şi pe Albu nu i-am mai găsit în lagăr. Fuseseră, pesemne, şi ei expediaţi la divizie. Eram iarăşi aici, singur, un păduche între păduchioşi. Se împuţinase efectivul în lagăr, dar condiţiile erau tot atât de grele.

Îngerul meu păzitor mi-a pus în vedere într-o seară „vezi ce faci, în curând am să plec şi eu. Dacă rămâi aici..." Aşa a şi fost, dar nu m-a lăsat. A intrat şi el în următorul transport şi m-a băgat şi pe

mine. Adio lagăr pentru totdeauna. Bine te-am regăsit, viaţă!... Iar mi-au dat straie curate, iar regim de huzur.

Divizia, copie a celor sovietice de infanterie, avea cinci regimente, cu toată înzestrarea cuvenită până la ac şi aţă. În jur de zece mii de suflete care pâlpâiau acum.

Am fost repartizat la bateria de tunuri de 76 mm, pe lângă un regiment de infanterişti. Instrucţia era uşoară, superficială, pentru că toţi fuseserăm instruiţi o dată şi fiecare îşi cunoştea rostul. La tragerile de probă care s-au făcut, consilierii sovietici pe care îi puseseră pe lângă toate unităţile diviziei, se arătaseră mulţumiţi, se spunea. Ofiţerii noştri, care şi ei fuseseră aduşi din lagărele de ofiţeri să încadreze divizia, erau „cremă". Îşi cunoşteau şi ei meseria. Şi încă ceva: sovieticii avuseseră de unde să aleagă ofiţeri peste necesar. Astfel încât, dacă se întâmpla ca vreunul să calce strâmb, era întors înapoi în lagăr. Dacă era de unde, de ce să nu aleagă? Cei care rămâneau se purtau cu noi cu mănuşi. Lupii se transformaseră în miei blânzi.

La baterie mi-am făcut în curând prieteni. Un locotenent comandant de secţie şi unul locţiitor de comandant de baterie. Locotenentul, un fost ofiţer de rezervă, avocat în civilie, originar din Turda, era stabilit în Bucureşti, unde îşi adusese şi unguroaica cu care trăia. N-aveau copii, şi încă mai erau îndrăgostiţi unul de altul. Tineri amândoi, el vorbea adeseori despre ea. Stăteam de vorbă îndelung şi el îmi împărtăşea amănunte, uneori chiar intime, din căsnicia cu unguroaica.

În baterie aveam şi doi evrei, soldaţi de conjunctură. Printre atâţia oameni adunaţi nu se putea să lipsească şi câţiva de ăştia. Erau evrei şi în alte unităţi ale diviziei. Ajunseseră în lagărele ruseşti în împrejurări tulburi.

Ai noştri erau amândoi din Maramureş. Abrahamovici era din Sighetul Marmaţiei, vorbea stricat româneşte şi avea pielea de pe faţă rău schimonosită de la o opăreală, un accident din copilărie. La prima vedere era hidos, dar când te obişnuiai cu el, îţi devenea chiar simpatic. Şi nu era prost, era coţcar. Se declarase fierar-potcovar şi aşa fusese băgat în pâine la baterie. Realitatea era însă alta. Abrahamovici se apropia de un cal cu inima cât puricele, mai fricos decât mine şi după ce se asigura că unul îi ţine calul şi unul piciorul calului de

nădejde. Şi cu uneltele de potcovar se descurca anapoda. Cu toate astea îi mergea şi nu tocmai rău.

Povestea lui era tristă, chiar tragică. Fusese de faţă când honvezii unguri îi omorâseră părinţii şi-i violaseră soţia tânără şi frumoasă. „Am avut ambiţia ca să iau cea mai frumoasă fată din oraş", spunea Abrahamovici. Şi el arăta ca un monstru. „Câştigam bani mulţi, aşa că ea a vrut să vină după mine. Cumpăram recolta unei livezi întregi de la ţăran când pomii erau încă în floare. În tot Sighetul se vindeau fructe de la mine. De la cireşe şi până la struguri". Nu era deloc prost băiatul. Îl ascultam în timpul celor două ceasuri de odihnă comandată şi mă delectam cu poveştile lui. Sâmbătă după-amiază, uneori duminică de dimineaţă, Abrahamovici dispărea din baterie. L-am descusut pe ocolite şi mi-a mărturisit unde pleca. Găsise în orăşelul în marginea căruia era stabilită divizia, o familie de evrei. Bărbatul era fierar şi potcovar, avea atelier şi câştiga. Acolo, la familia fierarului, se înfiinţa Abrahamovici. Stătea acolo la masă, pălăvrăgea cu ai casei şi se pare că se căpăta şi cu ceva ruble la plecare. „Sunt evrei buni. Ei ştiu că dacă nu mă ajută, eu îi pot blestema". Ne ataşasem, încât a început să-mi aducă şi mie câte un pachet de ţigări ori câte ceva dulce făcut în casă, „leicher", spunea el, primit de la familia fierarului. El nu era fumător, dar cu mine devenise atent şi, deşi la unitate nu duceam lipsă de fumat, că primeam raţie de mahorcă, Abrahamovici îmi oferea ţigări de fabrică cumpărate.

Celălalt evreu din bateria noastră, nu mai ţin minte cum îl chema, era altfel. Mai rece, mai distant, mai tăcut şi secretos. Era şi habotnic. Vineri seara sau sâmbătă îşi punea talesul şi se închina în legea lui, ascuns într-un colţ din dormitor. Despre dânsul îmi povestea Abrahamovici cum suferise şi el brutalităţi din partea jandarmilor maghiari, care nu ştiu de câte ori îl alungaseră împreună cu ai lui, noaptea, peste graniţă, în Polonia. Şi el revenea, şi iar era prins şi deportat. Asta până ajunsese într-un lagăr la sovietici.

La divizie aveam şi un ziar tipărit, după rostul sovietic. Dacă nu mă înşel, apărea o dată pe săptămână. Redactorul şef era şi el evreu. Mai târziu aveam să-l aflu în ţară, redactor şef la Scânteia. Sorin Toma îi spunea.

Eram şi eu „ziarist". Desenam, întocmeam şi afişam gazeta de perete a bateriei. Aproape în întregime o şi scriam singur. Primeam de la oameni materiale scrise, dar calitativ lăsau de dorit. Trebuia să le pieptăn, să le dau şi cu peria, şi jos puneam semnăturile autorilor de drept.

Într-o zi, am fost chemat la redacţia săptămânalului diviziei, „Înainte" cred că se chema. Mă chemase şeful de acolo „că să viu să colaborez la publicaţia diviziei". Avea patru pagini, format redus. Nu voiam să mă duc. Asta a fost prin iunie sau începutul lui iulie '45. Războiul se terminase la 9 mai, instrucţie nu mai făceam, şedeam de pomană. Anterior, îmbarcarea diviziei, direcţia front, se stabilise pe 10 mai, dar capitularea Berlinului oprise totul pe loc.

În 9 mai, dimineaţă, ne-am trezit în cântece de fanfară, bufnituri de explozii, gălăgie. Câteva zile a fost un adevărat delir. Toţi erau cuprinşi de o frenezie, o stare vecină cu nebunia. Am băut atunci vin şi am mâncat bine. Când s-a potolit veselia, oamenii s-au pornit să se întrebe despre plecarea acasă.

În iunie, a venit din ţară un grup de ofiţeri din cealaltă divizie de voluntari, „Tudor Vladimirescu". Să ne inspecteze, să constate dacă eram destul de „democraţi" să ne întoarcem în ţară. Unul dintre ei, maior, îmi scapă acum numele, condeier şi el în viaţa civilă, nu ştiu cum s-a făcut că m-a remarcat. A stat de vorbă cu mine ca între „confraţi". M-am plâns lui că Sorin Toma mă tot sâcâia să mă facă gazetar la el şi eu nu voiam. A rezolvat el problema şi am rămas pe locul meu, la baterie. Mai târziu, în ţară, l-am urmărit şi pe maior, de departe. Acestuia i-a apărut un roman, ceva despre o Alexandra. Dar l-am găsit publicat şi în *Biletele de papagal* ale lui Arghezi. Despre Sorin Toma am aflat că era fiul lui A. Toma, „marele poet" în vogă, care se înfipsese ca un ghimpe în literatura ţării. Niciodată nu am aflat ce însemna A.: Aron, Avram ori Asurbanipal. Toată viaţa am fost imun la boala numită antisemitism, dar insolenţa m-a indignat totdeauna.

Abia în iulie am pornit cu divizia înspre ţară. Ne-am îmbarcat cu arme şi bagaje. Surpriza era că nu ştiam pe care poartă vom intra, pe la Ungheni-Iaşi, ori pe la Reni-Galaţi.

Până la îmbarcare, nerăbdarea ne ţinuse ca pe jăratec, nu ne lăsa să dormim. Numai sovieticii erau în stare să ne fiarbă aşa. Îndâr-

jirea lor ni s-a dezvăluit pentru a nu știu câta oară. Acum, de fapt, secretomania pornea de sus de tot, era politică de stat. Trebuia, de altfel, să ne arate și că suntem o cantitate neglijabilă și încă la cheremul lor.

Până la urmă, apele s-au limpezit, garnitura în care m-am aflat eu a intrat în țară pe la Ungheni-Iași.

Iașule, Iașule
Ce mai faci, borfașule?

Îmi venea să cânt, să joc, să înfiripez versuri neghioabe, deși voce de cântat n-aveam, jucăuș eram de mi se împleticeau picioarele, poet eram de doi bani.

Când trenul s-a oprit la bordura peronului, acesta era pustiu. Pe loc, n-am înțeles, nimeni nu și-a dat seama că și asta era pesemne o lucrătură impusă de regia sinistră a puterii noi. Mai târziu, am auzit că ordinul fusese să nu se facă nici o vâlvă pe chestia întoarcerii foștilor prizonieri. Nu știu de ce nu era indicat.

Oamenii au coborât pe peronul pustiu. Era dimineață, la o oră când trenurile care trebuiau să plece plecaseră, iar cele care urmau să sosească încă nu veniseră. Ordinul strict era să rămânem lângă tren, care avea să pornească mai departe, nu se știa când. Nimeni să nu iasă de pe peron.

În jurul meu, câțiva camarazi care știau că eram din oraș, se uitau la mine nedumeriți și ei de stinghereala mea. O tânără s-a apropiat, și-a făcut loc și mi s-a adresat: „Vă cunosc din vedere că sunteți din Iași. Dați-mi adresa, să mă duc să-i înștiințez pe cei de acasă". I-am mulțumit, dar „eram plecat de multă vreme și nu credeam ca ai mei să mai locuiască la adresa pe care o știam". În vremea asta, ca din senin, a apărut moș Manole, cumnatul tatălui meu. Îl știam că era ceferist, cu serviciul în gară. Când m-a văzut, s-a apropiat și mi-a spus că se duce fuga să-i anunțe pe mama și pe ceilalți. Înainte de a se depărta, a scos o hârtie de 500 de lei și mi-a întins-o. Am rămas descumpănit, pentru că îl știam pe moș Manole un om zgârcit. Un zgârie-brânză care nu și-ar fi deschis punga cu una, cu două. Bucuros pentru că văzuseră și camarazii că nu-s tocmai necunoscut în orașul meu, m-am dus la ghișeul tutungeriei de pe peron, am întins bancnota

şi am cerut un pachet de „naţionale". Am luat pachetul de ţigări şi, când am înţeles că nu mi se cuvine rest la banii daţi, mi-am dat seama de culanţa unchiului. Eu lăsasem pachetul de „naţionale" la preţul de 9 lei şi acum costa 500. Inflaţia îşi făcea mendrele. Războiul trece, dar rănile rămân. După toate urgiile, şi inflaţia era o piatră în plus pe umerii oamenilor.

Am zărit-o pe mama de departe, aprinsă la faţă. Tata era mai în urmă. Veneau amândoi gâfâind de căldura de iulie. Biata mama! I se tăiase respiraţia când ne-am îmbrăţişat şi nu putea scoate o vorbă de emoţie. Lacrimile îi umpluseră ochii şi înghiţea noduri. Ne-am îmbrăţişat şi cu tata. Camarazii în jurul nostru ne priveau, înfioraţi şi ei.

Nu-mi amintesc ce-am putut vorbi atunci. Că apăruse moş Manole, cum alergase el într-un suflet să-i anunţe, că alergaseră şi ei, nu mai ştiu. Ultima oară când o văzusem pe mama fusese cu cel puţin un an în urmă. Pe tata încă mai demult, din iunie '41 nu-l văzusem. Întoarcerea fiului dispărut, ca o frunză smulsă şi răzleţită de vântul rece al vremurilor.

A şuierat locomotiva trenului nostru! Am sărutat-o pe mama pe obrazul umed, l-am îmbrăţişat pe tata la repezeală. Cum mai îmbătrâniseră amândoi! În vremuri de restrişte e greu...

Trenul mă rupea iar de lângă ai mei. Am debarcat la Târgovişte. Nu mai ştiu ce apă trece prin marginea oraşului, îmi amintesc doar că am tăbărât pe malul înierbat, în apropierea unui pod. A doua zi ne-a vizitat tovarăşa Ana, a fost un miting şi ne-a vorbit ea. Soldaţii au ovaţionat-o, am mai stat acolo o noapte, şi dis-de-dimineaţă am pornit încolonaţi spre Curtea de Argeş.

Cum înaintam în coloană, pe drum, un sergent, comandant de tun s-a apropiat de noi. Mărşăluiam alături de locţiitorul politic al comandantului de baterie. I s-a adresat: „Domnule locotenent, peste dealul de colo e satul meu. Dacă m-aţi învoi... să-mi văd nevasta, copiii?... Sunt numai vreo doi kilometri până acasă"... Locotenentul s-a gândit, dar nu mult, că ne depărtam, şi i-a spus: „Măi băiete, mâine dimineaţă eşti la apel?" „Dom' locotenent"... şi a dus mâna la piept. „Ei, întinde-o!". Şi i-a mai strigat: „Vezi să nu mă laşi cu tunul tău în braţe!"... Sergentul era de acum la douăzeci de metri. O luase de-a dreptul înspre poalele dealului, printre buruieni. Era o vreme frumoasă, călduroasă. Noi, cu întreaga baterie înşirată pe şosea, ne miş-

cam fără tragere de inimă, în voie. Abia trecuse de amiază, eram cu burțile pline și n-aveam nici un zor. Războiul se isprăvise, ieșisem din ghearele lagărului, acum eram în brațele patriei.

Rarii trecători cu care ne întâlneam pe șosea se uitau cam lung la noi. În straie rusești și vorbeam românește?!... Unii, mai îndrăzneți, ne dădeau bună ziua și ne zâmbeau. Le răspundeam și noi și îi mai și întrebam câte ceva.

A trecut ziua aceea, a mai trecut una și locotenentul m-a căutat îngrijorat să-mi vorbească. Eu, care dezertasem cel puțin de două ori, am căutat să-l liniștesc. „Nu vă faceți gânduri, domnule locotenent... Nu știți cum e când omul nu și-a văzut nevasta de cine știe când?" „Bine, bine, dar noi nu suntem funcționari la primărie... Ce-ar fi dacă am lua-o fiecare la picior, cum ne taie capul?" A treia zi iar ne-am întâlnit și eu i-am spus așa: „Domnule locotenent, chiar dumneavoastră mi-ați sugerat ideea. Ce-ar fi s-o pornim amândoi după el? Îl găsim și-l aducem 'viu sau mort' ", am glumit eu. M-a privit lung și deodată s-a luminat. „Hai!", a spus. Și am plecat amândoi. Ne-am tot dus până în punctul unde îl învoise pe sergent, am trecut dealul și hai și iarăși hai. Țineam minte numele satului și, când am ajuns, am întrebat de casa omului nostru. Acasă erau numai femeia și copiii. A plecat femeia și l-a adus repede. Se vedea că era puțin ciupit. Că câr, că mâr, nu știa bietul om cum să dreagă lucrurile.

Femeia ne-a poftit în casă. Sărăcie cu lustru. În odaie, mai nimic. La pereții orbi, lavițe înguste, acoperite cu läicere rărite, de se vedeau scândurile, o biată masă într-un colț. Candela de la icoană stinsă, podeaua lipită și mâncată pe alocuri, neacoperită. Locotenentul, l-am observat, s-a muiat ca lumânarea pe cuptor. Între timp, femeia a venit cu tigaia de coadă și cu un pui de mămăligă pe fundul de lemn. În tigaie, un scrob – nu cred că mai mare decât din trei ouă. A dat masa aproape de noi, a mai adus sare într-o străchinuță și trei furculițe.

Când a intrat și sergentul, care se vedea că se spălase pe față, amândoi, și el și nevasta, se porneau odată la vorbă să se milogească. Ea – mai dihai decât omul, care se simțea cu musca pe căciulă.

Până la urmă, locotenentul s-a lăsat înduplecat. Am mâncat din tigaie numai ofițerul și cu mine și a mai rămas ceva acolo. Apoi am aprins țigările. Sergentul se tot foia de parcă ar fi vrut să spună

ceva şi nu îndrăznea. Până la urmă i-a dat drumul: „Dom' locotenent, să nu vă supăraţi... cât e ceasul, dacă nu vă supăraţi?" „E trecut de şase. Hai, du-te şi-ţi ia rămas bun de la soţie"... „Dom' locotenent, să trăiţi!"...

N-am plecat la drum atunci. L-a implorat sergentul pe ofiţer, ne-am dus tustrei în apropiere la un vecin, de unde îl adusese femeia când venisem noi. Acolo, într-o odaie, era plin de suflete. Şedeau înghesuiţi. În mijlocul odăii, cu vrana în sus, un butoiaş de vreo 30, 40 de litri. Când am intrat noi s-a rupt roata de oameni să ne facă şi nouă loc. „Să trăiţi, să trăiţi, dom' locotenent... Poftiţi de serviţi cu noi un ţoi de holercă... Să trăiţi, dom' locotenent"... Care pe băncuţe, care pe vine, care în picioare, încălziţi şi înfierbântaţi toţi.

Ne-am aşezat şi noi. Gazda avea ţoiul în mână, i-a dat drumul legat cu o sfoară pe vrana butoiaşului şi l-a scos plin. L-a cinstit, cum era şi de aşteptat, pe ofiţer întâi. A repetat operaţia şi mi-a întins mie ţoiul plin. A urmat sergentul, şi tot aşa, mai departe, de unde rămăsese pesemne la venirea noastră. Şi dă-i cu ţoiul, şi dă-i cu vorba, şi iar dă-i cu ţoiul... Când ne-am uitat la fereastră, afară se întunecase. Ce să mai faci? Pe întuneric nu se putea să plecăm. Era şi greu să ne desprindem de ceilalţi, eram încălziţi, noapte. Şi tot aşa, până cu sfoara cât era de lungă nu mai ieşea ţoiul plin.

Târziu, ne-am înapoiat la casa sergentului. Acesta era moale ca un clown umplut cu rumeguş. I se îndoiau încheieturile şi nu mai putea sta drept nici în şezut, şi pălăvrăgea întruna. Femeia a pomenit ceva de mâncare, am refuzat şi ne-am liniştit să ne culcăm.

În septembrie, eu am fost trimis la Piteşti, la un curs de şcolire pentru comandanţi politici. Se numea „Pentru educaţie, cultură şi propagandă". Era vorba însă sută la sută despre propagandă. „Marile realizări ale marii Uniuni Sovietice, etc."

La absolvire, după o lună de zile, s-a ţinut o adunare într-o sală mare pentru a fi repartizaţi la unităţi. Acolo a izbucnit un scandal de toată frumuseţea. Încercarea de a-i îndoctrina pe foştii ofiţeri, foşti prizonieri la sovietici, s-a dovedit un eşec total. Cum se văzuseră scăpaţi din raiul comunist, refuzau acum să se facă unelte ale celor care luaseră puterea în ţară. Cine erau şi ce cereau cei care urmaseră şcoala de politruci în toamna lui '45? Ofiţeri activi mai toţi, care, după ce trecuseră prin ciurul războiului şi apoi prin sita

prizonieratului, acum ridicau mâinile în sus şi o coteau pe după piersic. După ce fuseseră injectaţi cu o mentalitate naţionalistă, mulţi simpatizanţi cu garda şi căpitanul, acum li se propunea, ba chiar li se impunea o politică situată la polul opus. Acum îşi ofereau cu nonşalanţă demisia. Erau printre ei, desigur, şi rezervişti. Aceştia cel puţin aveau unde se întoarce, la rosturile lor, în viaţa civilă. Li se cerea acum tuturor să se încingă toţi într-un cazacioc, cu strigături străine, li se pretindea să se schimbe din domni în tovarăşi. Asta peste noapte. De la „heil Hitler" şi „vă ordon, treceţi Prutul!", acum li se arăta cât de genial era „tătucul" şi câtă fericire le va aduce el în turbincă. Ofiţerii de carieră nu ştiau ce vor face mai departe, după demisie, dar nu voiau nici armată de asta. Dacă din iureşul războiului rămăseseră întregi, asta li se părea meritul propriu şi acum se vedeau înşelaţi.

Când comisia venită să-i trimită pe la unităţi le-a pus în vedere ce aveau de făcut de aici înainte, toţi, in corpore, au refuzat. Gălăgia iscată a devenit spectacol de circ. Chiar a doua zi a venit tovarăşul Valter Roman, care ne-a bruftuit ca la târgul de vite: „Ca nişte vipere aţi fost încălziţi la pieptul patriei..."

Am căpătat o permisie de şapte zile acasă, după care m-am prezentat la regimentul „9 roşiori de gardă regina mamă Elena", la Braşov. Eram numit comandant secund pentru educaţie, cultură şi propagandă la un escadron al regimentului. Aveam pe umăr galonul de sergent, dar funcţia era de cel puţin sublocotenent, întrucât comandantul escadronului trebuia să fie căpitan, dacă nu maior.

La regiment am găsit o situaţie confuză şi amestecată, de plâns şi de râs.

Era în primul rând o trândăvie generală. Ofiţerii veneau la program ca funcţionarii. Când, la prânz, plecau la masă, uitau să mai revină la treabă. În regiment exista o stare de tensiune, prost sau deloc ascunsă, între ofiţerii comandanţi de subunităţi ale regimentului şi grupul de ECP-işti.

În vremea aceea, când pe tron încă mai şedea regele, ministerul armatei „regale" avea înfipt ca un ghimpe direcţia politică, ECP, de sorginte sovietică. Din hârtiile venite de sus la regiment se putea vedea că, în aceeaşi problemă, unii ordonau una pentru ca ceilalţi să

indice alta. Astfel, dacă unii trăgeau hăisa, iar ceilalţi ceala, se înţelege că lucrurile nu se mişcau, carul nu înainta.

Acum, că războiul se terminase, instrucţia trupei nu se mai justifica nici cu recruţii, d'apoi cu cei care scăpaseră din luptele de pe front. „Dolce far niente" era rostul fiecăruia, ofiţeri, subofiţeri, gradaţi şi chiar pentru caii din grajdurile bine adăpostite. Soldaţii vechi şi ei puneau zăbala recruţilor şi-i ţesălau în răspăr.

ECP-iştii noştri în regiment erau într-o stare jalnică de umilinţă în faţa ofiţerilor infatuaţi, goi pe dinăuntru. Căpitanul, comandant secund pentru ECP de pe lângă colonelul comandant al regimentului, era un fost matroz la marină. Când trebuia să-şi iscălească numele, îl treceau sudorile. Fusese făcut ofiţer şi avansat pe câmpul de luptă după regulile sovietice. Nu era nici destul de deştept, nici diplomat. Mai aveam doi sublocotenenţi şi vreo patru, cinci subofiţeri în serviciul nostru ECP. Chiar dacă unul, doi dintre ei erau mai isteţi, ceilalţi dădeau cu bâta-n baltă, îi trăgeau după ei.

De cum am intrat în horă, a trebuit să mă înham la scriptologia serviciului ECP, căci ceilalţi erau cu toţii agramaţi, dacă nu analfabeţi. Şi cu gradul pe care îl aveam, cu solda de câţiva lei pe lună, căzusem acolo ca musca în... nu în lapte, căci ar fi fost prea bine, ci în apă clocotită. Când mă găseam între patru ochi cu vreun ofiţer al regimentului, acesta nu se sfiia să-mi spună: „Ce cauţi dumneata printre ăştia?" Eram între ciocan şi nicovală, dar îmi vedeam de treaba mea, nemulţumit. Pe lângă scriptologie, m-am implicat şi în alte sarcini. Făceam şcoală de alfabetizare cu soldaţii neştiutori de carte, încercam să-i apăr pe cei oropsiţi. M-am ţinut de căpitanul nostru să intervină pentru a fi reformat şi lăsat la vatră un soldat puţin la minte, Oiţă Ion, de care îşi băteau joc gradaţii ţinându-l într-una numai grăjdar, şi căra sărmanul mereu cu roaba gunoiul din grajd. Acest înapoiat mintal, pe durata unei serii de şcolarizare, nu reuşise să deosebească litera „o" de la Oiţă de „i" de la Ion. Nu m-am liniştit până când nu am obţinut pentru Oiţă ordinul de liberare din armată.

ECP-iştii eram obligaţi să ţinem periodic „conferinţe" cu ofiţerii, la care ar fi trebuit să asiste chiar colonelul. Că acesta se eschiva, e adevărat, dar ceilalţi, căpitanii şi cei mai tineri, nu aveau încotro şi trebuiau să facă act de prezenţă. Or, căpitanul nostru ECP-ist ajunsese din marinar profesorul unor ofiţeri „reacţionari", cum le

spuneam noi, şi el nu reuşea să se descurce. Se poate imagina, aşadar, ce greutăţi întâmpina când era nevoit să-şi pregătească „conferinţele".

Când am apărut eu, m-a luat cu binişorul şi curând a început să mă „invite" la gazda lui, seara, să-l şcolesc şi pe el. Îmi punea dinainte ciornele chinuite ale conferinţelor şi mă ruga să i le corectez. Cu gramatica română stătea cum stătea, dar locuinţa şi-o aranjase la o familie de unguri bogaţi, în Braşov, şi gurile rele vorbeau că trăieşte cu fata gazdei. Mă primea în salonul aşternut cu covoare scumpe, cu porţelanuri şi cristaluri în vitrine, şi subreta mă trata cu dulceaţă şi dulciuri. Mă simţeam stingherit acolo, să calc cu bocancii mei grosolani pe covorul scump, ori să şed pe scaunul frumos tapisat, în vreme ce el se mişca dezinvolt în pijamaua de mătase şi bărbierit parcă atunci.

În primăvara lui '46, după şase, şapte luni de stupid serviciu ECP-ist, scârbit de oameni şi împrejurări, am început să scriu rapoarte, pe care le înaintam ierarhic şi solicitam eliberarea din armată. Mă săturasem să mă tot duc cu gamela la rând cu soldaţii şi să dorm pe masa pe care scriam în cancelarie. Avea să meargă greu. În cele câteva deplasări la serviciul ECP al diviziei la Ploieşti, de la locotenentul colonel comandantul nostru n-am reuşit să obţin satisfacerea dorinţei mele. Nici măcar promisiuni pentru viitor. „Că mai ai răbdare, că regele nu mai are mult şi pleacă... Că imediat ce pleacă, te fac cel puţin locotenent"... Ca şi cum eu urmăream tresele de ofiţer. Reveneam la lucrul meu din cancelaria de la regiment, amărât şi descurajat. Timpul trecea şi eu rămăsesem un neisprăvit din cauza armatei şi a războiului, care abia se potolise. Nu mă puteam împăca cu ideea că sunt condamnat pe viaţă să rămân militar nici dacă m-ar fi făcut deodată general.

În vremea aceea îi scriam şi mamei scrisori lungi, plângăreţe despre oful meu, de parcă acest necaz ar fi fost de cine ştie ce importanţă. Pentru alţii, desigur, nu era, dar mama, sărmana, ştiam bine că suferă la unison cu mine. Ce putea ea însă să facă?

Deşi eram neîmpăcat cu soarta, am păstrat totdeauna, în cele mai triste momente, o licărire de speranţă. Să se mai spună că nu se întâmplă uneori potriviri minunate: mama avea vecină o doamnă cu care schimba, din când în când, câteva vorbe la gard. Cum a venit vorba, nu ştiu, mama i s-a jeluit pesemne doamnei de durerea ei şi a

mea. I-a spus că singurul ei băiat vrea să scape de militărie şi nu poate. „Ei bine", a căutat s-o mângâie bătrâna doamnă, „am să-i scriu o scrisoare nepotului meu, ministrul armatei, la Bucureşti. Şi am să-i cer să-l elibereze pe fiul matale"... Într-adevăr, vecina era venerabila mătuşă a generalului Vasiliu Râşcanu, ministrul armatei pe atunci. Fapt e că, în luna mai '46, regimentul „9 roşiori de gardă regina mamă Elena" a primit ordinul scris al ministrului: „La primirea prezentului, ordon ca sergentul cutare", adică eu, „să fie desconcentrat şi eliberat. Raportaţi de executare"... Aproape concomitent cu hârtia asta, regimentul a mai primit şi alta, în care scria că am fost avansat la gradul se sergent major. Vezi Doamne, până atunci fusesem sergent minor. Şi avansarea trebuia să fie considerată cu dată din urmă. Am primit şi solda de subofiţer pe vreo două luni.

Când m-a chemat adjutantul regimentului să iau cunoştinţă de cele două ordine, nu-mi venea să cred. Mi-am repetat atunci în gând spusa poetului: „Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face"... Iată însă că se mai făceau minuni. Şi încă... minunate. Înaintarea în grad ca înaintarea, dar eliberarea? În sfârşit!

Fiindcă veni vorba despre ofiţerul adjutant, cred că e nimerit să spun acum că acesta era un fost coleg de clasă cu mine, la liceul unde învăţasem până în clasa a şasea. Ăsta era o mangafa de două parale. La apariţia mea în regiment, se prefăcuse prosteşte că nu mă mai ţine minte. După ce timp de cinci ani fuseserăm colegi în aceeaşi clasă. Parcă-l văd şi acum, în banca întâi din rândul din mijloc, scund, sfrijit şi păcătos. La sărit capra în orele de gimnastică era un neputincios. Cum încăleca oare la orele de călărie de la şcoala militară? Când comuniştii au făcut scuturătură şi în armată, bietul B. a fost scos şi el. L-am întâlnit mai târziu, scriitor într-un birou la calea ferată, unde eu fusesem angajat proaspăt inginer. Acum îi revenise memoria şi îşi amintea de mine. Răutăcios cum eram, l-am tratat şi eu cu indiferenţă. Nu merita altceva.

Eliberat din armată, regretul meu era că pierdusem patru ani lungi din tinereţe. Patru ani amarnic de întunecaţi, viaţa stupidă din cazarmă, nenorocirile frontului, suferinţele din lagărul de prizonieri. Episodul cu fata ucraineancă fusese singurul interludiu luminos din povestea celor patru ani.

Nu pot să privesc în urmă fără mânie. Cu un sentiment de dezgust față de prostia omenească, datorită căreia ești nevoit să umbli în viață pe drumuri care duc pe coclauri. Militărie, militarism, război – prostie omenească, flagel fără leac.

CUPRINS:

Theofil Misievici
- schiță biografică -

Theofil Misievici s-a născut la Vaslui, la 10 septembrie 1920 și s-a stins din viață la 16 august 2008, la Iași. Tatăl său, Boleslaw provenea dintr-o familie de cofetari polonezi, stabilită în România, la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Mama, Maria Pamfil, aparținea unei familii de meșteri cojocari din Vaslui, înrudită cu vestitul comic Constantin Tănase. Theofil era al cincilea din cei șapte copii și unicul băiat.

În 1926, Boleslaw Misievici vinde cofetăria de pe strada principală din Vaslui și se mută cu familia la Iași. De atunci, greutățile, lipsurile și foamea nu mai părăsesc căminul său, accentuate și de convingerile socialiste pe care și le manifesta fără rețineri.

Theofil Misievici a urmat cursurile primare la Bîrlad (clasa I) și la Școala pentru copii săraci de pe lîngă Institutul catolic *Notre Dame* din Iași. Institutul fusese înființat la începutul sec. al XIX-lea, sub patronajul Ordinului catolic francez *Notre Dame de Sion*. Cursurile se țineau în cea mai mare parte în limba franceză – șansă unică pentru copiii săraci ai școlii.

A urmat în anii 1930-1931 clasa I de liceu (a V-a) la Seminarul catolic de la Beiuș. Resursele tot mai reduse ale familiei și concepțiile total diferite de cele teologice ale tatălui său au dus la întreruperea școlii timp de doi ani.

Din 1933, Theofil Misievici a devenit elev în clasa a doua (a VI-a) la Liceul Național din Iași. Încă din acești ani a început să-și manifeste talentul literar, prin mici încercări în proză, publicate în revista liceului, sub îndrumarea profesorului Edgar Papu. În clasa a VI-a (a X-a) a rămas repetent la matematică. A repetat anul în particular și l-a absolvit în cadrul Seminarului pedagogic.

Între timp, spiritul de aventură – care i-a marcat nu o dată hotărîrile de-a lungul vieții – și un conflict cu tatăl său l-au îndemnat să plece la București, unde a încercat – fără succes – să se angajeze la Teatrul lui Tănase.

În decembrie 1941 a primit ordin de recrutare la Vaslui, iar în februarie anul următor a fost încorporat la Regimentul 25 Artilerie

din Chişinău. Aşa a început calvarul războiului, un război cu totul altfel perceput şi trăit de un soldat pe Frontul de Est decît este îndeobşte cunoscut din romane, filme ori memorii. În acelaşi an, tatăl său Boleslaw este arestat şi deportat ca deţinut politic în lagărul de la Tîrgu Jiu.

La 24 august 1944, Theofil Misievici a fost luat prizonier, iar în 1945 s-a înrolat în Divizia a doua de voluntari români în Armata Roşie, *Horia, Cloşca şi Crişan*. În mai, anul următor a fost lăsat la vatră.

Reîntors acasă, a găsit o familie dezmembrată – surorile mai mari, plecate, o soră mai mică - vînzătoare, alta – studentă. Totul a culminat cu moartea de tifos a tatălui său, în 1947.

Trecut în rezervă cu gradul de sergent, după doi ani de front şi tot atîţia de prizonierat, cu liceul neterminat, fără venituri, în vîrstă de 27 de ani, Theofil Misievici a găsit energia necesară pentru a lua totul de la început. Şi-a dat clasele a VII-a (XI), a VIII-a (XII) şi bacalaureatul în particular, la Liceul Naţional, în anii 1947-1949. După o încercare nereuşită la Artă Dramatică la Bucureşti, a dat admitere la Institutul politehnic din Iaşi, Facultatea de Construcţii, pe care a absolvit-o în anul 1953.

În acelaşi an s-a căsătorit cu Amelita, fiica lui Ioan Cristescu, fost avocat cunoscut în Baroul ieşean, exclus, ca mulţi alţii după război şi devenit apoi simplu funcţionar. Theofil Misievici era coleg de an cu soţia sa, dar cu unsprezece ani mai în vîrstă. Era de altfel o figură inedită şi foarte respectată printre studenţi, retras, cu hainele militare (altele nu avea), cu aerul rezervat şi sfătos totodată, cu un pronunţat simţ al umorului şi cu un proverbial har de povestitor. Toate acestea i-au atras apelativul de *Bătrînul*, folosit şi astăzi de foştii săi colegi. În noiembrie 1953 şi mai 1955 s-au născut cei doi copii ai săi, Cristian – în prezent compozitor şi conferenţiar universitar la Academia de Muzică *Gh. Dima* din Cluj-Napoca – şi Carmen – secretar muzical la Filarmonica din Iaşi.

După absolvirea studiilor, Theofil Misievici a funcţionat ca inginer în construcţii, proiectare şi investiţii, pe rînd la Regionala CFR Iaşi, la Grupul Întreprinderilor de Gospodărire Comunală, la Banca Naţională şi la cea de Investiţii, la Fabricile *Ţesătura* şi *Ceramica*, în fine la Filiala Iaşi a Academiei Române – pînă în 1976, cînd, în urma unor serioase probleme de sănătate, a fost pensionat.

După absolvirea facultăţii şi întemeierea familiei, existenţa lui Theofil Misievici a cunoscut un nou început, un curs aproape neverosimil de diferit de ceea ce fuseseră primii săi 33 de ani de viaţă. Personalitate puternică, echilibrată dar închisă – enigmatică chiar, pînă şi pentru cei foarte apropiaţi - cu un fond genetic şi o rezistenţă fizică şi psihică deosebit de solide, Theofil Misievici a fost şi rămîne un personaj unic, deosebit de înzestrat intelectual şi afectiv, pe care doar o timiditate, o pudoare şi o auto-cenzură uneori exagerate, bine disimulate de altfel de un spirit rebel, l-au împiedicat să devină un nume cunoscut.

Proaspăt întors de pe front în 1946, în urma unui impuls şi a unor convingeri sincere – de altfel, în întreaga sa viaţă s-a condus după convingeri şi hotărîri sincere – s-a înscris în PCR. Un an mai tîrziu însă, inevitabilul s-a produs: firea sa noncomformistă, aversiunea faţă de impostură, prostie şi ticăloşie, sinceritatea, toate acestea dublate de educaţia aspră a frontului, i-au atras excluderea din partid.

Amintirile de război relatate în această carte constituie doar o frîntură dintr-o existenţă greu de imaginat, o etapă scurtă şi dramatică din viaţa unui om adevărat.

Carmen Chelaru

Iaşi, 5 ianuarie 2002
Iaşi, 4 decembrie 2009